

Универзитет Св. Кирил и Методиј
Филозофски факултет – Скопје

Наслов:

**„Политиката на Хабсбуршката монархија кон
Османлиската империја:1680 – 1718 година“**

Ментор: Далибор Јовановски

Изработил: Стефан Штерјов

Содржина:

1. Краток преглед на хабсбуршко-османлиските конфликти до 1680 година.....	13
1.1 Тринаесетгодишната војна (1593 – 1606)	16
1.2 Настаните од 1606 до 1650 година.	21
1.2.1 Внатрешната политика на монархијата, Фердинанд II и воените конфликти со Трансилванија и бохемските бунтовници.....	22
1.2.2 Неприликите во хабсбуршката воена краина и донесувањето на Statuta Valachorum.....	24
1.2.3 Хабсбуршко-османлиските дипломатски односи во периодот 1606 – 1650 26	
2. Монархијата повторно на удар.....	27
2.1 Леополд I, неприликите во империјата и полско-шведскиот конфликт.....	28
2.2 Трансилванија и прекршување на мирот од 1606 година	30
2.3 Внатрешните неприлики, меѓународната состојба и почеток на стравот од нова војна со султанот.....	33
2.4 Последните напори за продолжување на мирот и ескалација на состојбата во Унгарија.	39
3. Почетокот на Големата Турска Војна.....	45
3.1 Во потрага по сојузници и официјално објавување на војна.....	47
3.2 “Златното јаболко“ и откривање на османлиската тајна.....	52
4. Дел од настаните пред Виена од 14 јули до 12 септември	57
5. Војната на Светата лига и мирот од Карловиц, 1699 година	66
5.1 Почеток на преелиминарни преговори, прифаќање медијација и потпишување на мир.....	96
6. Дипломатските односи помеѓу Виена и Костантинопол во периодот на мир 1700 – 1715 година.....	104
7. Кратката војна и мирот од Пасаровиц	111
7.1 Стивнување на војната, делумно остварени воени планови, предигра и завршен акт.....	123
8. Заклучок.....	131
А Н Е К С.....	134
Библиографија.....	148

Илустрации:

<i>Слика 1. Хабсбуршки територии во времето на абдикација на Карло V</i>	9
<i>Слика 2. Карта на Унгарија во крајот на XVI век.</i>	12
<i>Слика 3. Леополд I</i>	30
<i>Слика 4. Територијалните промени во Кралска Унгарија од 1672 до 1683 година.</i>	44
<i>Слика 5. Пред ѕидините на Виена.</i>	58
<i>Слика 6. Мировните преговори во Карловиц</i>	101
<i>Слика 7. Територијалните промени во 1699 година.</i>	103
<i>Слика 8. Опсадата на Белград со приказ на Петроварадин, Белград и Темнишвар (од лево кон десно)</i>	120
<i>Слика 9. Еуген Савојски</i>	122
<i>Слика 10. Преговорите во Пасаровиц, 1718 година.</i>	127
<i>Слика 11. Балканскиот полуостров и хабсбуршките придобивки по мирот од Пасаровиц.</i>	129

Предговор.

Идејата за периодот кој ќе биде обработен во оваа магистерска теза се роди неколку месеци по завршувањето на моите додипломски студии. Во текот на додипломските студии предавањата во кои се обработуваа настаните од историјата на Хабсбуршката монархија и Османлиската империја во периодот на XVII – XVIII век и дипломатските односите помеѓу нив најмногу ме интригираа и поради тоа решив во мојот магистерски труд да ги обработам токму овие односи.

Пред се, би сакал да му се заблагодарам на мојот ментор, проф. Д-р. Далибор Јовановски кој прифати да биде мој ментор и ми дозволи да го обработам овој период и што во услови на пандемија секогаш беше достапен да ми даде совет, да ме насочи и по потреба да ме искритикува, како и да ми помогне со материјалот потребен за изработка на овој труд.

Морам да се заблагодарам на моето семејство, кое беше тука да ми помогне и подржи во моментите на нервоза и фрустрација при изготвувањето на овој труд. Исто така голема благодарност до колегите од Интернационалната Асоцијација за Студенти по Историја (ISHA), кои секогаш беа достапни да ми дадат потребни информации и да ми помогнат за преведување на одредени извори и материјали. Особена благодарност изразувам на колегата Давид Краус од универзитетот во Марбург, кој за мене беше достапен во секое време од денот и ноќта. Благодарен и на проф. Д-р. Никола Минов кој особено ми помогна во средување на текстот и во давање насоки за начинот и стилот на пишување на овој труд.

Содржината на оваа магистерска теза ќе биде составена од деталната слика на политичките случувања во Европа со задржување на Балканскиот Полуостров, односно, односите помеѓу Хабсбуршката монархија и Османлиската Империја. Целта на оваа теза е да се претстави политичката слика во Хабсбуршката монархија и Османлиската империја пред почетокот на Големата Турска војна, па се до потпишувањето на мирот во Пасаровиц, 1718 година. Во текстот кој следува ќе биде направена анализа и повчелена паралела на главните протагонисти на шаховската табла, во полето на внатрешната и надворешна политика. Посебен осврт и внимание ќе биде дадено на дипло-

матската перспектива и политика кон Османлиската империја од страна на Хабсбуршката Монархија во време на мир и секако во време на војна. Со тоа што ќе се покаже нивната истопрпорционалност.

i. Што претставува Хабсбуршката Монархија?

“...Соодветно е да се потсетиме на познатата обсервација на деветнаестовековниот публицист Франтишек Полацкиј, дека да не постоела Хабсбуршката монархија некој ќе требало да ја направи...”¹

Пред да почнам со детално анализирање и објаснување на историјата на Австриската гранка од Хабсбуршката династија потребно е да се опишат некои од настаните далеку пред 1680 година, односно како Хабсбуршката монархија стигала до моќта која во периодот опишан во оваа магистерска теза била ставена во искушение. Хабсбуршката монархија е термин кој се користи за териториите и кралствата под власт на Австриската гранка од Хабсбуршката Династија. Поголемиот дел од териториите кои ја сочинувале оваа творба биле всушност наследни територии на Хабсбуршката династија. Универзалниот термин за оваа творба е “Хабсбуршка Монархија”, но исто така често бил користен и терминот “Дунавска монархија”.² Во историографијата за Хабсбуршката монархија, односно Австриската гранка се користи и терминот Австрија. Околу 1700 година, по реосвојувањето на Унгарските територии, во употреба бил земаен и терминот *monarchia austriaca*.³

Преклопувањето на династичката и територијалната терминологија покажува до кој степен овој лабав конгломерат на кралства и провинции, обединет само во персонална унија и немајќи сеопфатно име зависел од владеачката династија и единството во нејзините принципи на владеење.⁴

¹ Charles W Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815* (Novi Sad: Centar za Regionalizam, 2014), 2.

² Во оваа теза ќе се користи терминот Хабсбуршка монархија.

³ Michael Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence: War, State and Society in the Habsburg Monarchy 1683 - 1797*, *Modern Wars in Perspective* (London: Taylor & Francis., 2003), chap. I.I.

⁴ Hochedlinger, chap. I.I.

ii. *Раните достигнувања на Хабсбуршката династија и поделбата на Шпанска и Австриска гранка*

Успехот и достигнувањата на Хабсбуршката династија се одликуваат со два политички принципи: династичка политика или добро позната како воспоставување на династички бракови и дипломатска пракса на рамнотежа на силите (*status quo*). Овие два принципи биле достоини на периодот и функционирале за Хабсбурзите од самото создавање на монархијата па се до нејзиниот крај.⁵ Оваа политика ги довела Хабсбурзите до императорската круна во 1273 година, кога курфиристите на Светата Римска Империја за император го избрале Рудолф вон Хабсбург. По битката кај Марчфелд 1278 година Рудолф ги освоил југоисточните територии во кои било и војводството Австија.⁶ Со што неговите наследници во средината на следниот век започнале да се нарекуваат “надвојводи”, или Австриска Династија.

Со победата кај Марчфелд, Хабсбурзите добиле многу повеќе од австриски идентитет. Тие сега ги имале во посед териториите на југоисточната страна на Светата Римска Империја.⁷ Превземањето на Австриското војводство од страна на Рудолф значело и почеток на шест вековното владеење на Хабсбуршката династија. Од 1438 година па се до распаѓањето на Светата Римска Империја во 1806 година, Хабсбурзите биле скоро константно реизбирани како императори. Ова константно реизбирање се должело на тоа што тие биле први на удар од најголемиот непријател на христијанска Европа, Османлиската империја.⁸ Принципот на воспоставување династички бракови се покажал за Хабсбурзите како најуспешната стратегија за постигнување на дипломатски успех. Од многуте воспоставени бракови, најистакнати за конструирањето на моќта на династијата се издвојуваат четири. Првиот брак бил склучен во 1477 година, односно надвојводата Максимилијан, синот на императорот Фридрих III, се оженил со Марија,

⁵ Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 2.

⁶ Рудолф војувал против кралството Чешка, во битката кај Марчфелд тој не само што ги поразил Чесите туку и го убил нивниот крал Отоакар II. Martyn C. Rady, *The Habsburg Empire: A Very Short Introduction*, First edition, Very Short Introductions (Oxford: Oxford University Press, 2017), chap. II.

⁷ Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 3.

⁸ Merry E. Wiesner, *Early Modern Europe, 1450-1789*, Second edition, Cambridge History of Europe, volume 2 (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), 32.

ќерка и престолонаследничка на последниот војвода на Бургундија, Карло “Непромишлениот”. Кога бургундскиот војвода загинал во битка истата година неговите поседи припаднале на неговата ќерка, односно сопругата на идниот император Максимилијан. Ова може да се каже дека бил првиот чекор за влез во хиерархијата на големите Европски сили.⁹ Фредерих III ја усвоил самогласната скратеница *AEIOU*, која претставувала доста амбициозно, но предвидливо мото.¹⁰ Овој династички брак исто така бил повод за добро познатите стихови:

*Bella gerant alii,
tu felix Austria nube.
Nam quae Mars aliis,
dat tibi regna Venus*¹¹

Кога Фердинанд од Арагон и неговата сопруга Изабела од Кастилија се согласиле да ја омажат својата ќерка Хуана за синот на Максимилијан и Марија, Филип “Убавиот” е всушност бракот кој ги направил Хабсбурзите најголемата светска сила во тој период. Бракот бил склучен во 1496 година, па така тоа што следувало било очигледно, новиот наследник на шпанскиот престол бил Хабсбург. Најстариот син на Филип и Хуана, Карло, станал војвода на Бургундија во 1506 година, а во 1516 година го наследил и шпанскиот престол. Тој исто така станал владетел и на Хабсбуршките наследни земји *Erblande* и го наследил својот дедо, Максимилијан како император на Светата Римска Империја во 1519 година. Овие настани ги поминале сите очекувања што унгарскиот крал, Матеј Корвин ги предвидел.¹² Оваа голема Хабсбуршка империја не траела долго. Земајќи ја во предвид одалеченоста од австриските поседи, Карло во 1521 година му ги доделил на својот брат Фердинанд наследните хабсбуршки земји. Максимилијан, дедото на Карло и Фердинанд постигнал мошне непредвидлив и тврдоглав договор за династички брак со кралот на Бохемија и Унгарија, Владислав II Јагелонски. Во 1506 го-

⁹ Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. I.II.

¹⁰ Скратеницата *AEIOU*, претставува “*Austria Est Imperare Orbi Universo*”, што значи “Австрија да владее со светот”. Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 3.

¹¹ Творецот на овие стихови бил унгарскиот крал Матијас Корвин, кој ја признал добрата среќа на својот непријател. Подетално кај Ingraо, 3.

¹² Ingraо, 4; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. I.II.

дина, внуката на Максимилијан, Марија била ветена за неродениот син на Владислав, а Фердинанд требало да се ожени за Ана, ќерката на Владислав. Двојниот брак се остварил во 1515 година. 11 години подоцна сопругот на Марија, кралот на Бохемија и Унгарија, Лајош II загинал во битката кај Мохач против Османлиите без да остави свој наследник. Фердинанд и Хабсбуршката вдовица Марија сега лесно можеле да го обезбедат изборот на Фердинанд за крал на Бохемија и тоа што останало од кралска Унгарија. Ова не било прв пат Австрија, Бохемија и Унгарија да се под еден монарх, но овој пат оваа унија била долготрајна.¹³

Овие четири воспоставени бракови ја претскажале политичката сликата во Европа во периодот кој следувал. Војводата од Бургундија го избрал Максимилијан за свој зет поради една јасна цел, поддршка против својот најголем непријател, Бурбоните. Хабсбуршко-Шпанскиот династички брак бил остварен поради желбата на Фердинанд од Арагон да ги заштити своите посади во Италија, по француските освојувања во 1494 година.¹⁴ Очигледно е дека овие бракови биле за обезбедување на балансот на силите во западна Европа, а од друга страна Јагелонската династија ги склучила двата брака со Хабсбурзите поради потребата од Хабсбуршка помош против немилосрдниот продор на Балканот од страна на Османлиите.¹⁵ Карло V во 1556 година абдицирал од шпанскиот престол и императорската круна. Хабсбуршката империја била поделена на два дела, шпанските територии, Нидерландија, остатокот од бургундското војводство, италијанските поседи и колониите во “Новиот свет”, Карло му ги доделил на својот син Филип, а наследните хабсбуршки земји, Бохемија, Унгарија и императорската круна му биле доделени на Фердинанд.¹⁶ Абдицијата на Карло од императорскиот престол била прифатена од курфиристите дури во 1558 година, а уште во 1531 година за негов наследник бил избран Фердинанд. Карловото абдицирање од императорскиот престол го обележил почетокот на легитимното владеење на Фердинанд со наследните земји, кои тој ги владеел во името на Карло уште од 1521 година. Абдицирањето на Карло V

¹³ Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. I.II.; Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 4; Jack J. Kański, *History of German Speaking and Nordic Nations: A Concise Outline* (Kibworth Beauchamp, Leicestershire: Matador, 2019), 50.

¹⁴ Поради иста причина биле склучени два династички брака помеѓу Шпанија и Англија, заштита против заедничкиот непријател, Франција.

¹⁵ Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 5.

¹⁶ Wiesner, *Early Modern Europe, 1450-1789*, 322.

и поделбата на териториите ја одбележала финалната поделба на хабсбуршката фамилија на две гранки, шпанската под водство на Филип и австриската под водство на Фердинанд.¹⁷ Териториите со кои сега владеел Фердинанд била всушност Хабсбуршката монархија.

Слика 1. Хабсбуршки територии во времето на абдикација на Карло V¹⁸

iii. Граници и местоположба на Хабсбуршката монархија

Додека териториите на Шпанските Хабсбурзи биле распространети низ Европа и светот, поседите на Австриските Хабсбурзи биле географски поврзани. Јадрото на нивните поседи биле наследните територии - *Erblande*, кои се протегале од Алпите на север до јадранското крајбрежје на југ и од границата со Баварија на запад до унгарски-

¹⁷ Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (Berkeley, Calif: University of California Press, 1995), 335; Joachim Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire*, Oxford History of Early Modern Europe (Oxford: Oxford University Press, 2012), 343; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. I.II.; A.W. Ward, G.W. Prothero, and Stanley Leathes, eds., *The Cambridge Modern History Atlas* (Cambridge: Cambridge University Press, 1912), 88.

¹⁸ Ward, Prothero, and Leathes, *The Cambridge Modern History Atlas*, sec. 2 map 10.

те долини на исток.¹⁹ Ова имплицира на тесна врска помеѓу источните круни и наследните територии, односно монархистичкиот принцип. Бохемија до 1627 и Унгарија до 1687 година не биле дел од овие територии, бидејќи тие биле изборни монархии, а не наследни.²⁰ Во 1564 година Фердинанд I пред да почине наследните територии ги поделил на неговите тројца синови. Треба да се напомене дека наследните територии најчесто биле поделени на подтеритории и тоа: Надвојводство Австија “*Erzherzogtum Österreich*“ кое било поделено на Горна и Долна Австрија, односно ова биле териториите над и под реката Енса, “*Ober und unter der Enns*“; Внатрешна Австрија “*Innerösterreich*“ која била поделена на три поголеми војводства Штаерска “*Herzogtum Steiermark*“, Корушка, “*Herzogtum Kärnten*“ и Крањска, “*Herzogtum Krain*“; Грофовството Тирол и Надворешна Австрија - “*Vorderösterreich*“ биле составени од голем број енклави во југозападна Германија, во кои припаѓале и најстарите поседи на Хабсбурзите.²¹ Кралствата Бохемија и Унгарија биле под хабсбуршка власт од 1526 година. Овие кралства биле во унија со австриските Хабсбурзи, односно во персонална унија со Хабсбуршката монархија. Териториите на Круната на Св. Венцислав се наоѓале северно од наследните територии и биле поделени на пет региони: кралството Бохемија, маркграфовството Моравија, војводството Шлезивија и двете маркграфовства на Горна и Долна Лужица.²² Во 1627 година по “*Constitutiones Regni Bohemiae anno 1627 reformatae*“ Фердинанд ги обновил т.е., променил законите во Бохемија, со тоа што териториите на Круната на Св. Венцислав станале дел од наследните земји.²³

¹⁹ Robert A. Kann, *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918* (Berkeley: University of California Press, 1974), 1.

²⁰ Martyn C Rady, *The Emperor Charles V* (New York: Routledge, 2014), 47; Kann, *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*, 1.

²¹ Оваа пракса на делење на наследните територии, Хабсбурзите ја практикувале од доцниот среден век. Подетално кај Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 6–8; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. I.II.

²² Маркграфовствата на Горна и Долна Лужица со мирот потпишан во Прага, во 1635 година биле дадени на Саксонија. Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. I.II.; Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 10.

²³ Фердинанд не само што ги променил законите за наследност на круната, туку и донел нови закони со кои ги забранил религиозните секти во Бохемија со тоа што ја направил католичката вероисповест да биде единствена во кралството, повторно го воспоставил редот на монасите, ги официјализирал германскиот и чешкиот јазик, и донел уште неколку закони со кои ја зацврстил својата власт во

Ако Бохемија го бранела својот добро дефиниран историски и политички идентитет, терајќи го новоизбраниот монарх да се заколне дека ќе ги зачува традиционалните привилегии, традицијата на опозиција во териториите на Круната Св. Стефан била многу поголема. Ситуацијата во кралството станала мошне драматична по катастрофалниот пораз од Османлиите и смртта на Лајош II кај Мохач во 1526 година. Битката кај Мохач претставувала крај за средновековното унгарско кралство и почеток на напорите од страна на Османлиите за продор во Европа.²⁴ По османлискиот напад, Унгарија била поделена на три посебни ентитети, Османлиска Унгарија, Хабсбуршка или Кралска Унгарија и Трансилванија. Османлиите во 1529 година на повик од противкандидатот на Фердинанд, Јанош Запоља повторно се вратиле во Унгарија, но овој пат останале. Тие дури и ја освоиле Буда и оформиле нов пашалак.²⁵ Територијата помеѓу реките Сава и Драва, односно западна Славонија, исто така територијата помеѓу Драва, езерото Балатон и Дунав и територијата на денешна Словачка биле под власт на Хабсбурзите. Територијата која била под хабсбуршка власт била само триесет проценти од вкупната територија на средновековното унгарско кралство кое дотогаш било штитот на христијанска Европа. Сега таа улога и била дадена на Хабсбуршката монархија.

Административен центар на Кралска Унгарија бил Пресбург (Братислава), кој се наоѓал на неколку километри од Виена, а административниот центар на кралството Хрватска-Славонија бил градот Аграм (Загреб). Третиот ентитет од расцепканото кралство претставувало војводството Трансилванија кое се покажало мошне значајно во дипломатијата на источна Европа, односно во хабсбуршко-османлиските односи.²⁶ Јанош Запоља не успеал во намерата да стане крал па затоа своите интереси ги свртел кон Османлиите и станал нивни вазал.²⁷ Трансилванската лојалност према Портата била променлива. Населена со унгарско благородништво, германски рударски градови и очајно романско православно население, војводството кое било вазал на Портата уште

кралството. Подетално во Jireček Hermenegildus, *Codex Juris Bohemici: Constitutiones Regni Bohemiae anno 1627 reformatae*, vol. V (Prague: Bibliopola Academiae Litterarvm Caesareae Vindobonensis, 1888), 4.

²⁴ Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. I.II.; Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 12.

²⁵ Kann, *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*, 38; Charles A. Frazee, *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire, 1453-1923* (London; New York: Cambridge University Press, 1983), 26; Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 13.

²⁶ Wiesner, *Early Modern Europe, 1450-1789*, 90; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. I.II.

²⁷ Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 13.

од времето на Мехмед “Освојувачот” за време на Долгата војна (1593 – 1606) ја променило страната и се свртело кон Хабсбурзите, но во раната фаза на Триесетгодишната војна, војводството повторно застанало на страна на Портата.²⁸ Географската положба на Хабсбуршката монархија била таква да Хабсбурзите морале да посредуваат помеѓу западот и истокот, односно да го бранат балансот на силите, а тоа ги направило главниот играч на шаховската табла во европската дипломатија. Во целиот период кој ќе биде обработен, Хабсбуршката монархија претставувала штит за христијанска Европа и потенцијален ослободител на христијаните под османска власт.

Слика 2. Карта на Унгарија во крајот на XVI век.²⁹

²⁸ Трансилванското војводство во одреден период претставувало тампон зона помеѓу Хабсбуршката монархија и Османлиите. Подетално кај Suraiya Faroqhi and Halil İnalcık, eds., *An Economic and Social History of the Ottoman Empire: 1600 - 1914*, vol. II (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2004), 424.

²⁹ Ward, Prothero, and Leathes, *The Cambridge Modern History Atlas*, sec. 2 map 21.

1. Краток преглед на хабсбуршко-османлиските конфликти до 1680 година

“...Поразот на унгарските сили кај Мохач испратил голем бран на страв низ цела Европа...”³⁰

Унгарската катастрофа кај Мохач во 1526 година донела само повеќе компликации и промена во балансот на силите во Европа. Османлиските напади не запреле и побитката, напротив, тие добиле поголем интензитет. По Мохач први на удар биле новите аспиранти за унгарската круна, Хабсбурзите. Уште во текот на избирањето на Фердинанд за крал на Унгарија и влегувањето на кралството во персонална унија со Хабсбуршката монархија, се јавила опозиција од страна на ситното унгарско благородништво предводено од еден од најистакнатите благородници во Унгарија и војвода на Трансилванија, Јанош Запоља. Во 1526 година во Фехервар, тој бил прогласен за крал на Унгарија под името Јанош I, од друга страна во Пресбург 1527 година, од високото унгарско благородништво, односно магнатите и свештенството Фердинанд бил прогласен за крал на Унгарија.³¹

Според Кан, анти-хабсбуршката страна не била со цел да се стапи во сојуз со Османлиите, туку унгарскиот совет во време на криза само сакал да биде предводен од унгарски крал, а не од странец како Фердинанд. од друга страна Турнбул вели дека Јанош Запоља ја зграпчил власта во Унгарија со османска помош, односно како нивни вазал. Хошедлингер вели дека Запоља и неговите наследници за продолжување на својата независна политика гледале надеж само во својство на османлиски вазали.³² По маџарот кај Мохач и паѓањето под османска власт, ситуацијата се замрсила уште повеќе со тоа што сега со Унгарија владееле два спротивставени монарси. Во следните два века територијата на сега распарченото унгарско кралство видела само војна и неединство. Османлиите се повлекле од Унгарија, оставајќи го Јанош да се справи со Фердинанд. Во 1527 година Хабсбурзите се покажале поефективни од своите ривали и

³⁰ B. W. Ball, *A Great Expectation: Eschatological Thought in English Protestantism to 1660*, Studies in the History of Christian Thought, v. 12 (Leiden: Brill, 1975), 142.

³¹ Kann, *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*, 37; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. I.II.; Stephen R Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326-1699* (New York; London: Routledge, 2003), 49.

³² Kann, *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*, 30; Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326-1699*, 49; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. I.II.

завзеле неколку утврдувања и градови во османска Унгарија, вклучувајќи ја и Буда. Апелот за помош од страна на Јанош кон Османлиите уште по првите порази не бил успешен, но бил клучен за настаните од 1529 година.³³ На 27 септември, османлиска војска предводена од самиот султан Сулејман се појавила пред портите на Виена.³⁴

Претходно реосвоените градови и тврдини, Османлиите сега повторно ги загубиле со контранападот на Фердинад следната година. Во текот на '30 години од XVI век Хабсбурзите по реосвојувањето на Гран и неколку дунавски утврдувања, а по неуспешната опсада на Буда повторно се ставиле во одбрамбена позиција. Во 1532 година Османлиите повторно нападнале со истата цел како пред три години, но овој пат Сулејман ја пренасочил својата армија кон Гунс, последното утврдување на унгарска територија. За оваа епизода е битно да се каже дека османлиската војска во почетокот на август се повлекла и во 1533 година бил потпишан мировен договор во Костантинопол, кој донел *status quo* во Унгарија, Запоља бил признат за крал, а исто така биле признати и хабсбуршките поседни.³⁵ Мировниот договор претставувал прекин на хабсбуршко-османлиските конфликти, но не и прекин на конфликтите помеѓу Фердинанд и Запоља.³⁶ Во 1538 година бил потпишан таен договор помеѓу Фердинанд и Запоља во Гросвардеин. Фердинанд го признал Запоља како крал на Унгарија, а Запоља ги признал унгарските поседи на Фердинанд. Со овој договор Фердинанд бил прогласен за престолонаследник на унгарскиот престол, ако Запоља не добие машки наследник.³⁷ Во 1540 година овој договор бил прекршен со тоа што на Запоља му се родил син, кој унгарското благородништво го прогласило за крал на Унгарија, по смртта на татко му под името Јанош II Сигизмунд Запоља. Османлиите го признале Сигизмунд за нов крал на Унгарија и нивни вазал. Во '40 години на XVI век Османлиите повторно се вратиле во Унгарија.³⁸ Нападите уследиле во 1543 година кога биле реосвоени тврдините Гран,

³³ Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326-1699*, 49.

³⁴ Првата опсада на Виена завршила неуспешно на 14 октомври.

³⁵ Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326-1699*, 52; Karl August Schimmer, *The Sieges of Vienna by the Turks*, trans. Francis Egerton (London: William Clowes and Sons, Stamford Street and Charing Cross, 1879), 48.

³⁶ Фердинанд и Запоља продолжиле во меѓусебното војување во вид на герилска војна, напаѓајќи си ги границите. Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326-1699*, 52.

³⁷ Kann, *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*, 39.

³⁸ Сулејман склучил договор со вдовицата на Јанош Запоља и сега младиот Сигизмунд бил прифатен како војвода на Трансилванија, а откако ќе станел полнолетен и кралската титула. Со ова се јавиле нови проблеми и предизвици за Хабсбурзите. Schimmer, *The Sieges of Vienna by the Turks*, 59, 60.

Печ и Фехервар, оставајќи ги Хабсбурзите само со долга и тесна линија од Унгарија, односно границата со наследните хабсбуршки поседи. Во 1552 година Хабсбурзите биле тие што имале успех во војувањето против Османлиите. Опсада на Ерлау (Егер) била втора од трите успешно одбранети мали утврдувања од страна на Хабсбурзите.³⁹ Најголемиот успех на Хабсбурзите била одбраната на Сигет во 1566 година. Според Шимер, Сулејман го опсадувал Ерлау кога добил вести за поразот на босанскиот паша кај Сиклос, а од друга страна Турнбул вели дека Сулејман се спремал да тргне од Белград кон северната гранична област кога ги чул вестите за поразот. Можеме да кажеме дека информацијата која ни ја дава Шимер е неточна бидејќи не само според Турнбул, но и според Габор Агостон, опсадата на Егер се случила во 1552 година.⁴⁰

Ситуацијата била таква што поразот на османлиските војски кај Сиклос, значел опасност кон армијата предводена од Сулејман. Султанот сега немал друг избор освен да поради стратегиски причини ја насочи армијата кон Сигет. По едномесечна опсада, Османлиите успеале да ја пробијат одбраната со помош на тунелите и на 5 септември ѕидините на Сигет биле ранливи, а османлиските војски спремни за напад, но на истиот ден Сулејман починал. Смртта на султанот се чувала во тајност, а опсадата продолжила. Од друга страна бранителите на градот на чело со Никола Зрински го изненадиле непријателот со неочекуван јуриш кој сепак бил неуспешен, па така Османлиите побрзале да го завземат Сигет. Поради непретпазливоста при јуришот, османлиската армија влегла право во замката на бранителите, залихите на барут експлодирале меѓунив.⁴¹ По смртта на Сулејман, османлиската политика кон Унгарија се променила, новиот султан Селим II, потпишал мировен договор со Хабсбурзите во 1568 година во Адријанопол кој може да кажеме дека траел до 1593 година.⁴²

³⁹ Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326-1699*, 52.

⁴⁰ Schimmer, *The Sieges of Vienna by the Turks*, 61; Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326-1699*, 55; Frank Tallett and D. J. B. Trim, *European Warfare, 1350-1750* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2010), 119.

⁴¹ Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326-1699*, 57.

⁴² Овој мир секако не бил потполно почитуван, пред се со битката кај Лепанто во 1571 година. Turnbull, 62.

1.1 Тринаесетгодишната војна (1593 – 1606)

Мирот помеѓу Хабсбуршката монархија и Османлиската империја бил нарушен во 1591 година кој прераснал во војна во 1593 година. Тринаесетгодишната војна (1593 – 1606), или позната како “Долгата војна“ претставувала нова етапа во Хабсбуршко-Османлискиот вековен антагонизам. Хабсбурзите го претставиле овој конфликт како војна за заштита на целото христијанство од смртниот непријател и за ослободување на поробените христијански народи.⁴³ Хабсбурзите и Османлиите воделе долготраен пограничен конфликт за Балканските територии. Овој балкански конфликт најпрвин бил воден од османлиските бегови и австриските благородници за пограничните тврдини. Шеесетгодишниот мир помеѓу Хабсбурзите и Османлиите бил прекршен во 1591 година од приватната “авантура“ на босанскиот паша, Хасан кој навлегол и ја нападнал хабсбуршката (хрватска) воена краина. Во 1592 година Хасан паша по осумдневна опсада успеал да го освои Бихач, а одтаму се упатил кон Петрина каде изградил нова тврдина на јужниот брег на реката Кулпа насочен кон хрватската тврдина Сисак, по што ја поминал реката и го опсадил градот.⁴⁴

Од друга страна, испраќањето на нови османлиски одреди од другите провинции како подршка за нападите на хабсбуршката воена краина со дозвола од големиот везир, потполно ги обелодениле османлиските намери. Со овие постапки Османлиите однапред ги предупредиле Хабсбурзите за тоа што следувало.⁴⁵ Со нападите на Тур-

⁴³ М. П. Ѓонов, “Политиката На Австрија и Политическите Движения в Българија От Края На XVI До Края На XVII Век,” *Годишник На Софийския Универзитет, Филозофско-Исторически Факултет* ЛП, по. 2 (1959): 253, 254.

⁴⁴ Ова била втората опсада на Сисак, која како и првата била неуспешна. JAZU, *Starine*, vol. XIX (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1887), 57; Mažuran Ive, *Povijest Hrvatske Od XIV-XVIII Stoljeća* (Zagreb: Golden Marketing, 1998), 144; Mirko Valentić, Lovorka Čoralić, and Ivo Perić, eds., *Povijest Hrvata* (Zagreb: Školska knjiga, 2003), 15.

⁴⁵ Коџа Синан паша од како се вратил по трет пат на функцијата голем везир во јануари 1593 година, неговите први одлуки биле тоа да, неговиот син Мехмед биде поставен за генерал на румелиските трупи со задача да ги насочува и прошири нападите кои веќе биле во тек на хрватската воена краина. Изговорот за овие одлуки бил тоа дека Хабсбурзите задоциле со испраќањето на годишниот “подарок” од 30,000 дукати договорен во Адријанопол. Rhoads Murphey, *Ottoman Warfare, 1500-1700* (London: UCL, 1999), 7; Cathal J. Nolan, *The Age of Wars of Religion, 1000-1650: An Encyclopedia of Global Warfare and Civilization*, Greenwood Encyclopedias of Modern World Wars (Westport, Conn: Greenwood Press, 2006),

поље и околните села, Хасан паша сакал да го отргне вниманието на хрватскиот бан и останатите војсковотци од Сисак. Според писмата испратени од страна на хрватскиот бан Тамас Ердодиј во 1592 година и извештаите од Јаков вон Лауденберг, Стјепан Грасвеин, Андреас вон Ауерсперг и Рупрехт вон Егенберг од почетокот на 1593 година, се гледа дека хабсбуршките генерали биле свесни за плановите на Хасан паша.⁴⁶ На 15 јуни босанскиот беглербег Хасан паша го поминал мостот на Кулпа и по трет пат го опсадил Сисак. Во одбраната на градот учествувале околу 300 до 400 војници, а предводниците биле Блаж Ѓурак и Матија Финиќ. Откако биле известени за опсадата на Сисак, комбинираниите хрватски и погранични армии под врховна команда на Рупрехт вон Егенберг се упатиле кон градот.⁴⁷ Хабсбуршката армија пристигнала кај Сисак на 21 јуни. Тие вкупно броеле околу 4000 војници, а од друга страна бројот на османлиската армија бил околу 12 до 16,000 војници. Следниот ден пред битката Хасан паша го испратил Гази Хоџа Меми бег да ја извиди хабсбуршката војска. Откако се вратил Меми бег го известил Хасан паша дека ако се судрат со непријателската војска ќе претпат страшен пораз, поради супериорноста на хабсбуршката армија. Хасан паша откако ги слушнал овие непосакувани вести, според анализите на Мустафа Наима, тој на Меми бег му се обратил со погрдни и омаловажувачки зборови, по што се качил на својот коњ и ги го преминал мостот со војската. Според мене овие зборови за кои Наима пишува, изговорени од Хасан паша го потврдуваат тоа што Турбул го кажува, дека во оваа војна учествувале платеници кои биле дел од суровиот конфликт во Нидерландија. Овие одреди биле попрофесионални и имале поголемо искуство од другите, исто така биле и добро вооружени и опремени.⁴⁸

846; Kenneth Meyer Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571). Vol. 4: The Sixteenth Century from Julius III to Pius V*, *Memoirs of the American Philosophical Society* 162 (Philadelphia: American Philosophical Soc, 1984), 221.

⁴⁶ JAZU, *Starine*, 1887, XIX:63, 64; Nada Klaić, *Izvori Za Hrvatsku Povijest III, Na Izvorima Historije* (Zagreb: Školska knjiga, 1959), 42, 43, 44; Ive, *Povijest Hrvatske Od XIV-XVIII Stoljeća*, 146.

⁴⁷ Во оваа битка учествувале војските од карловачката, вараждинската (славонска) краина и војници од Крањска, Корушка и германска коњаница. Valentić, Čoralić, and Perić, *Povijest Hrvata*, 15; Ive, *Povijest Hrvatske Od XIV-XVIII Stoljeća*, 146.

⁴⁸ Тоа што Наима го пишува за извештајот даден од Меми бег се однесува на воената спремност на хабсбуршката војска, т.е. поголемата количина на оружје и муниција која тие ја имале во однос на османлиската војска. Од друга страна пак, Турбул пишува дека овие платеници биле задолжени за одбрана на границата помеѓу Австрија и Унгарија, исто така и дека околу 2000 гази кои навлегле во

Кај Сисак на 22 јуни 1593 година се одиграла првата поголема битка во оваа војна. Односот помеѓу османлиската армија и хабсбуршката бил 3:1, но тоа што изгледало како лесна османлиска победа, всушност се претворило во катастрофален пораз за Османлиите. Битката траела кратко, а поразените Османлии побрзале да се повлечат преку мостовите кои тие сами ги изградиле на Кулпа. Исходот од битката и хаосот кој настанал во османлиските редови Рупрехт вон Егенберг го опишува со зборовите:

“...daruf das ander unser Kriegsvolk, dermassen so starkh in den Feind gedrungen, den meisten Theil alles niedergehaut, das übrige so ausgerissen und durch das Wasser die Culpa sich saluren wollen, alles ersoffen, auch niemandt derselben seiten darvon kommen...”⁴⁹

По оваа неуспешна опсада на Сисак од страна на османлиските војски од босанскиот беглербеглук и битката која уследила, јасно ни укажува на фактот дека ова била долга војна.

Оваа хабсбуршка победа била широко прославена во западна Европа. Хабсбурзите оваа војна ја сметале за религиозна, па така тие добиле голема поддршка од папската курија.⁵⁰ Една од главните цели на папската курија со овој договор било тоа да се прошири католицизмот на Балканот, т.е. *in patribus infidelium*. Плановите на Хабсбурзите и папската курија биле да се придобијат сојузници во војната со Османлиите.

Хрватска од Босна биле поразени во близина на Сисек во 1593 година. Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326-1699*, 62; Mustafa Naima, *Annals of the Turkish Empire from 1591 to 1659 of the Christian Era*, trans. Charles Fraser, vol. I (London: Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland, 1832), 15.

⁴⁹ Рупрехт вон Егенберг со оваа реченица го опишал крајот на битката, односно како Османлиите, пробувајќи да го поминат мостот на Кулпа, се удавиле во реката. Исто така во истиот извештај тој напишал дека и самиот беглербег, Хасан паша се удавил во реката. JAZU, *Starine*, 1887, XIX:183.

⁵⁰ Папската курија ги помагала воените дејствија на Хабсбурзите со парична и воена помош во текот на војната, исто така папската курија стапила во дипломатски преговори со христијаните под османлиска власт. Паричната помош со која папската курија ја помагала оваа војна изнесувала приближно до 60,000 гулдени годишно, а воена помош Хабсбурзите добиле два пати и тоа по 10,000 војници. Рајт вели дека во 1594-5 папската курија на хабсбурзите им испратила парична поддршка од 600,000 скуди, а воената помош била испратена во два наврати во 1597 и 1598 година предводена од внукот на папата Франческо Алдобрандини кој загинал во 1601 година Џонон, “Политиката На Австрија и Политическите Движения в Българија От Края На XVI До Края На XVII Век,” 254; A. D. Wright, *The Early Modern Papacy: From the Council of Trent to the French Revolution, 1564-1789*, Longman History of the Papacy (Harlow, England ; New York: Longman, 2000), 209.

Први потенцијални сојузници биле Полска и Русија. Во овој период односите помеѓу Хабсбурзите и Полска биле нарушени поради обидите на Хабсбурзите да застанат на полскиот престол, па така тие се свртеле кон Русија. Напорите да се вовлече Русија во оваа војна завршиле без успех.⁵¹ Следниот чекор на Хабсбурзите бил да се придобијат Војводствата Трансилванија, Валахија и Молдавија на своја страна. Во првата година од војната дошло до промена на политиката во овие три војводства.⁵² Новите владетели со сопствени амбиции и насочени против Османлиите, сега се осврнале кон Хабсбурзите. На почетокот на војната во 1593 година Рудолф II и Сигизмунд Баториј подготвиле стратегија како да ги вклучат Валахија и Молдавија во Светата Лига. Во 1594 година нивните емисари предводени од Џовани де Марини Поли од Рагуза без многу напори успеале да ги придобијат војводите на Молдавија и Валахија на своја страна. Во ноември истата година со инсистирање од страна на папата Клемент VIII, идејата за нова света војна против Османлиите се разгорела и на Балканскиот полуостров, со што била формирана “Тројната алијанса“ помеѓу трите гореспоменати војводства.⁵³ Во 1594 година Хабсбурзите и папската курија може со сигурност да се каже дека за кратко време успеале да придобијат значајни сојузници во војната. Меѓутоа, според мене нивната дипломатска мисија сеуште не била целосно завршена. Рудолф II и војводата трансилвански, Сигизмунд потпишале договор од кој, овие четири точки се прилично интересни: 1. Војна или мир ќе бидат објавени заедно во соработка со војводствата на Валахија и Молдавија; 2. Сигизмунд Баториј и неговите машки наследници станале наследни владетели на Трансилванија и *Partes Annexae*, во границите од времето на Јанош Сигмонд и Јанош Баториј; 3. Во отсуство на машки наследок престолот би бил наследен од Хабсбург; 4. Баториј требало да се ожени со внуката на Рудолф, Марија Кристина. Со овој договор Рудолф II ја продолжил хабсбуршката традиција на династички бракови, обезбедил доволно сојузници и ја оформил новата Света Лига.⁵⁴ Нови-

⁵¹ Ѓонов, “Политиката На Австрија и Политическите Движения в Българија От Края На XVI До Края На XVII Век,” 255; Kenneth Meyer Setton, “Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century,” n.d., 9.

⁵² Трансилванија била претводена од Сигизмунд Баториј, Валахија од Михаел II и Молдавија од Арон Тиранинот.

⁵³ Elli Kohen, *History of the Turkish Jews and Sephardim: Memories of a Past Golden Age* (Lanham, Md: University Press of America, 2007), 103.

⁵⁴ Папата Клемент VIII со воспоставувањето на оваа света коалиција постигнал делумен успех во запирањето на натамошното Османлиското напредување. R. Po-chia Hsia, *Companion to the Reformation World* (Oxford: Blackwell Ltd, 2004), 211; Almut Bues, ed., *Zones of Fracture in Modern Europe: The Baltic*

те сојузници на Хабсбурзите стапиле во отворена војна со својот поранешен сизерен, Османлиската империја. Со ова Османлиите биле лишени од ресурсите кои требало да ги добијат од дунавските војводства, односно храна и војска.⁵⁵ Во војна може со потполна сигурност да кажам дека воопшто немало ентузијазам за војување помеѓу Виена и Костантинопол. Тоа што започнало како приватна војна на босанскиот беглербег се претворило во персонална војна на османлискиот голем везир Коџа Синан паша. Од друга страна во оваа војна можеме да ја видиме османлиската неспремност, во однос на хабсбуршката ефективност во почетокот на овој конфликт.⁵⁶

Во текот на оваа војна и двете страни постигнале делумен успех на бојното поле, Хабсбурзите повторно го сопреле османлиското ширење во Унгарија, додека Османлиите кои не очекувале своите довчерашни вазали да се свртат против нив, успеале да ги вратат под нивна контрола. Вреди да се каже дека “Долгата војна“ завршила исто како што започнала, со настани кои се случиле на маргините на двете завојувани страни. Нападите на Хрватска од страна на Хасан паша во 1591 година како увертира за почеток на војната и востанието на Иштван Боскај во Трансилванија од 1604/5 година кое предизвикало општо распаѓање на редот во хабсбуршката воена краина, го најавило мирот помеѓу завојуваниите страни. На 11 ноември 1606 година Хабсбурзите и Османлиите започнале серија на преговори во Зиства Торок. Во првиот член од договорот стоело *unus in patrem, alter vero in filium se suscipiant*, во превод султанот и императорот требало меѓусебе да се однесуваат како татко и син; исто така, самите тие персонално да се справуваат со емисарите кои ги праќале еден на друг; Во секоја преписка и прилика тие требало да се обраќаат еден на друг со титулата император, а не крал. Со ова Хабсбурзите пробале да им наметнат на Османлиите да гледаат на императорот ка-

Countries, the Balkans, and Northern Italy, Quellen Und Studien / Deutsches Historisches Institut Warschau 16 (Wiesbaden: Harrassowitz, 2005), 241; Hans H. A. Hötte, *Atlas of Southeast Europe: Geopolitics and History*, Handbook of Oriental Studies. Section 1 the near and Middle East 108 (Boston, MA: Brill Nijhoff, 2015), 11.

⁵⁵ Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326-1699*, 62.

⁵⁶ Во периодот од јули 1591 година до последните месеци од 1593 година, товарот паднал на османлиските погранични територии, што ни ја покажува хабсбуршката ефективност и почетниот осврт на војната. Големiot везир успеал да ја мобилизира армијата дури во летото 1594 година и да го нападне Ѓор. Од друга страна пак османлиската неспремност за војна во Унгарија, се покажала во периодот мај-јуни 1594 година, кога Хабсбурзите ја опсадиле тврдината Гран, а за нејзина одбрана Османлиите успеале да испратат само 2000 војници од Смедерево и Босна кои се разбира биле лесно поразени. Murphey, *Ottoman Warfare, 1500-1700*, 7.

ко еднаков на падишахот.⁵⁷ Со овој мир конечно била воспоставена рамнотежа на силите. Османлиската империја растргната од внатрешни проблеми веќе немала сила да ги запре идните случувања и да ги насочи во своја полза. Мирот од Зиства Торок бил пресвртница во дипломатските односи на Османлиите, не само со Хабсбурзите туку и со цела Европа.⁵⁸

1.2 Настаните од 1606 до 1650 година.

Европа во првата половина на XVII век се нашла во општо политичка, религиозна и социо-економска криза. Економијата била целосно променета, поради наглото ширење на трговијата и инфлацијата, односно “револуцијата на цените“, предизвикана од приливот на сребро од Новиот Свет. Драстичниот пад на животниот стандард довел до општествени немири, посебно во териториите на Светата Римска Империја. Од друга страна, религиозните тензии помеѓу католиците и протестантите во империјата се повеќе се продлабочиле и ситуацијата ескалирала во воен конфликт помеѓу католичката лига и евангелистичката унија, познат како Триесетгодишната војна (1618 – 1648). Гледано од Хабсбуршка перспектива, за нив дипломатските односи во Европа биле променети поради скоро непрекинливите војни кои тие ги воделе против своите природни ривали, Франција и Османлиската империја.⁵⁹ Во периодот од 1618 до 1625 година војната воглавно се водела помеѓу Фердинанд II и неговите поданици во империјата. Војната која почнала како религиозен конфликт во Светата Римска Империја брзо се претворила во општо европски конфликт во кој биле вклучени повеќето од тогашните големи сили. Религиозната војна во териториите на империјата завршила со мирот во Прага 1635 година, но воените интервенции од страна на надворешните сили Франција, Шпа-

⁵⁷ Kenneth Meyer Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century* (Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991), 22, 23; Деталите од мировниот договор може да се погледнат кај Jean Du Mont, *Corps Universel Diplomatique Du Droit Des Gens; Contenant Un Recueil Des Traitez d'alliance, de Paix... de Toutes Les Conventions... & Autres Contrats, Qui Ont Été Faits En Europe, Depuis Le Regne de l'empereur Charlemagne Jusques à Présent ; Avec Les Capitulations Imperiales et Royales... & En Général de Tous Les Titres... Qui Peuvent Servir à Fonder, Établir, Ou Justifier Les Droits et Les Interets Des Princes et Etats de l'Europe*, vol. V (Amsterdam; Hague: P. Brunel, R. & J. Wetstein, P. Husson, 1728), 78–80.

⁵⁸ Ive, *Povijest Hrvatske Od XIV-XVIII Stoljeća*, 160; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 23.

⁵⁹ Nolan, *The Age of Wars of Religion, 1000-1650*, 847; Ingrao, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 21.

нија и Шведска продолжила. Мирот во Прага претставувал најавна за тоа што уследило во 1648 година, односно крај на војната и мирот во Вестфалија.⁶⁰

1.2.1 *Внатрешната политика на монархијата, Фердинанд II и воените конфликти со Трансилванија и бохемските бунтовници*

Пред потпишувањето на мирот од Зиства Торок, во Виена на 25 април 1606 година надвојводите Матијас, Максимилијан, Фердинанд, Максимилијан Ернст и подоцна надвојводата Албрехт решиле дека Рудолф повеќе не бил способен да владее со што сигурноста на династијата му ја довериле на надвојводата Матијас.⁶¹ Во 1608 година Рудолф бил присилен да абдицира од унгарскиот престол во корист на Матијас, а унгарската круна била вратена во Пресбург каде Матијас бил крунисан за крал на Унгарија под името Матијас II. Три години подоцна Рудолф на Матијас му ја предал и Бохемија, а во 1612 година по смртта на брата си, тој бил прогласен за император. Во периодот 1613-17 година имало конфликт помеѓу Трансилванија и Османлиите и помеѓу Хабсбурзите и Венеција. Во 1617 година Матијас го потпишал мировниот договор со Венеција во Мадрид, а во следната 1618 година тој отстапил од престолите на Бохемија и Унгарија во корист на Фердинанд.⁶² Во март 1619 година по смртта на Матијас, Фердинанд бил прогласен за негов наследник. Како резултат на ова сега сите хабсбуршки титули и територии му припаднале на Фердинанд. Ова значи дека сега трите територијални гранки на хабсбуршкиот фамилијарен акт Австрија, Бохемија и

⁶⁰ Во оваа магистерска теза нема детално да се опишува Триесетгодишната војна.

⁶¹ Du Mont, *Corps Universel Diplomatique*, 1728, V:68; Heinrich Zoepfl, *Grundsätze des allgemeinen und des constitutionellmonarchischen Staatsrechts, mit besonderer Rücksicht auf das gemeingültige Recht in Deutschland, nebst einem kurzen Abrisse des deutschen Bundesrechtes und den Grundgesetzen des deutschen Bundes als Anhang ... Dritte vermehrte ... Ausgabe* (Heidelberg: Winter, 1846), 201; Luc Duerloo, *Dynasty and Piety: Archduke Albert (1598-1621) and Habsburg Political Culture in an Age of Religious Wars* (Routledge, 2016c), 262.

⁶² На 23 мај во Прага, по рушењето на две протестантски цркви од страна на властите, група благородници упаднале во замокот Храдчаниј каде се соочиле со двајца претставници на власта, по жестоката расправија претставниците на власта, Вилем Славата, Јарослав Мартиниц и нивниот секретар Филип Фабрициус биле фрлени преку прозор. Со ова почнала “*Der Prager Fenstersturz*“, исто така и Триесетгодишната војна. Подетално кај Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 24, 26, 29; Ingrao, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 27.

Унгарија воспоставен од Фердинанд I, повторно се нашле под еден владетел.⁶³ Надворешните проблеми за Фердинанд II започнале веднаш, трансилванскиот војвода Габор Бетлен навлегол во Кралска Унгарија и успеал да обезбеди помош од чешките и долноавстриски протестанти, да го освои Пресбург и да ја опсади Виена. Поради полското навлугување во Горна Унгарија и Трансилванија, тој морал да ја напушти опсадата и да се повлече. Сега кога Виена била слободна, Фердинанд заминал за Франкфурт каде на 28 август тој бил избран за свет римски император.⁶⁴ Од друга страна побунетите чешки сталежи изборот на Фердинанд за крал на Бохемија го поништиле и на негово место го избрале Фридрих V од Палатинат на 4 ноември 1619 година.⁶⁵ Во јануари 1620 година неколку унгарски благородници собрани во Банска Бистрица, по примерот на Бохемија го отфрлиле Фердинанд за нивни крал и на негово место бил прогласен Габор Бетлен. Фердинанд со помош на своите сојузници успеал да се справи со двајцата узурпатори.⁶⁶ Од една страна со помош на полскиот крал Сигизмунд го тргнал вниманието на Бетлен од Виена, а со помош на Максимилијан од Баварија и Јохан Георг од Саксонија полека повторно почнал да воспоставува контрола над Чешка, Шлезивија и Лужице. Воените операции против Фридрих V родиле со успех за Фердинанд, со тоа што на 8 ноември 1620 година кај Бела Хора бохемските бунтовници биле тешко поразени.⁶⁷ По ова земјите на кралството Бохемија, *de facto* станале хабсбуршки наследни територии.⁶⁸ Фердинанд повторно имал надмоќ над своите непријатели, сега тој бил во можност да ги поставува условите. На 26 јануари 1622 година во Николсбург бил склучен мировен договор помеѓу Хабсбурзите и Трансилванија. Со овој договор Бетлен се

⁶³ Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 28; Hötte, *Atlas of Southeast Europe*, 12.

⁶⁴ Во прилог на *capitulatio caesarea*, актите за крунисување на Фердинанд можеме да ги прочитаеме кај Ду Монт: "...Des roemischen Koenigs Ferdinand II. Wahl-Capitulation, enthaltend die Artikeln wornach derselbe das Heyl. Roem. Reich zu herrschen verheißet..." Подетално Du Mont, *Corps Universel Diplomatique*, 1728, V:249–54; Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 28; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 33.

⁶⁵ Фридрих V, оваа понуда ја прифатил многу наивно и без размислување, додека пак саксонскиот војвода и курфирист, Јохан Георг ја одбил понудата бидејќи заклучил дека не сака да влезе во конфликт со новоизбраниот император.

⁶⁶ Помош на Фердинанд му испратиле и неговиот роднина, шпанскиот крал Филип III, и папата Павле V. Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 29.

⁶⁷ Ingraо, 30; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 35.

⁶⁸ Види фуснота 22 во оваа магистерска теза.

откажал од унгарската круна и ја вратил истата во замокот Тренчин. Бетлен исто така ги напуштил освоените градови во Кралска Унгарија, а Фердинанд на трансилванскиот војвода му отстапил две територии во Шлезија и седум територии во горна Унгарија. Императорот на трансилванскиот војвода му ја дал титулата империјален принц на Светата Римска Империја. Со овој договор, подршката на Бетлен во Унгарија почнала да се намалува, а со договорите од Виена (1624) и Пресбург (1626), договорот од Николсбург бил потврден.⁶⁹

1.2.2 *Неприликите во хабсбуршката воена краина и донесувањето на Statuta Valachorum*

Во XVII век платениот воен персонал во воената краина постепено се намалувал поради населувањето на влашко население⁷⁰ од Османлиската империја кое започнало во крајот на XVI век, односно во периодот на Долгата војна. Во 1600 години се случила масивна емиграција на влашко население од Османлиската империја кое се населило во напуштените погранични области. Овие емигранти со нивното доаѓање на Хабсбурзите им го донеле долгопосакуваното пополнување на воениот персонал во воената краина. Овие воени колонисти добиле феудално земјиште надвор од цивилната администрација и значително право на самоуправа. Тие за возврат ги пополнувале воените редови за одбрана на воената граница.⁷¹ Поради проблемите кои се јавиле помеѓу влашкото население и хрватското благородништво, во Виена во 1620 година била донесена одлука влашкото население од воената краина сега наместо да одговара на воената власт да се стави под јуридикција на цивилната. Оваа одлука на краишниците им била соопштена во јули 1623 година во Ровиште. Влашките краишници бурно реагирале на оваа одлука и “се заколнале дека ќе престанат да ја обработуваат дадената земја и дека по прво би загинале и би се вратиле кај Турците, отколку да се предадат на власти-

⁶⁹ Du Mont, *Corps Universel Diplomatique*, 1728, V:407, 408; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 36; Ingraio, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 36, 37; Richard Bonney and David J. B. Trim, *Persecution and Pluralism: Calvinists and Religious Minorities in Early Modern Europe, 1550-1700* (Peter Lang, 2006), 103; Kann, *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*, 44; Hötte, *Atlas of Southeast Europe*, 12.

⁷⁰ Ова население е всушност православно словенско население.

⁷¹ Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. III.III.II.; Boris N. Kršev, “Statuta Valachorum – Pravna Osnova Nastanka Vojne Granice - Krajine,” *CIVITAS : Časopis Za Društvena Pitanja, Novi Sad*, 2011, 134.

те на хрватското благородништво“.⁷² По овие настани властите во Виена донеле одлука да биде формирана комисија за воената краина односно, т.н. “Влашка комисија“ чија обврска била да ги избалансира односите помеѓу краишниците и хрватското благородништво. Во 1627 година Фердинанд со посебно заштитно писмо како крал на Унгарија им дозволил на власите слободно да ја користат земјата која по катастерско право припаѓала на круната на Св. Иштван. Ако од друга страна, тие престојувале на имоти на кои хрватските благородници полагале со *ius heredium*, односно право на наследство на овие благородници им била доделена друга земја во замена на старата. Со ова Фердинанд ја потврдил позицијата на доселениците во воената краина и, исто така пробал да им наметне феудални обврски. Во 1628 година било свикано ново собрание на хрватските сталежи и бидејќи интересите на кралството биле поважни од тие на сталежите, се отвориле нови преговори со краишниците кои пак се појавиле во поголем број и тоа добро вооружени. На ова собрание им било ветено дека тие ќе останат под воена администрација, а набрзо ќе им бидат доставени правила во облик на статuti со кои би била решена нивната правна положба во кралството. Во следната 1629 година било одржано уште едно собрание на хрватските сталежи на кое бил донесен посебен закон со кој би се решило т.н. “влашко прашање“. Овој обид на хрватските сталежи да ја имплементираат новодојдената популација во кралството по законски пат се покажала повторно неуспешна.⁷³ Па така на 5 октомври 1630 година Фердинанд го објавил привилегираниот документ за воената краина, односно *Statuta Valachorum*.⁷⁴ Овој закон важел за териториите помеѓу реките Сава и Драва, односно Вараждинскиот (Славонски) граничен округ т.е. трите капетаниии, Копривница, Крижевци и Иваниќ. Тој бил поделен на пет делови и педесетичетри членови: *I. De Magistratibus; II De Judiciis; III. De Rerum Dominio; IV. De Delictis Privatis Et Publicis; u V. De Re Militari*.⁷⁵ Овој закон на почето-

⁷² Kršev, “Statuta Valachorum – Pravna Osnova Nastanka Vojne Granice - Krajine,” 135.

⁷³ Kršev, 135,136; Janko Šimrak, “Marčanska Eparhija,” *Bogoslovska smotra*, (Zagreb:, October 1930, 35; Членовите од законот донесен во 1629 година детално може да се види кај Klaić, *Izvori Za Hrvatsku Povijest III, Na Izvorima Historije*, 80,81.

⁷⁴ Statuta Valachorum – Влашки Закон.

⁷⁵ Првиот дел од законот се состои од X члена и се однесува на “Застапеноста и Властите“; Вториот дел е исто така составен од X члена и се однесува на “Судските постапки“; Третиот дел е составен од IX члена, кои го утврдуваат “Правото на приватна сопственост“; Четвртиот дел е составен од X члена и со него се определуваат “Приватните и јавни кривични дела“; Последниот петти дел има XI члена кои ја определуваат “Воената должност“.

кот бил во сила само во Вараждинскиот воен округ, а подоцна се проширил и во Карловачкиот како што пишува Хошедлингер, *Statuta Valachorum* станал фундаментален закон на граничното општество. Донесувањето на влашките статути било значајно бидејќи ова бил првиот правен документ кој се однесувал на правата на жителите во воената краина. Целта на овој закон била да влашкото население биде ставено под надзор на виенскиот двор, давајќи им некаков вид автономија и покрај фактот дека нивото на самоуправа кое го имале пред донесувањето на овој закон сега всушност било намалено. Со овој закон правните норми во влашката заедница делумно успеале. Имено споровите помеѓу влашкото население и воената и цивилна власт поради кои бил донесен овој закон не биле решени. Тие се продлабочиле и донеле нови неприлики во следните години.⁷⁶

1.2.3 Хабсбуршко-османлиските дипломатски односи во периодот 1606 – 1650

Во периодот од 1606 до 1650 година воениот конфликт помеѓу Хабсбуршката монархија и Османлиската империја бил сведен на минимум, односно имало “стагнација” на источниот фронт на монархијата.⁷⁷ Хабсбурзите биле зафатени во Триесетгодишната војна, а истоштеноста на Османлиската империја од долгата војна со Хабсбурзите ја искористил Абас I од Персија и започнал нова војна против нив (1602 – 1618). Зафатеноста на двата ривали на други фронтови довела до тоа да мирот од Зиства Торок биде продолжен неколку пати, односно со првиот договор во Сзониј, 1627 година и вториот од 1642 година. Хабсбурзите во два наврати (1635 и 1642) се судриле со новиот принц на Трансилванија, Ѓорги Ракочи, а судирот од 1644-45 завршил со договорот од Линц 1645 година. Во меѓувреме од 1642 до 1648 година се воделе низа преговори за да се стави крај на Триесетгодишната војна во градовите Мунстер и Оснабрук, Вестфалија. На 24 октомври 1648 година биле потпишани договорите помеѓу императорот и Франција, односно Шведска со кои официјално била завршена војната. Османлиите започнале уште една долга војна, овој пат против Венеција (1645 – 1669).

⁷⁶ Гаврило Витковиќ, ed., *Гласник Српскога ученог друштва: Граѓа за новију српску историју*, 5 (Belgrade: Državna Štamparija, 1874), 25–41; Kršev, “Statuta Valachorum – Pravna Osnova Nastanka Vojne Granice - Krajine,” 147; Hochedlinger, *Austria’s Wars of Emergence*, 117; Ștefan Starețu, “Medieval Name and Ethnicity: Serbs and Vlachs,” *Balkanica Posnaniensia Acta et Studia* 22, no. 1 (November 19, 2015): 85.

⁷⁷ Оваа стагнација се однесува на општиот мир помеѓу Хабсбурзите и Османлиите, бидејќи пограничните територии вообичаено биле во постојан конфликт.

Затоа во Константинопол на 25 февруари 1650 година бил потпишан уште еден договор кој го потврдил мирот од Зиства Торок, односно го продолжил за уште 22 години.⁷⁸

2. Монархијата повторно на удар

Хабсбурзите по мирот во Вестфалија сеуште имале водечка улога во империјата, но тие своето внимание и енергија се повеќе почнале да го насочуваат кон внатрешната политика на наследните територии. Овој мир на Хабсбурзите им овозможил полесно да ја наметнат католичката вероисповест во наследните територии согласно принципот *cuius regio, eius religio*. Фердинанд III во последните седум години од своето владеење се посветил во обновата на монархијата и зацврстувањето на власта во наследните територии. Тој ја осигурал власта на династијата во териториите на круната со тоа што вовел нови даноци и воспоставил редовна армија, со што ја намалил моќта на локалното благородништво.⁷⁹ За разлика од својот татко кој се справил со кризата од 1619 година со помош на своите сојузници, Фердинанд III го одиграл завршниот по-тег на дипломатската шаховска табла со тоа што го потпишал сепаратниот мир со Франција во 1648 година, оставајќи го својот роднина и сојузник Филип IV да војува сам во безнадежниот конфликт. Фердинанд со оваа постапка ги отргнал сомневањата и стравовите од поранешните непријатели, а со традиционалната коалициона дипломатија успешно го продолжил тоа што Фердинанд I го започнал, Фердинанд II го зацврстил - монархијата прерасне во една од големите европски сили.⁸⁰

⁷⁸ Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 31, 32; Hötte, *Atlas of Southeast Europe*, 12; Борислав Гаврилов, *Европа на крстопът (1579 – 1678)* (София: Универзитетско издателство „Св.Климент Охридски“, 2013), 136; Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 46.

⁷⁹ Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 46; Wiesner, *Early Modern Europe, 1450-1789*, 349; D. J. Sturdy, *Fractured Europe, 1600-1721*, Blackwell History of Europe (Oxford, UK; Malden, Mass: Blackwell Publishers, 2002), 71.

⁸⁰ Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 47; Wiesner, *Early Modern Europe, 1450-1789*, 323; Robert John Weston Evans and Peter H. Wilson, eds., *The Holy Roman Empire, 1495-1806: A European Perspective*, Brill's Companions to European History, v. 1 (Leiden; Boston: Brill, 2012), 32.

2.1 Леополд I, неприликите во империјата и полско-шведскиот конфликт

Фердинанд III во 1655 година отстапил од унгарскиот престол, а следната 1656 и од бохемскиот во корист на својот син, Леополд.⁸¹ Исто така во 1655 година започнала втората Северна војна, односно Шведско-Полскиот конфликт, а следната 1656 година со договорот во Виена, Фердинанд застанал на анти-шведската страна и го поддржал Полско-Литванскиот комонвелт. Смртта на Фердинанд III која уследила само три дена по ратификацијата на договорот претставувала тежок удар за овој сојуз. Леополд I соочен со француско-шведската закана, бил претпазлив со одлуките кои требало да ги донесе. Со вклучувањето на трансилванскиот принц Ѓорѓи II Ракочи во војната, Леополд видел директна закана кон своите територии. Овој настан го натерал Леополд да ризикува интервенција во војната со тоа што на 27 мај 1657 година бил потпишан нов договор во Виена. Со овој договор Леополд на Јован II Касимир Ваза му ветил 12,000 војници, но да истите бидат платени од Полска. Хабсбуршката интервенција направила да дојде до пресвртница во војната.⁸² Леополд освен со шведската закана, сега морал да се справи и со мешањето на Мазарин во внатрешните работи во империјата. Францускиот кардинал и прв советник на Луј XIV се обидел да ги детронира Хабсбурзите од императорскиот престол. Франција своите надежи ги положила во баварскиот курфирист Фердинанд Марија вон Вителсбах. Леополд сега морал да ја превземе иницијативата и да придобие некои од курфиристите на своја страна. Најскапиот глас го имал Фредерик Вилхелм, а од друга страна Фердинанд кој бил во сојуз со Франција, ја одбил понудата на Мазарин и јавно го поддржал Леополд.⁸³ На Леополд сега му останало да ја осигура подршката од духовните курфиристи, односно од нивниот водач, курфиристот од Мајнц и надканцелар на империјата, Јохан Филип Шенборн. Леополд требало да ги прифати условите на Шенборн, односно да се одкаже од веќе договорениот брак со по-

⁸¹ Оваа избрзана постапка на Фердинанд се должела поради смртта на неговиот најстар син Фердинанд, кој веќе бил прогласен за негов наследник на императорскиот престол.

⁸² Robert I. Frost, *After the Deluge: Poland-Lithuania and the Second Northern War, 1655-1660*, Cambridge Studies in Early Modern History (Cambridge [England]; New York: Cambridge University Press, 1993), 179; Hötte, *Atlas of Southeast Europe*, 13.

⁸³ Леополд за да го осигура гласот од Фридрих Вилхелм (Бранденбург), му исплатил 150.000 талири како наводна компензација за шлезиското војводство Јегендорф кое Фердинанд II го освоил во 1621 година. Подетално кај Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 51.

старата ќерка на Филип IV и да потпише договор за неутралност со Луј. Шенборн му ги поставил овие услови на Леополд бидејќи стравувал од старото сојузништво помеѓу Австрија и Шпанија. Овој договор бил осигуран со *Wahlkapitulation*, потпишан од Леополд и останатите курфиристи.⁸⁴ Исто така со овој договор било осигурано тоа дека Империјата ќе остане неутрална во завршницата од француско-шпанскиот конфликт.⁸⁵ По овие настани Леополд едногласно бил избран за император на 18 јули 1658 година, но ни тогаш надканцеларот не престанал да работи за потполно да ја осигура империјата.⁸⁶ Следната 1659 година бил ставен крај на шпанско-францускиот конфликт со мирот на Пиринеите, а полека се стивнувале и воените акции од полско-шведската војна со тоа што шест месеци подоцна на 3 мај 1660 бил потпишан мирот во Олива.⁸⁷

⁸⁴ Wahl Capitulation Kaisers Leopoldi in Theodor von Reinkingk, *Tractatus De Regimine Seculari Et Ecclesiastico: Cum Indicibus Capitum Et Rerum.*, VI (Francofurti ad Moenum: Hieronymi Polichij, & Nicolai Kuchenbeckeri, 1660), Lib. I. Classis III. Cap. IX. pp. 238-279.

⁸⁵ Со овој договор исто така била ограничена императорската власт, но како и да е Леополд без двоумење се согласил на овие услови. Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 51.

⁸⁶ По крунисувањето на Леополд, Шенборн ја создал Рајнската лига, која требало да ги гарантира договорените точки од вестфалските мировни договори и да се спречи императорот да ја прекрши неутралноста во империјата со испраќање на воена помош во Шпанска Нидерландија Ingraо, 52.

⁸⁷ Ingraо, 52; Setton, "Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century," n.d., 101; За членовите од мирот во Олива подетално кај Jean Du Mont, *Corps Universel Diplomatique Du Droit Des Gens; Contenant Un Recueil Des Traitez d'alliance, de Paix... de Toutes Les Conventions... & Autres Contrats, Qui Ont Été Faits En Europe, Depuis Le Regne de l'empereur Charlemagne Jusques à Présent.; Avec Les Capitulations Imperiales et Royales... & En Général de Tous Les Titres... Qui Peuvent Servir à Fonder, Établir, Ou Justifier Les Droits et Les Interets Des Princes et Etats de l'Europe.*, vol. VI (Amsterdam; Hague: P. Brunel, R. & J. Wetstein, P. Husson, 1728), 303–15.

Слика 3. Леополд I⁸⁸

2.2 Трансилванија и прекришување на мирот од 1606 година

По смртта на Ѓорѓи I Ракочи во 1648 година трансилванското собрание за негов наследник го избрало неговиот син, Ѓорѓи II Ракочи. Тој сакал да ги оствари амбициите на својот покоен татко па затоа своеволно стапил во сојуз со козаците, Молдавија и Валахија против Полско-Литванскиот комонвелт. Во 1657 година Ѓорѓи II со помош на Карло X од Шведска успеал да ги освои Краков и Варшава. Настаните во војната дошле до пресвртница кога Карло X ја напуштил Полска, оставајќи го Ракочи сам да војува против силите на полскиот крал. Истата година на позицијата голем везир на Османлиската империја султанот Мехмед IV го поставил Мехмед Купурлу паша, кој успешно се справил со корупцијата во империјата и донел брзи и успешни воени реформи.⁸⁹ Ефектите од овие промени биле видени во конфликтот со Венеција и секако на Балкан-

⁸⁸ Benjamin von Block, *Kaiser Leopold I. (1640-1705) Im Harnisch Mit Feldherrnstab, Dreiviertelporträt*, 1672, 139 cm × 110 cm, 1672.

⁸⁹ Мехмед Купурлу бил првиот од редицата големи везири кои произлегле од фамилијата Купурлу.

скиот полуостров.⁹⁰ Во 1657 година Мехмед паша го убедил султанот да ја засили контролата над Трансилванија со тоа што требало да се отстрани амбициозниот Ѓорѓи II. Па така султанот ги испратил кримските татари да го казнат трансилванскиот вазал поради своите претензии кон Полска.⁹¹ Ракочи потпишал сепаратен мир со Јован Касимир и се повлекол кон Трансилванија. Тој сега побарал помош од довчерашниот непријател, Хабсбурзите. Во минатото Трансилванија претставувала извор на проблемите во кралска Унгарија за Хабсбурзите, но сега ако Трансилванија подпаднала целосно под османлиска власт тоа значело уште поголема закана кон хабсбуршките територии. Поради ова Леополд го прифатил повикот за помош од Ракочи. На почетокот Леополд превзел само две територии во Трансилванија кои му биле подарени од Ракочи како замена за помошта која пристигнала дури по договорот во Олива. Ракочи по тригодишниот отпор против Османлиите, во битката кај Сзасфенес на 22 мај 1660 година бил тешко повреден и бил пренесен во Гросвардеин каде и починал на 7 јуни. Хабсбуршката војска предводена од фелдмаршалот Монтекуколи не била доволна да го сопре османлиското освојување на Трансилванија. Па така Трансилванија во периодот 1660 – 1662 година подпаднала под целосна османлиска власт.⁹²

⁹⁰ Turnbull, *The Ottoman Empire, 1326-1699*, 82.

⁹¹ Alfons Huber, *Österreichs diplomatische Beziehungen zur Pforte, 1658-1664*, Archiv für österreichische geschichte (Bd. LXXXV, II. Hälfte, Si. 509) (Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, 1898), 515, 516.

⁹² Стурдиј ги има претставено овие настани сосема неточно. Тој вели дека немало никаков договор помеѓу Леополд и Ракочи и исто така пишува за османлиската опсада на Гросварадин, претставувајќи ја како Хабсбуршка тврдина што е сосема неточно. Тој пишува и за обидите на Леополд да го спречи османлиското освојување на Трансилванија во периодот од 1660 – 1662 година, што не доведува до следното прашање, зошто Леополд би го направил ова, ако немал договор со Ракочи? Одговорот го има Инграо кој пишува дека пред се, Леополд се двоумел дали да му помогне на Ракочи поради опасноста да започне нова војна со Османлиите, но кога ја видел заканата која доаѓала со тоа да тие имаат целосна контрола над Трансилванија, тој прифатил да му помогне на Ракочи. Хабсбуршката војска под команда на Раимондо Монтекуколи била испратена дури во 1660 година по мирот во Олива. Исто така Маерс пишува дека, Леополд во овој договор влегол со голема претпазливост, па така тој на Монтекуколи му дал задача само да демонстрира воена моќ, односно да им закани на Османлиите и во тајност да испраќа помош на Ракочи. Дури и нападите на хрватските и унгарски магнати долж пограничните територии на османлиска Унгарија не успеале да ги сопрат Османлиите да ја стават Трансилванија под целосна контрола во 1662 година. Аксадиј пак, потврдува дека Ракочи не загинал во битка туку бил повреден и пренесен во Гросварадин каде и починал, што не доведува до следниот заклучок, Гросварадин била трансилванска тврдина, не хабсбуршка. Со овие информации можам да кажам дека Стурдиј потполно ја

Оваа војна предизвикана од амбициите на Ракочи и одлуката на Леополд да му помогне, а подоцна и да го подржи Јанош Кемениј во изборот за принц на Трансилванија довела до причината да мирот од 1606 година сега биде прекршен од страна на Османлиите. Во април 1663 година султанот Мехмед IV му објавил војна на Леополд, а по ова големиот везир Фазил Ахмед Купурлу од Адријаноупол се упатил за Белград, а од таму за Есег (Осијек), со цел побрзо да се нападне Кралска Унгарија. Во август Хабсбурзите започнале преговори за мир со Османлиите во Есег, но биле доведени во ќор-сокак. Ова покажува дека новиот голем везир водел експанзионистичка надворешна политика, која последен пат била видена во времето на Сулејман. По ова османлиската армија се упатила кон север и на 26 септември ја освоила стратегиската тврдина Неухаусел. Османлиите со ова тргнале една од поголемите препреки кон хабсбуршките престолнини, Пресбург и Виена.⁹³ По ова Ахмед паша победнички се вратил во Белград. Леополд по падот на Неухаусел, го повикал империјалното собрание за да побара воена помош. Хрватскиот бан Никола Зрински со упад на османлиска територија успеал да ја одложи османлиската инвазија се до летото 1664 година, со што дотогаш стигнала надворешната помош.⁹⁴ Италијанскиот генерал Раимондо Монтекуколи кој претходно бил обвинуван за дотогашните османлиски успеси и паѓањето на Неухаусел, на 1 август 1664 година кај Св. Готхард со армија многу помала од таа на големиот везир успеал да извојува победа во битката со која била завршена и самата војна. Голем број хрватски и унгарски магнати биле убедени дека сега е моментот да се тргне во ос-

изоставил позицијата на Леополд кој се нашол помеѓу две зла и го одбрал помалото, Трансилванија. Sturdy, *Fractured Europe, 1600-1721*, 266; Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 60; Ignác Acsády, *Magyarország története* (Athenaeum, 1898), 96, 100; John A. Mears, "Count Raimondo Montecuccoli: Servant Of A Dynasty," *The Historian* 32, no. 3 (1970): 397.

⁹³ Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 60; Ive, *Povijest Hrvatske Od XIV-XVIII Stoljeća*, 215; Hötte, *Atlas of Southeast Europe*, 13; Alfred Francis Pribram and Moriz Landwehr von Pragenau, *Fontes Rerum Austriacarum 56-2* (Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, 1903), 25,26; Деталниот наратив за опсадата на Неухаусел може да се прочита во *A Brief Account of the Turks Late Expedition, Against the Kingdome of Hungary, Transylvania, and the Hereditary Countries of the Emperour: Together with and Exact Narrative of the Remarkable Occurrences at the Siege of Newhausel* (R. Hodgkinson, and T. Mab, 1663), 12–18.

⁹⁴ Покрај Шпанија и папската курија, најзначајна помош стигнала од Светото Римско Царство. Покрај несогласувањето со Леополд, Мајнц и неговиот француски сојузник испратиле војска од Рајнскиот сојуз. Подетално кај Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 61; Ive, *Povijest Hrvatske Od XIV-XVIII Stoljeća*, 221; Pribram and Landwehr von Pragenau, *Fontes Rerum Austriacarum 56-2*, 45.

војување на османликиа Унгарија, но Леополд и неговите советници како и Монтекуколи го мислеле спротивното. Ако се прашуваме дали ова бил моментот за хабсбуршка контра офанзива, одговорот е дефинитивно негативен. Ова била најголемата победа на Хабсбурзите против Османлиите до сега, но армијата предводена од Монтекуколи била недоволна и разновидна.⁹⁵ Поради кризата за шпанското наследство на Леополд не му се ризикувала долга војна со Османлиите, бидејќи така тој би го оставил Луј XIV со одвртани раце кон шпанските територии. Воената слабост и дипломатскиот интерес за шпанското наследство го натерале Леополд, по девет дена да го потпише срамниот мир во Вашвар, со кој официјално завршила војната.⁹⁶

2.3 Внатрешните неприлики, меѓународната состојба и почеток на стравот од нова војна со султанот

Потпишувањето на овој мир создал големо незадоволство во редовите на унгарското и хрватско благородништво, бидејќи тие се надевале во продолжување на војната и ослободување на унгарските територии под османлиска контрола. Овие незадоволства не биле само поради потпишаниот мир, туку поради омаложувањето на потребите на хрватското и унгарско благородништво од Леополд и неговите претходници кога станувало збор за дефанзивната политика кон Османлиите. Незадоволството кое започнало за време на Триесетгодишната војна, со потпишувањето на мирот во Вашвар пов-

⁹⁵ Французите и германските кнезови кои поитале во одбраната на југоисточната граница на Светото Римско Царство, дефинитивно не биле заинтересирани да тргнат во контраофанзива, односно кон Балканот. Подетално кај Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 61.

⁹⁶ Одредбите од мирот може да се видат Подетално кај Du Mont, *Corps Universel Diplomatique*, 1728, VI:23–25; Huber, *Österreichs diplomatische Beziehungen zur Pforte, 1658-1664*, 76, 77; Леополд со овој мир го признал, новиот принц на Трансилванија, предал неколку погранични градови вклучувајќи го и Неухаусел, исто така и паричен износ од 200,000 флорини како подарок за султанот а за возврат добил сомнително ветување за дваесетгодишен мир со Османлиската империја. Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 61; Erich Prokosch, *Krieg Und Sieg in Ungarn: Die Ungarnfeldzüge Des Grosswesirs Köprülüâzâde Fâzil Ahmed Pascha, 1663 u. 1664 Nach Den "Kleinodien Der Historien" Seines Siegelbewahrsers Hasan Ağa*, *Osmanische Geschichtsschreiber* 8 (Graz: Verlag Styria, 1976), 216–19.

торно поради интересите на запад, сега го достигнало врвот.⁹⁷ Леополд во поглед на внатрешната политика на монархијата и наследните земји продолжил по постапките на татка си, со тоа што се насочил кон централизирање на административната власт. Тој по примерот на Бохемија сакал истото да го направи со Кралска Унгарија, но единствена пречка му претставувале магнатите. Оваа политика на Хабсбурзите посекако наишла на силен отпор помеѓу поголемите хрватски и унгарски благородници како браќата Никола и Петар Зрински, Ференц Веселини, Ференц Надашди, Ѓорѓи Липаи и синот на Ѓорѓи II Ракочи, Ференц Ракочи. Овие магнати решиле да изведат завера против Хабсбурзите и да ја отргнат хабсбуршката власт од Унгарија. Никола Зрински по многуте упади на османлиска територија, не загинал во борба со османлиите туку за време на лов, по што може да се каже дека целата завера била заснована и оставена на неостварливи планови и луѓе кои не биле воопшто одлучни.⁹⁸ Со фактот дека не успеале да добијат надворешна поддршка, туку само празни ветувања можеме да кажеме дека оваа завера била осудена на пропаст уште на почетокот. Заверата била разоткриена со тоа што веста за истата била дадена на хабсбуршките агенти од страна на францускиот амбасадор и османлискиот главен драгоман. Леополд решил да дејствува по настаните во 1670 година со повикувањето на османлиска помош и вмешувањето на протестатското мнозинство во горна Унгарија. Заговорниците, по неуспешниот повик за помош се предале на хабсбуршките власти. По судењата Зрински, Франкопан и Надашди биле осудени на смрт, а на Ракочи му била изречена парична казна. На 30 април 1671 година тие биле погубени, по ова патот за остварување на замислената внатрешна политика и централизирање на монархијата бил отворен.⁹⁹ Следните десет години по загушување-

⁹⁷ Stephen Gazi, *A History of Croatia* (New York: New York : Barnes & Noble Books, 1993), 107; Ingrao, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 62.

⁹⁸ "...Basta das ihn ein Schwein uns Leben gebracht, ihm dem so viel Türken nix gethan, der niemals nit ein einzige Wunde bekommen obwohl allzeit dabei gwest..." Pribram and Landwehr von Pragenau, *Fontes Rerum Austriacarum* 56-2, 89.

⁹⁹ Ingrao, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 62, 63; Gazi, *A History of Croatia*, 108, 109; Valentić, Čoralić, and Perić, *Povijest Hrvata*, 221; Ivo Goldstein, *Croatia: A History* (London: McGill-Queen's Press - MQUP, 1999), 44; Galeazzo Gualdo Priorato, *Continuatione dell'istoria di Leopoldo cesare nella quale si describe la ribellione d'Ungheria e quanto è successo dal principio della congiura sino all'anno 1676 [da Galeazzo Gualdo Priorato]*. (Wien: Helena Thurnmeyerin, 1676), 125, 126.

то на заверата во унгарската историографија се познати како *Gyászévtized*¹⁰⁰, поради воведување на строги мерки и непочитување на уставните слободи во кралска Унгарија. Во периодот од 1671 – 1681 година Леополд не поставил нов палатин на Унгарија и нов бан на Хрватска, ги засилил религиозните прогони и наметнал воена контрола. Со овие мерки кои изгледаат како воена окупација, Леополд ги направил работите полоши. Во Унгарија се појавило куручкото движење, кое вршело герилски акции врз поставените воени гарнизони.

Леополд од Унгарија направил губернија, а за негов претставник го поставил Јохан Каспар Ампринген, големиот мајстор во Теутонскиот ред, исто така унгарската благајна била ставена под контрола на дворската комора. Со овие постапки бил направен притисок врз кралска Унгарија, а од друга страна даноците за селското население биле намалени за триесет проценти. Ова ни укажува на тоа дека целта на Хабсбурзите била дефинитивно да се намали моќта на локалното благородништво.¹⁰¹ Намерите на Леополд да ја интегрира Унгарија во монархијата со непочитување на уставните слободи на кралството, довело до тоа да бројот на куруците од 1672 до 1678 година дуplo да биде зголемен, а згора на се тие во 1678 година стапиле под команда на Имре Токолиј, кој бил од класата на унгарски благородници чии поседе биле одземени по заверата на магнатите. Проблемите за Леополд не застанале тука. Постепеното зголемување на француската моќ на запад направило да тој води еднакво ризична надворешна и внатрешна политика. Фактот дека Луј успал да добие наследник во 1661 година и воената сила со која тој располагал му оствариле дел од плановите за хегемонија во Европа. Притисокот кој Франција го извршила врз Шпанска Нидерландија во 1668 година го приморале Леополд да започне преговори со Луј по однос на прашањето за шпанското наследство, со што во јануари истата година бил постигнат првиот договор за поделба на шпанските територии. Леополд во 1672 година, бил поделен помеѓу два конфликти, Холандската војна започната од Луј на запад и герилските напади на куруците во сопствениот двор на исток. Можеме да видиме дека дури и советниците на Леополд имале поделени мислења. Лобовиц на почетокот на Холандската војна отворено инсистирал

¹⁰⁰ *Gyászévtized*, во превод означува жална декада, односно десет мрачни години за унгарското население.

¹⁰¹ Ingrao, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 64, 65; Gazi, *A History of Croatia*, 109; *A Pallas Nagy Lexikona*, vol. VIII, Gesztely–Hegyvám (Budapest: Pallas Literary and Press Corporation, 1894); Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, 184.

да се реши проблемот во Унгарија, по цена на француските освојувања на запад, против тежа на ова покажал хабсбуршкиот дипломат Франц Лисола кој ја подржувал западната стратегија.¹⁰² Османлиската империја не претставувала директна закана за монархијата поради војните со Венеција и Полско-Литванскиот комонвелт. Откако бил потпишан последниот мировен договор со Полска-Литванија во 1676 година големиот везир Кара Мустафа ги обновил нападите во кралска Унгарија.¹⁰³ Од друга страна, Франција со договорот од 1675 година во Јаворов со Полска-Литванија почнала да и прави проблеми на монархијата од исток. Луј со овој договор добил дозвола за воспоставување на база за поддршка на унгарските бунтовници, а за возврат Јан III Собиенски добил парична и дипломатска помош за војна со Бранденбург. Луј веднаш почнал да дејствува, па така во 1677 година бил оформен корпус од полски и украински одреди кои под команда на француски офицери биле испратени во Унгарија како засилување на бунтовниците. За штетата кон Хабсбурзите да биде поголема веќе следната година, Михаил I Апафи со индиректна дозвола на големиот везир склучил договор за поддршка со Луј XIV, кој му овозможил да ги засили редовите на Токолиј. Откако овие конекции биле разоткриени од Виена, Леополд ги поттикнал хабсбуршките симпатизери на полскиот двор да протестираат поради мешањето на Собиенски во внатрешните работи на монархијата.¹⁰⁴ Хабсбурзите успешно издејствувале и на Трансилванскиот двор, со тоа што про-хабсбуршките магнати испратиле свој емисар во Костантинопол. Целта на оваа дипломатска мисија била да се реши проблемот со унгарските бунтовници *hic et nunc* со што и воедно би се стабилизирала состојбата на источната граница.

¹⁰² За поделеноста помеѓу советниците на Леополд, Инграо вели дека Лобовиц дури и претерал со неговото инсистирање и им открил на Французите информации за воената задача на Монтекуколи по објавувањето на војна во 1674 година. Подетално кај Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 66; Bryan Cartledge, *The Will to Survive: A History of Hungary* (London: Hurst, 2011), 121; Will Durant, *The Age of Louis XIV. The Story of Civilization, VIII.*, vol. 8 (New York: Simon & Schuster, 1963), 699; Ashley Maurice, *Louis XIV and The Greatness Of France* (New York: Free Press, 1965), 121.

¹⁰³ Овие напади биле всушност присилно собирање на данок во териториите под Хабсбуршка јурисдикција, кои започнале во 1677 година.

¹⁰⁴ Norman Davies, *God's Playground A History of Poland: Volume 1: The Origins to 1795*, vol. I (New York: Columbia University Press, 2005), 362; F. L. Carsten, *The New Cambridge Modern History: Volume 5, The Ascendancy of France, 1648-88*, vol. V (Cambridge: Cambridge University Press, 1961), 569; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. V.I.; W.F. Reddaway et al., eds., *The Cambridge History of Poland: From the Origins to Sobieski (To 1696)* (Cambridge: Cambridge University Press, 1950), 496.

Кај Јасир Јилмаз може да се воочи толеранцијата на Кара Мустафа кон Токолиј и неговите унгарски бунтовници:

“...Further details in Kindsperg’s report illustrated that though the grand vizier verbally declared a friendly position, due to his actual direct and indirect tolerance of the Transylvanian “rebels” Vienna could not completely eliminate the possibility of an armed conflict between the two states...”

Тој исто така додава:

“...Upon Kindsperg’s words about Polish and French initiatives in Transylvania and the Hofburg’s disapproval of these two nations’ presence in the principality, Kara Mustafa Paşa responded that the Sultan was not responsible for the actions of foreign sovereigns. The Ottoman court would neither ask foreign nations to be involved in such actions nor could prevent them...”¹⁰⁵

Недоволната заинтересираност за настаните во Унгарија, толеранцијата кон Токолиј од страна на Кара Мустафа и извештајот на Киндсперг од 1677 година направиле Леополд со право стравува за безбедноста на монархијата. Овие стравови ги натерале Хабсбурзите да почнат дефанзивни подготовки долж источната граница. Во следната 1678 година хабсбуршкиот амбасадор добил “стрикни инструкции“ редовно да ја информира Виена за случувањата во османлискиот *Sarāy*. Леополд со цел да го изолира Токолиј, последователно во периодот 1678-79 година испратил четири делегации во Костантинопол за продолжување на мирот од Вашвар. Четворицата хабсбуршки амбасадори не успеале да го продолжат силно посакуваниот мир со Османлиите, бидејќи починале од чумата која владеела во периодот. Овие настани од султановите советници

¹⁰⁵ Јилмаз овде ја анализира ситуацијата која била претставена од хабсбуршкиот амбасадор Јохан Кристоф вон Киндсперг, односно независно од тоа што големиот везир бил пријателски настроен кон Хабсбурзите, но поради неговата директна и индиректна толеранција на унгарските востаници, Виена не ја исклучила можноста за војна помеѓу двете империи; Во вториот извадок Јилмаз ни ја претставува недоволната заинтересираност на Кара Мустафа паша во однос на случувањата во Трансилванија и Унгарија. Тој пишува дека Кара Мустафа паша му одговорил на амбасадорот дека “султанот не е одговорен за постапките на странските владетели“, и дека “диванот не би прашал странски сили да се инволвираат во ваков проблем, а ниту пак би ги спречил.“ Ова јасно ни кажува дека Кара Мустафа паша, свесно ги игнорирал апелирањата на хабсбуршкиот амбасадор, затоа што во овој период конфликтот во Украина против Русија сеуште траел (1676 – 1681). Yasir Yilmaz, “The Road to Vienna: Habsburg and Ottoman Statecraft during the Time of Grand Vizier Kara Mustafa Paşa (1676-1683)” (Dissertation, Lafayette, Indiana, Purdue University, 2015), 206, 207.

биле видени како “божји знак против продолжувањето на договорот“.¹⁰⁶ Во централна Европа затегнатоста на хабсбуршко-полските односи довела до тоа да во Виена биде организиран план за *coup d'état*. Овој план бил подготвен од тогаш влијателните жени на виенскиот двор, трите Елеонори¹⁰⁷, а требало да биде егзекутиран од кралскиот хетман, Димитар Вишновиечкиј. Ако овој план бил реализиран на полскиот престол би седнал војводата од Лорејн, Карло V. Леополд не го одобрил овој план бидејќи сакал да ги хармонизира односите со Собиенски, пред се за да го отргне од про-француската политика и поради стравот од можноста за нова војна со Османлиите на исток. Во 1679 година Луј потпишал мир со Леополд, со што бил ставен крај на Холандската војна. Францускиот крал потпишал нов договор со Бранденбург, каде Фридрих Вилхелм се обврзал својот глас да го даде на Луј, доколку Леополд по неговата смрт не остави способен наследник на императорскиот престол. Луј со оваа постапка го прекршил договорот со Собиенски. Овие настани докажале дека предложениот француски гамбит што Собиенски го прифатил во 1675 година се покажал неоснован. Фигурите со кои требало да се одигаат офанзивните потези сега биле на сосема погрешни места. По овие настани Собиенски бил потполно политички изолиран и понижен, со што тој своето внимание почнал да го насочува кон Виена.¹⁰⁸ Собиенски со потпишувањето на договорот со Луј стекнал моќен, но територијално далечен сојузник, а од друга страна моќен непријател кој се наоѓал на неговата југозападна граница. Оваа постапка на Собиенски можам да кажам дека била сосема погрешна со зборовите на Сун Цу:

“...*We cannot enter into alliances until we are acquainted with the designs of our neighbours...*“¹⁰⁹

¹⁰⁶ Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 68; Yilmaz, “The Road to Vienna,” 204.

¹⁰⁷ Елеонора Гонзага, односно вдовицата на Фердинанд III, нејзината ќерка и со-пруга на Карло Лоренски, Елеонора Жозефа и третата сопруга на Леополд, Елеонора Магдалена.

¹⁰⁸ Пет настани од 1676 и 1677 година ги нарушиле полските планови, со што довело до тоа да Собиенски се одалечи од политиката на Луј XIV. Подетално кај Davies, *God’s Playground A History of Poland*, I:362; Reddaway et al., *The Cambridge History of Poland: From the Origins to Sobieski (To 1696)*, 544; Првиот син на Леополд бил роден во 1678 година. Леополд сега успеал да ја обнови и засили својата позиција во однос на шпанското наследство. Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 67.

¹⁰⁹ Сун Цу вели дека пред некој да влезе во сојуз, треба внимателно да ги запознае намерите на своите соседи. Sun Tzu, *The Art of War*, ed. István Ággott Hönsch, trans. Lionel Giles (Pax Librorum Pub. H, 2009).

2.4 Последните напори за продолжување на мирот и ескалација на состојбата во Унгарија.

Извештаите од 7 и 23 мај 1678 година кои пристигнале од османлискиот *Sarāy* на Виена и донеле загрижувачки информации. Амбасадорот ја предупредил Виена за подршката која “постепено станувала очигледна и недвосмислена“ кон Токолиј од страна на Кара Мустафа паша. Информацијата од 23 мај била за пристигнувањето на новиот француски амбасадор, Габриел де Гилерагуес во Костантинопол. Киндсперг се сомневал дека целта на новиот француски амбасадор била нов сојуз помеѓу Франција и Османлиите како тој од 1536 година. Киндсперг советувал да ситуацијата во Унгарија што побрзо се реши, без прекршување на мирот со Османлиите. Хабсбурзите биле свесни дека монархијата не била доволно воено моќна сама да се справи со Османлиите, па така по мирот со Франција како што вели Јилмаз “се надевале на универзален мир и унија против Османлиите“, се разбира со помош од папската курија.¹¹⁰ Овие надежи брзо пропаднале, бидејќи Франција продолжила со притисокот врз монархијата долж рајнската област на запад,¹¹¹ и со охрабрувањето на големиот везир за интервенција во Унгарија на исток. Веста за победата на Османлиите кај Чигирин, ја натерале Виена да започне со нејзината добро позната превентивна политика и да го зголеми интензитетот на преговорите со Костантинопол. Кара Мустафа паша по пристигнувањето на новиот хабсбуршки амбасадор во османлиската престолнина, Георг Кристоф вон Куниц во 1680 година ја практикувал стратегијата за одложување на преговорите со Виена се до јануари 1681 година. Голлемиот везир под притисок од останатите советници на султанот, морал да го потпише неповолниот мировен договор на 3 јануари со Русија каде Османлиите ги изгубиле скоро сите територии во Украина. Кара Мустафа незадоволен од договорот со Русија и распуштањето на армијата, инсистирал кај Мехмед IV за воена интервенција против Хабсбурзите во Унгарија, но султанот сеуште бил за продолжување на преговорите. На 27 јануари 1681 година се случил долгоочекуваниот соста-

¹¹⁰ Yilmaz, “The Road to Vienna,” 216, 217, 218; François-Emmanuel Guignard comte de Saint-Priest, *Mémoires sur l’ambassade de France en Turquie et sur le commerce des Français dans le Levant* (Paris: E. Leroux, 1877), 89.

¹¹¹ Луј ги оформил *Chambres des Réunions*, односно трибунали за реобединување.

Целта на овие трибунали била да се прошири француската територија за штета на германските војводства долж француско-германската граница.

нок помеѓу Куниц и големиот везир, каде Кара Мустафа повторно нашол причина за одолговлекување на преговорите со тоа што побарал предложените членови од договорот за продолжување на мирот да бидат преведени. Големиот везир успеал да ја исполни замислената цел заради која и го свикал овој состанок, а тоа е да добие на време.¹¹² Кара Мустафа кога ја превземал функцијата на голем везир во 1676 година размислувал за нова војна со Хабсбурзите, сега оваа замисла по мирот со Русија полека станувала реалност. Големиот везир на следниот состанок со амбасадорот потполно ги занемарил барањата за преведување на членовите од договорот и дискусијата ја префрлил на сосема друга тема. Кара Мустафа го нападнал амбасадорот со вестите кои пристигнале уште во 1680 година за неплатениот данок од селата околу тврдината Неухаусел. На Куниц му биле дадени детални податоци за бројот на селата кои биле во *condominium*, односно кои требало да плаќаат данок на двете страни. Големиот везир за ова ја обвинил хабсбуршката армија, која била во близина и која според него го притискала локалното население да не плаќа данок на Османлиите. Кара Мустафа на амбасадорот му поставил само еден услов за продолжување на преговорите за мир, а тоа било паричен надомест за даночниот дефицит. Куниц пробал да го оспори ова обвинение, но тоа го поттикнало Кара Мустафа да ги оспори неговите овластувања. Во Виена, поголемиот дел од советниците на Леополд биле цврсто убедени дека поголема опасност доаѓала од Франција, а не од Османлиската империја.¹¹³ Ова мислење на воениот совет почнало да се менува по последниот извештај од Куниц, со тоа што тие заклучиле дека ако Османлиите навистина сакале продолжување на мирот, тие би ги прифатиле условите од 27 јануари. Османлиите го направиле првиот потег на шаховската табла во Унгарија. Иницијатор на овој потег бил Имре Токолиј, кој му напишал писмо на големиот везир ветувајќи му вазалство во Унгарија. По ова Мехмед IV на 18 април 1681 година

¹¹² Yilmaz, "The Road to Vienna," 234, 236, 237; Leften Stavros Stavrianos, *The Balkans Since 1453* (New York: C. Hurst & Co. Publishers, 2000), 171; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 257; Иван Първев, *Балканите Между Две Империи: Хабсбургската Монархия и Османската Държава: 1683-1739*, 1st ed. (София: Универзитетско Издавателство Св. Климент Охридски, 1997), 28; Carol B. Stevens, *Russia's Wars of Emergence: 1460 - 1730, Modern Wars in Perspective* (Harlow: Pearson Longman, 2007), 193.

¹¹³ Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. V.I.; За случувањата на состанокот помеѓу Кара Мустафа и Куниц погледнете кај Yilmaz, "The Road to Vienna," 239; За даночната граница на ујварскиот елает подетално кај Josef Blaskovics, "The Period of Ottoman-Turkish Reign at Nové Zámky (1663-1685)," *Archiv Orientální* LIV (1986): 114.

издал *'ahidnâme*, кое на унгарските сталежи им понудило заштита, политичка и религиозна слобода во замена за годишен данок.¹¹⁴ Леополд сега морал бирзо и ефикасно да превземе мерки за смирување на оганот во Унгарија. Пред се во 1680 година тој именува нов бан на Хрватска, а следната 1681 на 28 април ја повикал кралската диета во Оденсбург (Сопрон), каде ги вратил уставните слободи на кралството.¹¹⁵ Виена со ова покажала дека подготвеноста за дипломатско решавање на ситуација не значело предавање на унгарските територии. Веднаш по ова унгарскиот палатин Пал Естерхазиј и хрватскиот бан Миклош III Ердодиј започнале со подготовки за одбрана на монархијата од Османлиите. Куруците не присуствувале на ова собрание не ја прифатиле понудената амнестија и сега подржани од Османлиската империја продолжиле со отпор.¹¹⁶ Додека Леополд пробувал да ја стабилизира ситуацијата во Унгарија, на запад Луј го анексирал Страсбург, со што го иницирал формирањето на повеќе одбранбени сојузи.¹¹⁷ Ова му дало надеж на Леополд за победа против Франција на запад, па затоа следната 1682 година во Костантинопол бил испратен *envoyé extraordinaire*, грофот Алберто Капрара.¹¹⁸ Хабсбурзите сега својата армија ја испратиле на Рајна, надевајќи се

¹¹⁴ Ова *'ahidnâme* се состоело од пет членови кои подетално може да се видат кај Farkas Deák, *A Bujdosók Levéltára: A Gróf Teleki-Család Maros-Vásárhelyi Levéltárából* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1883), 288–91; Sándor Papp, “The System of Autonomous Muslim and Christian Communities, Churches, and States in the Ottoman Empire,” *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, January 1, 2013, 410; Béla Köpeczi, ed., *History of Transylvania*, East European Monographs, no. 581, (593, 599) (New York: Columbia University Press, 2001), 355.

¹¹⁵ Леополд на ова собрание ја укинал губернијата и му дозволил на собранието да одбере нов кралски палатин. Даноците биле намалени и, исто така договорот за религиозни слободи од Виена, бил повторно ратификуван.

¹¹⁶ Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 68,69; Karl August Schimmer, *Geschichte von Wien von der ältesten bis auf die gegenwärtige Zeit* (Wien: Sollinger, 1844), 134; László Benczédi, “Hungarian National Consciousness as Reflected in the Anti-Habsburg and Anti-Ottoman Struggles of the Late Seventeenth Century,” *Harvard Ukrainian Studies* 10, no. 3/4 (1986): 433; Yilmaz, “The Road to Vienna,” 241; Paul Lendvai, *The Hungarians: A Thousand Years of Victory in Defeat*, trans. Ann Major (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2003), 138; Franco Cardini, *Il Turco a Vienna: Storia Del Grande Assedio Del 1683*, 1st ed., I Robinson. Letture (Roma: Laterza, 2011), 207.

¹¹⁷ Од овие сојузи подоцна ќе биде составена Аугсбуршката лига.

¹¹⁸ Деталниот опис за патувањето на Алберто Капрара и настаните во османлискиот *Sarāy* биле запишани од страна на неговиот секретар Џовани Бенаглиа. Giovanni Benaglia, *Außführliche Reiß-Beschreibung, Von Wien nach Constantinopel, und wieder zurück in Teutschland ... Deß Hoch-Gebornen*

дека Капрара ќе успее да ја изврши мисијата која неговите претходници не успеале. Додека Леополд се подготвувал за нова војна со Луј на запад, Токолиј не седел со скрстени раце. Средбите помеѓу агентите на Токолиј со големиот везир биле се почести. Куниц ја известил Виена дека на 9 јануари 1682 година, Кара Мустафа на составокот со агентите испратени од Токолиј ветил дека нивниот *vezér*, ќе го прогласи за крал, ако тој во рок од две години ја покори цела Унгарија и плаќа годишен данок на султанот. Диванот бил потполно разочаран од претпазливиот и колеблив став на Апафи во однос на плановите за напад врз Хабсбуршката монархија, со што подршката за успешните акции на Токолиј се повеќе растела. Во меѓувреме напорите од страна на Виена за обновување на мирот чиј крај се ближел, направиле Кара Мустафа да биде се повеќе арогантен и агресивен кон хабсбуршките претставници во Костантинопол. Големите везир ги игнорирал мислењата на останатите членови на диванот и наредил да се започнат воени подготовки. Вазалите добиле наредба за мобилизирање и план за напад, а будимскиот паша Ибрахим, одврзани раце за присилно собирање на неплатениот данок од 1680 година.¹¹⁹ Пристигнувањето на Капрара во Костантинопол, не придонело за промена на ситуацијата. Деталниот опис кој Бенаглиа го дава за состанокот помеѓу Капрара и султанот на 6 јуни, на поинаков начин го објаснува султановиот надимак *Avci*, односно неговата недоволна вмешаност и заинтересираност во настаните.

*“...Daß er abgeschickt worden ob man zu der armen Unterthanen Trost und Erleichterung auch der jammerhafften Mühseligkeit so der Krieg mit sich zu führen pflegte die Erlängerung des Waffen-Stillstandes ferner geniessen könnte: Worauff der Sultan geantwortet: Bene, Bene/Wohl, Wohl. Welche hernach von dem Groß-Vezier mit wenig Worten erkläret worden...”*¹²⁰

Grafen und Herrn, Herrn Albrecht Caprara: Welche Er als Ihro Römisch-Keyserl. Maj. Extraordinari-Gesandter und Gevollmächtigter, Den Stillstand mit der Ottomannis. Pforten zu verlängern, verrichtet, 1687.

¹¹⁹ Lendvai, *The Hungarians*, 139; Yilmaz, “The Road to Vienna,” 245; János B. Szabó, “‘Splendid Isolation’? The Military Cooperation of the Principality of Transylvania with the Ottoman Empire (1571–1688) in the Mirror of the Hungarian Historiography’s Dilemmas,” *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* 53 (January 1, 2013): 328; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 31; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 260–61.

¹²⁰ Овде секретарот ја опишува сцената кога Капрара му дава објаснување на султанот дека со продолжувањето на мирот Костантинопол и Виена би ги избегнале страдањата на своите поданици и макотрпноста од војната, по што султанот на овие зборови вратил “добро, добро“ и го упатил Капрара да

На состанокот кој бил одржан на 22 јуни се развила жестока дискусија во која османлиските службеници тврделе дека Хабсбурзите го прекршиле мирот, со тоа што изградиле нови утврдувања на границата со Османлиската империја. Во однос на ова Османлиите поставле само еден услов за продолжување на мирот, репарации за нанесените штети. Бенаглиа бил уверен дека Османлиите немале намера да го продолжат мирот, бидејќи и на самиот состанок тие барале изговори за војна.¹²¹ Во овој период вниманието на цела Европа било насочено кон хабсбуршко-османлиските дипломатски односи. Еден од повеќето примери за тоа се вестите објавени во Лондонски Газет кои гласат:

*“...Venice, July 18. That Count Caprara, the Imperial Minister, had had his Audiences of the Grand Signior and the Grand Vizier, and that those that belonged to him gave out that they doubted not but he would in a short time finish his Negotiation to his satisfaction; but that on this other hand it was reported, that the Grand Vizier demanded that the Emperor should yield several places in Hungary to the Grand Signior, and demolish others; That in the mean time the Turks continue their preparations for war, but with not any great vigor or application; Vienna, July 23. Several reports are spread abroad about here concerning the success of Count Caprara’s Negotiation at Constantinople, and the demands that are made by the Turks, but with so much uncertainty, that they are not to be much minded...”*¹²²

Во меѓувреме, ситуацијата во Унгарија се променила. Токолиј на Леополд му понудил пацифизирање на односите во замена за раката на Јелена Зринска и унгарската круна, со гаранција дека круната на Св. Иштван ќе остане вазал на Виена. Примирјето било склучено со тоа што Леополд на Токолиј му дозволил да се ожени со ќерката на Петар Зрински и вдовица на Ференц Ракочи, додека барањето за унгарската круна без размислување било одбиено. Токолиј со овој брак ги добил потребните финансии за да ја добие ветената заштита од султанот и да го продолжи анти-хабсбуршкото движење.

го продолжи разговорот со големиот везир. Benaglia, *Außführliche Reiß-Beschreibung, Von Wien nach Constantinopel*, 58.

¹²¹ “...und wir dannenhero schuldig/genugsamen Abtrag zu thun:...” Benaglia, 69.

¹²² Лондонски Газет во вестите од Венеција, пишува за состаноците кои Капрапа ги имал со султанот и големиот везир и, исто така за решителноста на Капрапа успешно да ги заврши преговорите; Од друга страна пишува и за условите кои биле поставени од страна на големиот везир и османлиските подготовки за војна; Во однос на вестите од Венеција, пет дена подоцна, Лондонски Газет од Виена известува дека вестите за успешните преговори на Капрапа биле само шпекулации. “The London Gazette,” 1682 (July 31 to August 3), no. 1743.

Примирјето не траело долго, Токолиј девет дена по свадбата го поништил договорот со Виена и ги обединил силите со Апафи и османлискиот паша во Буда. Во периодот јули-септември, бунтовниците со османлиска помош успеале да ги освојат центарот на горноунгарската капетанија, Кашау (Кошице) и тврдината Фулек (Фил’аково). Со договорното писмо составено од 14 членови и адресирано до горноунгарското благородништво, на 6 септември во Фулек Токолиј бил прогласен за крал на Горна Унгарија.¹²³ По овие настани, веќе било очигледно дека можностите за продолжување на мирот биле еднакви на нула.

Слика 4. Територијалните промени во Кралска Унгарија од 1672 до 1683 година.¹²⁴

¹²³ Giambattista Vico, *Statecraft: The Deeds of Antonio Carafa*, trans. Gioio A. Pinton (New York: Peter Lang, 2004), 69; Lendvai, *The Hungarians*, 139; Cardini, *Il Turco a Vienna*, 225, 226; Jean Le Clerc, *Histoire d'Emeric, comte de Tekeli: ou, Memoires pour servir a sa vie. Où l'on voit ce qui s'est passé de plus considerable en Hongrie depuis sa naissance jusqu'à present* (Cologne: Chez Jacques de la Verité, 1693), 109, 110; Papp, "The System of Autonomous Muslim and Christian Communities, Churches, and States in the Ottoman Empire," 411; Zdenka Veselá-Přenosilová, "Quelques chartes turques concernant la correspondance de la Porte Sublime avec Imre Thököly," *Archiv orientální* XXIX (1961): 566–68.

¹²⁴ Hötte, *Atlas of Southeast Europe*, 103.

3. Почетокот на Големата Турска Војна

Во седумдесетите години од XVII век интригите на Луј XIV против Виена ги натерало Османлиите да го подржат анти-хабсбуршкото движење на Имре Токолиј во Кралска Унгарија. Францускиот амбасадор, Гилерагуес пред големиот везир гарантирал дека Луј нема да му помогне на Леополд доколку дојде до војна помеѓу Виена и Костантинопол. Решителноста на Кара Мустафа за нов османлиски поход против Хабсбурзите довела до одржување на одлучувачкиот состанок во султанската палата на 6 август 1682 година. Состанокот кој траел скоро цел ден, завршил со тоа што Кара Мустафа паша ги замолчил неговите неистомисленици. Советот донел едногласна одлука за воен поход против Хабсбурзите, предводен од самиот султан Мехмед IV. Во вечерните часови по завршувањето на состанокот се одржала официјалната церемонија пред *Bâbüssaâde*, каде бил поставен султановиот симбол *Tuğ*, со што јавно била објавена намерата на султанот за напуштање на престолнината. Од друга страна “во сите џамии на престолнината луѓето се молеле за победа, а нивната врева станувала се погласна од ден на ден.”¹²⁵ По овие настани, пред ѕидините на Костантинопол започнале традиционалните подготовки за војна.¹²⁶ Султанот и големиот везир заедно со останатите советници ја напуштиле престолнината и се упатиле кон Адријанопол во почетокот на октомври 1682 година. Деталите за церемонијалното напуштање на престолнината се опишани во писмо датирано на 10 октомври истата година. Писателот на ова писмо вели дека тој ги “посведочил најголемите богатства на империјата“, а воедно и “распоредот на армијата“. Оваа долга церемонија завршила со “спахиите кои ја сочинувале заднината

¹²⁵ “...Demnach auch der Herr Groß-Gesandter in gewisse Erfahrung gebracht, daß die Türcken in ihren Moscheen um glücklichen Anfang deß Krieges beteten. Dabey auch von Tag zu Tag das Geschrey grösser wurde, wie nemlich die Feindthätlichkeiten in Ungarn bereits einen Anfang gewonnen...” Benaglia, *Außführliche Reiß-Beschreibung, Von Wien nach Constantinopel, und wieder zurück in Teutschland*, 73.

¹²⁶ Andrew Wheatcroft, *The Enemy at the Gate: Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe* (New York: Basic Books, 2009), 13,14; John Stoye, *The Siege of Vienna : The Last Great Trial between Cross & Crescent* (New York: Pegasus Books, 2006), chap. I.I.; Richard Bassett, *For God and Kaiser: The Imperial Austrian Army, 1619-1918* (New Haven: Yale University Press, 2015), 40; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 32.

на војската“.¹²⁷ Додека во Костантинопол воените подготовки биле во тек, Виена сеуште била насочена кон решавање на конфликтот со Луј на запад. Треба да се напомене дека на виенскиот двор советниците имале поделено мислење за тоа со кого треба да се војува. Пример за ова е мислењето на тогашниот претседател на хабсбуршкиот *Hofkriegsrat*, Херман вон Баден. Тој бил убеден дека “териториите кои би ги освоиле Османлиите секогаш можеле да се реосвојат, додека териториите кои би ги освоиле Французите, би биле загубени засекогаш.“.¹²⁸ Уште еден пример бил и состанокот одржан на 12 август каде мислењата на советниците сеуште биле поделени. Одлуките донесени на овој состанок предлагале понатамошно насочување на силите против Франција и избегнување војна на два фронта, односно продолжување на напорите за одржување на мирот со Османлиската империја. Овие одлуки не биле подржани од *Reichshofrats-Präsidenten*, Адолф вон Шварценберг, кој бил дел од анти-османлиската група на виенскиот двор. Тој подржан од папскиот *nuncio* Франческо Буоновиси, сметал дека Леополд треба вниманието да го насочи кон источната закана. Занемарувањето на османлиската закана и насочување кон конфликтот со Франција од страна на Хабсбурзите се до есента 1682 година, Првев го објаснува преку две причини: првата причина била тоа што анти-француската и анти-османлиската групација, не се согласували поради тоа што двете страни биле водени од своите лични интереси; втората причина била хабсбуршката пасивност кон односите со Османлиската империја која била непорменета уште од XVI век, се со цел да не се испровоцира и настане конфликт.¹²⁹ Кон крајот на 1682 година хабсбуршките пратеници Куниц и Капрара се сретнале со големиот везир, кој сега им понудил мир под услов монархијата да го признае Токолиј за крал на цела Унгарија. Куниц и Капрара немале дозвола од Виена да ја прифатат оваа понуда па така, свесни дека Османлиите се решени за војна побарале дозвола за заминување, но биле одбиени. Леополд во меѓувреме се обидел уште еднаш да постигне мир со Токолиј. Во ноември двајца емисари на Токолиј биле примени во Виена, за

¹²⁷ “...In this Sight was expos’d to view the greatest Riches of the Empire...”; “...They proceeded in order...”; “...The Rear was brought up by about five Thousand Spahees or Horsemen...” *A Letter from an Eminent Merchant in Constantinople to a Friend in London* (London: A. Jones, 1683); Лондонски Газет од Костантинопол на 20 септември известува за плановите на Султанот да ја напушти престолнината во октомври. “Gazette,” 1682, no. 1777 (27th November to 30th November).

¹²⁸ Ова мислење на Херман вон Баден е засновано на неговиот страв од француска окупација на неговите територии во Баден. Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 69;

¹²⁹ Първев, *Балканите Между Две Империи*, 33.

переговорите во однос на вообичаеното сезонско примирје кое како што знаеме не траело долго. Додека двајцата емсари Иштван Сзирмај и Сигизмунд Јаночки престојувале во Виена, Сзирмај успеал да ја извиди состојбата на градските сидини. Во јануари Токолиј повикал собрание во Кошице, на кое наметнал нови даноци со кои пробал да наметне своја јурisdикција во останатите делови на Кралска Унгарија. Хабсбуршкиот претставник во Кошице имал инструкции да ги придобие оние унгарски благородници кои пројавувале симпатии кон хабсбуршките интереси. Токолиј на ова реагира така што “им се заканил на оние кои се двоумеле и не ја прифаќале неговата власт, со уништување од страна на моќната нација”.¹³⁰ По овие настани Кара Мустафа бил известен за тајната дипломатија на Леополд и лошата состојба на виенските сидини, со што била решена иднината на походот. Кон крајот на годината Собиенски го известил и папата за неговата подготвеност да влезе во сојуз со Леополд против Османлиите, бидејќи сеуште не се знаело каде и кого тие ќе нападнаат. Османлиите стационирани во Адријаноупол сеуште ја мобилизирале својата армија, која доаѓала од најдалечните делови на империјата. Хабсбурзите во почетокот на 1683 година биле свесни дека мир нема да има и дека тие веќе доцна со подготовките за одбрана на своите територии. Леополд сега морал брзо да реагира и да најде сојузници за одбрана на монархијата, затоа што, “студената зима, 1682-3, претставувала само маска за она што следувало.”¹³¹

3.1 Во потрага по сојузници и официјално објавување на војна

Леополд наместо да побара помош од целата империја, тој својата дипломатија разумно ја насочил кон оние што имале најголема причина да ја одбранат Виена од османлиската закана. Леополд ги таргетираше војводствата кои биле следни на удар доколку Османлиите би ја освоиле Виена. Хабсбурзите испратиле четворица емисари со

¹³⁰ Османлиската империја во овој период, помеѓу анти-хабсбуршките приврзаници во Унгарија, била нарекувана “моќната нација”. Benczédi, “Hungarian National Consciousness as Reflected in the Anti-Habsburg and Anti-Ottoman Struggles of the Late Seventeenth Century,” 435.

¹³¹ Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. III.IV.; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 34; “Gazette,” 1682, no. 1778 (27th November to 3rd December); Le Clerc, *Histoire d’Emeric, comte de Tekeli*, 116; Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 77; Victor von Renner, *Wien im Jahre 1683, Geschichte der zweiten Belagerung der Stadt durch die Türken* (Wien: R. v. Waldheim, 1883), 64.

цел да се обезбедат финансии и војска за одбрана на хабсбуршките територии.¹³² Емисарот Валдендорф на 17 ноември 1682 година се упатил кон рајнската област да се состане со тројцата духовни курфиристи од Мајнц, Келн и Триер и световниот курфирист од Хајделберг, односно Палатинат. Валдендорф ги повикал курфиристите да се сретнат со Леополд во пролетта 1683 година во Регенсбург, каде би се разговарало за заедничка одбрана на империјата. Овие курфиристи биле повеќе заинтересирани за односите на империјата со Франција, односно тие биле убедени дека “за да се дејствува против османлиската закана, пред се требало да се постигне договор помеѓу Виена и Париз.”¹³³ Дипломатската мисија на Ламберг кај протестантските курфиристи исто така не покажувала напредок. Курфиристите од Саксонија и Бранденбург го делеле истото мислење со курфиристите од рајнската област. Курфиристот од Саксонија, Јохан Георг III ја следел политиката на својот северен сосед, *der Große Kurfürst* од Бранденбург, кој ја промовирал политиката на мир во империјата со тоа што барал Леополд да ги прифати сите барања поставени од Луј. Во извештајот на Ламберг од 18 декември можеме да видиме дека Фридрих Вилхелм бил про-француски настроен. Првиот успешен договор бил потпишан со војводата Ернест Август од Бруншви-г-Луненбург (Хановер) на 14 јануари во Виена. Со договорот кој бил потпишан помеѓу амбасадорот Фердинанд вон Фалкенхајн и советниците на Леополд, Хабсбурзите добиле воена поддршка во замена за парична надомест. Дванаесет дена подоцна, емисарот Кауниц ја известил Виена за добрите вести од Минхен. Баварскиот курфирист и иден зет на Леополд, Максимилијан Емануел II ја напуштил профранцуската политика и се согласил тој самиот да ја води армијата против Османлиите. Леополд во овој договор се согласил да обезбеди војска за двата фронта и секако парично да го надомести Максимилијан.¹³⁴ Следната епи-

¹³² Емисарот Георг Адам вон Мартинич, добил инструкции за преговори со папата и италијанските војводства, Емерик Фридрих вон Валдендорф бил испратен во рајнската област, во Дресден и Берлин бил испратен Јохан Филип вон Ламберг, во Баварија бил испратен Доминик Андреас Кауниц, а преговорите со Полско-Литванскиот комонвелт ги воделе Карл Фердинанд вон Валдштеин и Ханс Кристоф вон Зиеровски. Franz Maresch, “Das Jahr 1683,” *Historisches Jahrbuch* 5, no. 2 (1884): 183.

¹³³ Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. III.III.

¹³⁴ Maresch, “Das Jahr 1683,” 183–91; Alfred Francis Pribram, *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg* (Berlin: G. Reimer, 1891), 1049, 1050; Constant von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, vol. 14, Laicharding-Lenzi (Wien: Verlag der Universitäts-Buchdruckerei von L. C. Zamarski, 1865), 31; Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. III.III; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 34.

зода во Хабсбуршката дипломатија била клучна за настаните кои биле прогнозирани за пролетта 1683 година. Додека Хабсбурзите се подготвувале за одбраната на монархијата, ситуацијата во Полско-Литванскиот комонвелт исто така била алармантна. Јан Собиенски добро запознаен со моќта на османлиската војска, по настаните во Горна Унгарија во есента 1682 година стапил во тајни преговори со императорот. Во резиденцијата на полскиот крал во Јаворов помеѓу најблиските советници на Собиенски бил присутен и хабсбуршкиот амбасадор Зиеровски, кој во име на Леополд го договорил тајниот офанзивен сојуз против Османлиите. Леополд поради загрижувачките извештаи кои пристигнувале од Костантинопол решил да го промени договорот со Собиенски. Императорот сега алудирал кон договор за заемна поддршка против Османлиите, односно *foedus offensivum et defensivum*. Леополд и Собиенски се согласиле дека доколку Османлиите го нападнаат Краков, Виена ќе дојде на помош и *vice versa*. Со овој договор Леополд и Собиенски за одбраната се согласиле да мобилизираат вкупно 100,000 војници, со тоа што трошоците требало да бидат покриени од Виена. Сега останало императорот преку Валдштеин кој бил испратен во Варшава како *envoyé extraordinaire* да го убеди полското собрание да го потврди овој договор за валиден. Полската кралска канцеларија испратила порака со инструкции до провиинциските собранија за избирање на членови за генералното собрание кое требало да заседава на 27 јануари 1683 година. Лондонски Газет исто така известува дека во Варшава се подготвувале за ново собрание на 27 јануари, каде се очекувало да пристигне императорскиот амбасадор со предлог за сојуз против Османлиите.¹³⁵ Во меѓувреме, добри вести пристигнале од Апенинскиот полуостров, каде Мартинич успешно преговарал со папската курија. Од кореспонденцијата помеѓу папските емисари, ги дознаваме инструкциите кои му биле дадени на Мартинич, односно барањата поставени кон *Sancta Sedes*. Императорот од папата побарал овласутвање за оданочување на црковните имоти и користење на државните приходи кои дотогаш биле во намена на црквата. Главните причини за папата Инокентије XI да ги прифати овие барања биле неговата опседнатост и верување во света војна против Османлиите и агресивната политика на Луј XIV кон католичката црква и императорот. Луј XIV со окупацијата на Авињон и објавувањето на *Déclaration des Quatre*

¹³⁵ Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. III.IV.; Franciszek Ksawery Kluczycki, *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia: Acta Regis Joannis III Ad Res Imprimis Expeditionis Viennesis Anno 1683 Illustrandas*, vol. VI, *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia Ab Anno 1507 Ad Annum 1795* (Kraków: Akademia Umiejętności, 1883), 5; "Gazette," 1682, no. 1795 (29 January to 1 February).

Articles го поткопал авторитетот на папата во католичката црква. Со овие постапки Луј му дал силна причина на Инокентие XI кој бил единствениот што можел да ги отклучи огромните ресурси на католичката црква, сето негово влијание и финансиска моќ да ги насочи кон Леополд. Папата без многу размислување ги прифатил барањата на императорот и веднаш испратил инструкции до своите емисари за распределба на средствата и дипломатска поддршка во преговорите помеѓу Виена и Варшава.¹³⁶ На собранието во Варшава, Валдстеин го изнел хабсбуршкиот предлог, чија основа била заедничката војна против Османлиите за божја слава и реосвојување на изгубените територии. Полските благородници ја прифатиле идејата за сојуз и биле подготвени да дискутираат за изложените предлози. Главната опозиција за прифаќање на овој договор била профранцуската група на благородници предводена од францускиот амбасадор Де Витриј и полскиот благајник Јан Анджеј Морстин. Додека членовите на полското собрание се препуштиле во бескрајна дискусија, двете спротивставени страни како средство за нивно убедување користеле поткуп.¹³⁷ Во текот на преговорите опозицијата го ставила собранието во делумно неизлезна ситуација со приговори на теми кои воделе во ќорсокак и ја опструирале главната дискусија. Преговорите повторно биле одолговлечени поради прашањето за вклучување на други сили во сојузот, иницирано со пристигнувањето на рускиот емисар.¹³⁸ Последната пречка во преговорите било изработувањето на заклетвата за прифаќање на договорот. Овој проблем хабсбуршките претставници го решиле со голема претпазливост и разумен компромис, поради ризикот од ставање вето од страна на полските пратеници. Лондонски Газет за одложувањето на преговорите известува во два наврати, притоа во второто известување наведува дека на преговорите

¹³⁶ F. Војани, *Innocent XI: sa correspondance avec ses nonces 1680-1684*, vol. III, Affaires Politiques, I (Roulers: Jules de Meester, 1912), 602, 608, 612; Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 165, 166; Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. III.IV.; Добрите вести од Апенинскиот полуостров не засталане тука, Мартинич преговарал со неколку италијански војводства, со што до јуни 1683 година успеал да извлече финансиски средства и оружје од Лука, Маса, Турин и неочекувано од Ценова Maresch, "Das Jahr 1683," 192, 193; Ingraо, *Habzburška monarhija, 1618-1815*, 70.

¹³⁷ Поткупот бил карактеристичен за овој период. Ivan Parvev, *Habsburgs and Ottomans Between Vienna and Belgrade (1683-1739)* (New York: East European Monographs, 1995), 31.

¹³⁸ По ова била изработена клаузула, со која биле поканети сите оние кои што сакале да се приклучат кон овој сојуз, со дозвола на првите потписници.

за сојуз “им се ближел крајот.”¹³⁹ Додека траеле преговорите во Варшава, во првата половина на март пристигнало писмо од Адријанопол со кое Капрара го известил императорот за состанокот со агата на јаничарите, кој поставил мошне неприфатливи барања на кои Капрара немал овласување да одговори, со што по наредба на султанот објавил војна.¹⁴⁰ Пред палатата во Адријанопол на 15 март бил поставен султановиот воен шатор со кој било означено дека наскоро ќе започне воениот поход.¹⁴¹ Османлиската армија поради задоцнетото пристигнување на артилеријата и лошите временски услови, започнала со движење кон Белград кон крајот на март. Во исто време додека османлиската армија започнала со движење кон Белград во Варшава на 31 март бил потпишан договорот за сојуз помеѓу Леополд и Собиенски, а собранието официјално било затворено на 18 април. Хабсбурзите со овој договор добиле искусен сојузник против наследниот непријател. Успехот во овој договор за Хабсбурзите бил во членот од договорот кој ги обврзал и двајцата владетели да си помогнат еден на друг, доколку нивните престолнини бидат нападнати.¹⁴² Веднаш по потпишувањето на договорот, Хабсбурзите започнале со испраќање на ветените финансиски средства од Шлезија и Бохемија, а средства од папската курија пристигале во Варшава преку Амстердам и Данциг (Гданск). Баварскиот курфирист кон крајот на март успеал кон сојузот со Леополд да ги привлече Франконија и Швабија. Можеме да кажеме дека Хабсбурзите веќе биле

¹³⁹ Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. III.IV.; Првите вести од Варшава за кои пишува Лондонски Газет се од 12, а вторите од 26 март. “Gazette,” nos. 1813 (2nd to 5th April), 1816 (16th to 19th April).

¹⁴⁰ Хафемајер преку приложените публикации објавени од 25 март до 3 април 1683 година, дава податоци за објавувањето на војна од страна на Османлиите. За овие приложени публикации во текстот, Хафемајер пишува дека тие се потпирале на истиот извор, односно пишаните вести испратени од Виена до Регенсбург и Келн. Stéphane Haffemayer, “Public and Secret Networks of News: The Declaration of War of the Turks against the Empire in 1683,” in *News Networks in Early Modern Europe*, ed. Joad Raymond and Noah Moxham (Brill, 2016), 807–12, 816, 817.

¹⁴¹ Османлиските воени походи традиционално започнувале по празнувањето на на Hidrellez. Ова значело дека Османлиите се упатиле кон Белград во средината на март или почетокот на април каде и официјално започнал походот.

¹⁴² “...Casu vero, quo Viennensi, vel Cracoviensi Urbi obsidio imminet, eo tempore utraque Caesarea, et Regia Maiestas actualem Armorum suorum Coniunctionem, mutuo, et ad invicem adpromittunt, Exercitibusque integris Pars Partem pro liberanda Urbe illa, que Caput, et Metropolis est, iuvabit, et propulsandam obsidionem curabit...” Kluczycki, *Acta Historica*, VI:68; Целиот договор подетално може да се погледне од 63–70.

спремни за одбраната на стратегиските тврдини во Унгарија, но не и за одбрана на својата престолнина.¹⁴³

3.2 “Златното јаболко“ и откривање на османлиската тајна

На 24 април османлиската армија пристигнала во Ниш, а девет дена подоцна на 3 мај султанот со својата армија притигнал во Белград, односно некаде на половина пат до Виена. Походот на Османлиите кон Виена, бил тема на дискусија и во емисијата на ББЦ – “Во наше Време“, каде биле поставени прашањата “Зошто Виена била сметана од Османлиите за златно јаболко?“ и “Зошто им било толку важно да ја завземат Виена?“ на кои историчарот Ендру Виткрофт одговорил дека според него контрадиктноста била тоа што тие кога започнале со походот не знаеле дека одат на Виена. Виткрофт вели дека тоа било идеја и тајна помеѓу султанот Мехмед и неговиот голем везир, Кара Мустафа паша.¹⁴⁴ Причината за која тие одлучиле планот да го држат во тајност било поради ризикот од неуспех и понижување. Идејата за опсада на хабсбуршката престолнина потекнува од желбата на султанот и големиот везир да се докажат исто како и нивните претходници. За причината која Мехмед и Кара Мустафа ја имале за освојување на Виена Виткрофт пишува:

“...Among the Köprülü the defeat at St Gotthard in 1664 remained a bitter memory, the one great failure of the family and a stain on its honour. Kara Mustafa wanted to redeem the family’s reputation with the blood of its enemy: he was driven by a yearning for revenge. Sultan Mehmed IV had similar motives. For both men, the Habsburgs were more than just another Christian foe. The Ottomans regarded them with special loathing and distrust... The Habsburgs were despicable usurpers, who falsely used an imperial title that rightfully belonged to the Ottomans, the inheritors by conquest of Rome’s imperial past...”¹⁴⁵

¹⁴³ Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 79; За пренесувањето на финансиските средства погледнете подетално кај Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. III. IV; Првите средства во Варшава пристигнале на 27 мај, што ни покажува дека транспортот на средствата бил недовлно организиран и бавен. *Acta Historica*, 117; Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 70.

¹⁴⁴ Andrew Wheatcroft, Claire Norton, and Jeremy Black, In Our Time: The Siege of Vienna, interview by Melvyn Bragg, BBC, May 14, 2009.

¹⁴⁵ Виткрофт вели дека Кара Мустафа паша сакал да се одмазди за поразот од 1664 година, кој дотогаш бил еден од поголемите порази кој фамилијата Купурлу ги доживеала. Султанот Мехмед исто така имал

Додека кај Османлиите уште од 1682 година се знаело кој ќе ја предводи армијата, за Хабсбурзите ова било уште еден комплексен процес. Леополд кој бил вљубен во операта и балетот, не се замислувал себе си како предводник на победничка армија, така што тој секогаш морал да поставува фелдмаршал. Па сега императорот на позицијата која долги години била одлично егзекутирана од покојниот Раимондо Монтекуколи, го поставил војводата Карло од Лорејн. Војводата бил опишан од полскиот крал како човек кој “преживеал сипаници, облеката му била прљава, периката распадната, а чизмите дотраени, чиј став покажувал дека се работи за ексцентрична, но извонредна индивидуа.”¹⁴⁶ Војводата бил лојален и добар пријател на Леополд, а во армијата бил познат по тоа што секогаш бил во првите борбени редови. Официјалната церемонија на која војводата бил назначен за фелдмаршал била одржана на 6 мај, а по церемонијата императорот лично извршил проверка на армијата.¹⁴⁷ Седум дена подоцна во Белград била одржана традиционалната османлиска церемонија на која Мехмед IV пред целата армија на Кара Мустафа паша му го предал знамето на профетот. Чинот на предавање на едно од трите знамиња на профетот означувал предавање на врховната команда на армијата, односно големиот везир сега бил назначен за *serasker*. На 20 мај Кара Мустафа паша тргнал кон мостот кај Есег, оставајќи го зад себе Мехмед IV кој “гледал како јаничарите го напуштаат кампот“ кај Семлин.¹⁴⁸ Кара Мустафа паша не дозволил движењето на армијата да биде непотребно одолговлекувано, така што како резултат на добро воспоставениот план за движење главнината на армијата пристигнала пред стариот мост кај Есег за само дванаесет дена. За Османлиите во овој поход, како и во претходниот, единствена закана претставувале лошите временски услови. Дви-

сличен мотив, бидејќи Хабсбурзите биле узурпатори кои неправедно ја користеле императорската титула која со право им припаѓала на Османлиите, затоа што тие биле наследници со освојување на римското империјално минато. Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 84.

¹⁴⁶ *Acta Historica*, 330–31; Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. IV.I.; Bassett, *For God and Kaiser*, 41.

¹⁴⁷ Деталниот опис на церемонијата може да се погледне кај Johannes Sachslehner, *Anno 1683 - Die Türken vor Wien: Überarbeitete und erweiterte Neuauflage* (Pichler Verlag, 2013), 93–95; Неколку денови пред церемонијата Карло извршил проверка на состојбата на неколку тврдини, особено Рааб. Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. IV.I.

¹⁴⁸ Султанот со оваа постапка свечено се одрекол од одговорноста за походот, односно ако походот бил успешен дел од заслугите би му припаднале нему, а доколку големиот везир бил поразен целата вина би се префрлила само на него. Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 97; Dimitrie Cantemir, *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire*, trans. Nicholas Tindal (London: J. J., and P. Knapton, 1734), 299–300.

жењето на армијата од Адријанопол до Белград било со чести прекини поради поројните дождови, а кај Есег проблем претставувала надојдената река Драва која ја отежнувала реконструкцијата на мостот. Во меѓувреме големиот везир се сретнал со Токолиј, со кого го дискутирал офанзивниот план. За планот на Кара Мустафа да биде успешен од Токолиј било побарано да ја неутрализира територијата во Унгарија северно од Дунав. На Токолиј му било ветено дека доколку планот бил успешен, тој ќе го добиел она што го барал уште на почетокот, свое кралство и тоа со седиште во Виена. Исто така Кара Мустафа му дозволил на Капрара да го напушти османлискиот камп и да се упати кон Буда на 12 јуни, додека пак Куниц останал со османлиската армија. На 14 јуни реконструкцијата на мостот била завршена и османлиската армија на чело со големиот везир ја преминала реката.¹⁴⁹ Виткрофт за преминувањето на Драва пишува:

“...The river crossing at Osijek was passing the Rubicon. From that point onwards, the path to war was irrevocable and to return without victory would spell disaster. Kara Mustafa understood that the die was cast, the summit of all his hopes and ambitions. He could not fail...”¹⁵⁰

Во меѓувреме непосредно пред пристигнувањето на Токолиј во Есег и османлиското преминување на Драва, војводата од Лорејн ја повел хабсбуршката армија во опсада на Неухаусел со цел да се одвлече вниманието на непријателот. Овој краткотраен поход на хабсбуршката армија се покажал како целосен неуспех поради ривалството помеѓу Карло и Херман вон Баден. Карло за секоја акција на теренот морал да се консултира со воениот совет, кој бил под целосна контрола на маркизот од Баден. Нивното различно мислење во однос на стратегијата на походот целосно ја парализирало командата на теренот. Планот да се нападне Гран бил променет буквално на половина пат, со тоа што на воен совет било решено да се нападне Неухаусел. Со оваа промена на планот Хабсбурзите не постигнале ништо, а загубиле многу време. Додека советниците на Леополд дискутирале за тоа каква стратегија да се превземе, непријателот бил се поб-

¹⁴⁹ Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 109; Stoye, *The Siege of Vienna*, I.I.; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 38.

¹⁵⁰ Виткрофт со ова вели дека поминувањето на реката кај Осијек, било исто како поминување на Рубикон и од тој момент патот кон војна бил непроменлив, односно желбата на големиот везир била исполнета и тој не смеел да потфрли. Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 99.

лиску до хабсбуршката престолнина.¹⁵¹ Додека Карло се подготвувал за одбраната на Рааб, Кара Мустафа на 25 јуни пристигнал во старата унгарска престолнина Стулваизенбург, каде традиционално бил пречекан од присутните паши.¹⁵² На 27 јуни Кара Мустафа паша го повикал традиционалниот воен совет на кој се дискутирала стратегијата и целта на походот. Помеѓу членовите на советот кои биле претпазливо избрани, не бил Ибрахим паша од Буда, поради тоа што Кара Мустафа бил запознаен со неговото негативно мислење за ризичниот потфат. Откако Кара Мустафа соопштил дека крајната цел на походот ќе биде опсадата на Виена, членовите на советот “едногласно започнале да се молат кажувајќи ја првата сура од Коранот“, што претставувало обичај со кој се посакува успешен крај на походот. Тајната од 1682 година била откриена и сега никој не можел да го сопре големиот везир во неговата намера да го опсади и освои “златното јаболко“. Следниот ден османлиската армија го напуштила кампот кај Стулваизенбург и со забрано движење за само четири дена на 1 јули се појавила пред ѕидините на Рааб. Во меѓувреме Леополд донел декрет на 21 јуни со кој биле задолжени жителите на Виена да присуствуваат на мисите во црквата Св. Стефан. Бил вратен и стариот обичај на секојдневно биење на камбаните, *Türkenglockern*.¹⁵³ Од почетокот на јули во Виена помеѓу населението владеела паника која секој ден се повеќе растела. Голем број на жители го напуштиле градот, а на нивно место во Виена пристигнало население од руралните средини. Во кампот на војводата од Лорејн во утринските часови

¹⁵¹ На состанокот кој се одржал на 7 мај во Китсе помеѓу Карло, Херман вон Баден и уште неколку високи офицери, војводата од Лорејн предложил офанзивна стратегија, а како прва мета ја предложил пограничната тврдина Гран. Тој исто така како алтернативна опција предложил и опсада на Неухаусел. За настаните од 7 мај па се до напуштањето на опсадата на Неухаусел подетално кај Sachslehner, *Anno 1683*, 99–127; Parvev, *Habsburgs and Ottomans Between Vienna and Belgrade (1683-1739)*, 33; Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. IV.I.

¹⁵² Османлиите овој град го нарекувале Истолни Белград, а во буквален превод името на градот е Бел Замок.

¹⁵³ “...Man erhebt sich und singt die Fatiha, die Eröffnungssure des Koran, bittend um einen glücklichen Ausgang des Unternehmens...” Sachslehner, *Anno 1683*, 139, 140, 141; Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 111; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 261; Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. IV.I.; Franz-Anton Edler von Guarient, *Codex Austriacus ordine alphabetico compilatus, das ist: eigentlicher Begriff und Inhalt aller unter deß Ertzhauses zu Oesterreich. . . einlaufenden Generalien.*, vol. I (Wien: Voigt, 1704), 394–96; Franz-Anton Edler von Guarient, *Codex Austriacus ordine alphabetico compilatus, das ist: eigentlicher Begriff und Inhalt aller unter deß Ertzhauses zu Oesterreich. . . einlaufenden Generalien.*, vol. II (Wien: Voigt, 1704), 360.

на 7 јули пристигнале загрижувачки вести дека непријателот се наоѓал на местото каде реката Леита се влевала во Дунав кај Унгарски Алтенбург. Додека Карло ја дискутирал ново настанатата ситуација со своите советници, тој забележал големи облаци од прашина на запад, помеѓу неговата армија и престолнината. Во тој момент сите надежи за сопирање на Османлиите кај Рааб или Берг згаснале. Карло веднаш наредил повлекување на целата армија кон Виена. За време на повлекувањето, група Татари ја нападнале заднината на армијата во близина на Петронел. Карло кога слушнал за ова веднаш се вратил назад и се судрил со татарската коњаница. Во судирот кој траел помалку од еден час, непријателската војска била одбиена. Војводата сега бил сфесен за тоа што треба да направи: брзо враќање на армијата во Виена и успорување на османлиската армија, се со цел да се подготви одбраната на престолнината. Како што доаѓале вестите од теренот, паниката во престолнината била се поголема, со што било одлучено дека императорот ќе ја напушти Виена во вечерните часови и ќе се упати кон Линц.¹⁵⁴ На 8 јули во Виена пристигнале војводата од Лорејн и *Stadtkommandant* Ернст Рудигер вон Стархенберг. Подготовките за одбрана на престолнината започнуваат веќе следниот ден, со вршење поправки на ѕидините, бастионите, позиционирање на артилеријата и зајакнување на надворешната одбранбена линија со дрвена ограда. За овие подготовки сведочи дневникот на офицерот Валкарен. Од неговите записи може да се утврди добрата подготвеност на Стархенберг во организација на цивилното население. На 13 и 14 јули во Виена пристигнал останатиот дел од армијата на Карло, односно пешадијата и артилеријата, со што сега Карло овие единици ги ставил под команда на Стархенберг и се упатил кон северниот брег на Дунав. Во вечерните часови на 14 јули главната порта била засидана.¹⁵⁵ Политичката еднострана омраза во втората половина на XVII век, која доаѓала од Костантинопол сега ескалирала пред “портите“ на Европа, Виена.

¹⁵⁴ Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. IV.II.; Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 116; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 38; *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna. Written by John Peter a Valcaren, Judge-Advocate of the Imperial Army* (London: Nott and Wells, 1684), 7–10; Justus Eberh Passer, *Berichte des Hessen-Darmstadtischen Gesandten Justus Eberh. Passer an die Landgräfin Elisabeth Dorothea über die Vorgänge am kaiserlichen Hofe und in Wien von 1680 bis 1683*, ed. Ludwig Baur (Wien: Gerold, 1867), 385; Sachslehner, *Anno 1683*, 163, 164; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. V.II.

¹⁵⁵ *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 15; Bassett, *For God and Kaiser*, 42, 43; Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. IV.II.

Kao molitva, širi se glas čekamo spas

Slavimo carstvo nebesko

Kao božiji dar, nosimo krst

*Slavimo mir, čekamo carstvo nebesko.*¹⁵⁶

4. Дел од настаните пред Виена од 14 јули до 12 септември¹⁵⁷

Дневникот на офицерот Валкарен ја опишува глетката од сидините на Виена на 14 јули кога пристигнале Османлиите. Тој пишува дека тие со себе носеле неверојатно многу вагони, коњи, биволи и камили, движејќи се кон Виена и тоа преку ридот во близина на црквата Св. Марко. Армијата веднаш се раширила околу градот во облик на полумесечина од бреговите на Дунав кај црквата Св. Марко се до Нусдорф, при што тие ги местеле своите шатори до доцна во ноќта. Бранителите кои биле во рововите кога забележале дека непријателот започнал со работа пред императорската капија (Бургтор), започнале да пукаат од зад дрвената ограда за да ги соопрат во нивното напредување кое било толку ефикасно по што за кратко време “веќе знаевме дека сме официјално под опсада“.¹⁵⁸ Уште еден очевидец на настаните пред Виена, Луици Фернандо Марсиљи, заробенник во османлискиот камп, подоцна во “*Stato militare*“ пишува дека османлискиот камп бил расфрлена маса на шатори и багаж во форма на полукруг, оттука додава дека кампот бил помалку безбеден од самиот град.¹⁵⁹ Сведоштво за позиционирање на Османлиите пред Виена дава и османлискиот господар на церемонии во својот дневник, каде го опишува традиционалното движење на османлиската војска. Додека караванот останал позади, на изгрејсонце Големиот везир со тугот тргнал напред. Според обичајот, спахиите и силхадарот како и беглербеговите од Анатолија и Румели-

¹⁵⁶ Despot – Тамо.

¹⁵⁷ Во овој дел од магистерската теза ќе бидат опфатени и опишани сегменти од опсадата преку изворите кои ја опишуваат истата. За подетален преглед на настаните за време на опсадата можете да погледнете кај Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*; Stoye, *The Siege of Vienna*.

¹⁵⁸ *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 27, 28.

¹⁵⁹ Luigi Ferdinando Marsigli, *Stato Militare Dell' Imperio Ottomano, Incremento e Decremento Del Medesimo*, vol. II (Hague; Amsterdam; Pietro Gosse, 1732), 120.

ја се движеле од негова десна и лева страна, а пред него биле пашите кои ја предводеле претходницата. Целата поворка се движела синхронизирано и со бавно темпо пред сидините на Виена. Османлиите го опколиле градот, го поставиле својот камп и веднаш започнале со копање на рововите. Тој додава дека Кара Мустафа по краткото надгледување на работата се повлекол во својот шатор, а по некое време османлиските војници кои биле во рововите започнале да “пукаат кон каурите“.¹⁶⁰ Истиот ден големиот везир ја испратил традиционалната порака за предавање на градот која се разбира била одбиена. Оваа епизода завршила со зборовите на Кара Мустафа кои според писателот на дневникот биле:

“...Wohlan denn, man bringe also die Geschütze in Stellung und der Kampf soll beginnen!...”¹⁶¹

Слика 5. Пред сидините на Виена.¹⁶²

¹⁶⁰ Престрелката која се споменува овде е онаа истата од дневникот на Валкарен. Richard F. Kreutel, *Kara Musfata vor Wien: Das türkische Tagebuch der Belagerung Wiens 1683, verfaßt vom Zeremonienmeister der Hohen Pforte*, vol. I, Osmanische Geschichtsschreiber (Graz: Verlag Styria, 1955), 30, 31.

¹⁶¹ Големиот везир овде кажал да се подготват топовите и да започне опсадата. Kreutel, I:33.

¹⁶² *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna.*

На првиот ден од опсадата во Виена повторно надвладае паниката. Вечерта на 15 јули во градот избил пожар кој се раширил се до арсеналот кој бил полн со барут. Офицерот за овој настан пишува дека, како што било известно, пожарот бил подметнат од османлиски саботери. Шеснаесет годишно момче во женска облека било фатено од група на луѓе во близина на пожарот и растргнато на парчиња, без никаква истрага. За среќа на бранителите пожарот бил навреме сопреен пред да стигне до барутот, со што може да се каже дека за влакно градот бил спасен. Валкарен за овој настан пишува:

*“...If God Almighty had not of his Mercy put a stop to it upon the Third day, the arsenal with the Amunition and Powder had all taken fire and destroying that part of the Town had given Entrance to the Enemy, as it hapned at the former Siege in the year 1529...”*¹⁶³

Бранителите отакако забележале дека напаѓачите ги насочиле своите ровови кон сидот помеѓу бастионите Лубел и Бург, знаеле дека мета била токму таму. Стархенберг наредил да се испратат луѓе во подрумите на куќите и да се прати ситуацијата од таму, а притоа да се почне со копање на контра тунели. Следните денови Османлиите огнот го насочиле кон овие два бастиона со што веќе било јасно дека тоа е нивната мета. Додека во Виена, владеела паника, а императорскиата армија била константно под оган, Леополд на 16 јули веќе бил на сигурно во Пасау. Императорот веднаш поставил база за понатамошните планови и дипломатски односи, Собиенски веќе бил известен за ситуацијата и на 18 јули тргнал кон Краков, каде пристигнал на 29 јули. Армијата ветена од Максимилијан Емануел исто така се подготвувала за пат кон Виена.¹⁶⁴ На 23 јули Османлиите успешно детонирале две мини, но посериозен напредок не бил постигнат. Додека на 25 јули тие успешно детонирале уште една мина, овој пат директно под дрвената ограда, по што уследил судир. Османлиските “волонтери“ кои јуришале на одбранбените позиции се нашле во вкрстен оган од гранати. Бранителите помогнати од

¹⁶³ Овде офицерот пишува за тоа што би се случило доколку се запалел арсеналот, притоа благодарудувајќи му се на Господ и споменувајќи ја првата опсада на Виена. *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 32–33.

¹⁶⁴ На 23 Јули пак, секој жител на Виена бил задолжен да испрати по еден човек во своите подруми. *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 33, 41; Bojani, *Innocent XI*, 696–97; Klopp Onno, *Corrispondenza epistolare tra Leopoldo I. imperatore ed il P. Marco d’Aviano, Capuccino : dai manoscritti originali tratta e pubblicata* (Graz: Libreria “Styria” Editrice, tipografia del’ I.R. Universita in Graz, 1888), 23–24.

уште стотина нови војници успеале да го одбијат нападот на непријателот За време на ексползијата десетина хабсбуршки војници загинале, а помеѓу повредените бил и воениот инжињер, кој бил заслужен за одбранбените подготовки на Виена, Георг Римплер.¹⁶⁵ Османлиските напади продолжиле по истиот модел се до почетокот на август. Во првата недела од август Османлиите успеале да ја поминат првата одбранбена препрека и да ја мобилизираат артилеријата во близина на бастионите. Во меѓувреме комуникацијата помеѓу Стархенберг и Карло била воспоставена преку волонтери, кои доколку ја извршеле доставата преку Дунав добивале парична награда.¹⁶⁶ Валкарен го опишува настанот кога еден курир бил заробен од непријателот, а на бранителите им било испратено писмо во кое пишувало:

*“...It was in vain we endeavoured to send any Letters to our Army, the miserable State of Vienna being sufficiently know to all the World, which was but a just Judgement of God Almighty in Punishing the Christians for the breach of their Fate, whereby they provoked the Emperor of the Turks to this Expedition...”*¹⁶⁷

Во првата недела од август жестоката борба пред Виена продолжила, првиот успешен напад го имале бранителите. На 2 август успешно детонирале мина директно под османлиските позиции, со што нанеле штета на непријателот. Во вечерните часови на 3 август Османлиите ја превземале иницијативата и постигнале успеси. Тие детонирале мина под надворешната одбранбена линија, при што во престрелката животите ги изгубиле браќата Котлинскиј. Ова е само еден настан кој ни ја претставува суровоста на опсадата.¹⁶⁸ На Османлиите им требале девет денови за да дојдат поблиску до хабсбуршката дефанзивна линија, со тоа што сега нивните ровови биле се подлабоки и подобро заштитени. На 12 август уште една мина била детонирана и овој пат повеќе загу-

¹⁶⁵ Римплер починал на трети август. *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 42, 43; Kreutel, *Kara Musfata vor Wien: Das türkische Tagebuch der Belagerung Wiens 1683, verfaßt vom Zeremonienmeister der Hohen Pforte*, I:52, 53.

¹⁶⁶ Овие волонтери најчесто биле Колтшкитскиј, Михајловиќ и Грегоровиќ. Onno Klopp, *Das Jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg bis zum Frieden von Carlowitz 1699* (Graz: Verlagsbuchhandlung Styria, 1882), 233.

¹⁶⁷ Овде Османлиите им кажуваат на бранителите дека безнадежно испраќаат писма до својата армија и дека целиот свет ја знае лошата состојба во која се наоѓа Виена, така што семоќниот Бог (однесувајќи се на Алах), ќе ги казни христијаните за нивното неверство, при што тие го испровоцирале султанот на оваа експедиција. *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 44.

¹⁶⁸ *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 49, 52; Kreutel, *Kara Musfata vor Wien*, I:62.

би претрпеле бранителите, но повторно непријателот бил одбиен.¹⁶⁹ Предводниците на одбраната, Стархенберг и Каплирс сега се соочиле со уште еден проблем, заразните болести и константниот недостиг на храна. Следниот ден Стархенберг добил сигнал дека писмата испратени до Карло пристигнале, со тоа што уште истиот ден биле испратени нови. Хабсбурзите на 18 август ги нападнале османлиските ровови но без успех, сега Османлиите биле во предност. Околу пет часот приквечер експлодирала мина во близина на равелинот помеѓу бастионите Лубел и Берг, при што земјата се натрупала врз него. Дневникот на опсадениот офицер за овој настан вели дека непријателот успеал да постави дури дванаесет знамиња на подигнатата земја, така што успеал да дојде се поблиску до самиот ревелин. Бранителите по ова одлучиле да извршат уште еден напад врз османлиските позиции со што успеале да им нанесат големи загуби, но неколку хабсбуршки офицери исто така загинале.¹⁷⁰ Ситуацијата била таква што сега скоро секојдневно во хабсбуршката армија имало унапредување во ранг, односно тоа значело дека бројот на искусни офицери се намалувал. Писмата кои Стархенберг ги праќал до Лорејн брзо стигале и до тогашните медиуми во Европа. Пример за ова е писмото од 18 август со кое Стархенберг го известил Лорејн за настаните пред и во Виена. Предводникот на одбраната за напредувањето на непријателот напишал:

*“...the Enemies had made a Descent in to the Ditch of the Raveline, and blown part of the Wall, and thereupon made several Assaults; but God be thanked, very unsuccessfully, we having beaten them out of their Works which they had made at the Foot of the Breach...”*¹⁷¹

Набрзо пристигнало и писмо од Лорејн во кое тој го известил Стархенберг за подготовките на армијата и движењето на Собиенски, Максимилијан Емануел и сега новиот сојузник курфиристот од Саксонија, Јохан Георг III. Во писмото пишувало и за победите над Токолиј и враќањето на Пресбург под хабсбуршка контрола. Војводата ги мотивирал бранителите да продолжат со одбивањето на непријателските напади и им ветил дека помошта ќе стигне до крајот на месецот или во почетокот на следниот.¹⁷²

¹⁶⁹ *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 60.

¹⁷⁰ *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 69.

¹⁷¹ Овде Стархенберг известува за ситуацијата пред Виена и како османлиите успеале да завземат еден дел од равелинот, а како бранителите ги одбиле нападите. Ernst Rüdiger von Starhemberg, “A True Copy of a Letter from Count Starembergh: To the Duke of Lorraine, Concerning the Present Condition of Vienna” (Reprinted in Edinburgh, 1683); “The London Gazette,” 1683, no. 1856 (From 30th August to 3rd September).

¹⁷² *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 72.

Како што истекувал август и доаѓале првите денови на септември ситуацијата во Виена станувала се пострашна. Поради недостатокот на храна, заразните болести и напредувањето на непријателот, паниката во престолнината била истата онаа како во првите денови од опсадата. Стархенберг секојдневно испраќал писма до Лорејн, известувајќи го за ситуацијата, но повратните одговори биле истите оние ветувања од претходно. Од дневникот на офицерот можеме да ја согледаме психолошката состојба на бранителите, нивната упорност и истрајност во одбраната. Од многуте сведоштва за ова, би можел да го издвојам особено она од 2 септември. Капетанот Хаистерман имал наредби да чува стража на равелинот кој речиси бил изгубен, со наредба ако биде жестоко нападнат од непријателот да се повлече. Капетанот кој со педесет луѓе го чувал равелинот, немал никаква намера да се повлече. За престрелката која се случила Валкарен пишува:

*“...In this action at least twenty of the fifty Men were killed, and amongst them Lieutenant Sommervogel and a Sergeant; But the Captain having with his own hand killed two of the Turks, kept his station with the other thirty all the Night till the next day...”*¹⁷³

Наредниот ден во престрелката која се случила бранителите претрпеле големи загуби, по што добиле наредба да се повлечат и да ги запалат фортификациите направени на равелинот. Сега Османлиите се наоѓале точно пред ѕидините помеѓу бастионите Лубел и Бург, односно најслабата точка на одбраната. Валкарен известува и за тоа како во еден момент работниците во тунелите се сретнале со непријателските, но судирот траел кратко без поголеми загуби на двете страни, бидејќи и едните и другите се повлекле пред земјата да ги затрупа. Во вечерните часови бранителите испукале сигнални ракети известувајќи го Лорејн за нивната очајна состојба.¹⁷⁴ 4 септември – градот со будно око гледал во османлиската армија која ги прекинала сите акции поради дождот кој ја отежнувал опсадата. Околу два часот на пладне кога дождот престанал, Османлиите со гранати и камења тргнале во напад. Во тој момент се слушнала експлозија под бастионот Бург која направила потрес кој одекнал во целиот град, а дел од

¹⁷³ Во престрелката која се случила, бранителите изгубиле околу дваесетина луѓе, а командантот успеал да убие двајца непријатели и со останатите триесет војници да остане на позицијата цела ноќ до наредниот ден. *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 84.

¹⁷⁴ Овие ракети биле испукувани уште од 28 август. *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 79, 85; Johann Newald, *Beiträge zur Geschichte der Belagerung von Wien durch die Türken ihm Jahre 1683*, vol. 1 (Wien: Kubasta und Voigt, 1883), 187; Kreutel, *Kara Musfata vor Wien*, 1:98.

сидот помеѓу бастионите Бург и Лубел се срушил. Османлиските војници тргнале во јуриш извикувајќи “Алах, Алах, Алах“, но бранителите на градот брзо реагирале со тоа што скоро целата армија се концентрирала на местото каде што паднал сидот. Тие поставиле вреќи со песок и дрвена ограда и во престрелката која траела скоро час и половина успеале да го одбијат нападот. Вечерта од катедралата Св. Стефан повторно биле испукани неколку сигнални ракети до армијата која Карло ветил дека ќе пристигне во почетокот на септември, но повратен сигнал сеуште немало. Од друга страна османлиските извори за овие настани ни кажуваат многу малку, но ја претставуваат состојбата во нивниот камп. Кара Мустафа паша од еден затвореник дознал за движењето на сојузничките армии, со тоа што сега тој знаел дека мора брзо да дејствува и да го освои градот пред тие да се појават. Армијата која се наоѓала пред Рааб предводена од Ибрахим паша била повикана да и се придружи на главната армија пред Виена.¹⁷⁵ На 6 септември ситуацијата за бранителите станала уште полоша, поради тоа што Османлиите успеале да детонираат неколку мини под Лубел и тие повторно тргнале на јуриш, но поради непроодниот терен се повлекле. Бранителите пред нив имале долга ноќ, Стархенберг наредил веднаш да се извршат поправки и да се затворат новосоздадените дупки во сидините, поради тоа што тој знаел дека следниот османлиски напад ќе биде уште посилен од претходниот. Кара Мустафа се подготвувал за последниот јуриш на хабсбуршката престолнина. Бранителите секој ден ги одбивале нападите и секоја вечер испукувале сигнални ракети за да ја покажат нивната очајна состојба. На 8 септември на сигналните ракети кои бранителите ги испукале од катедралата Св. Стефан, западно од Виена на ридот Калемберг, добиле повратен сигнал од “нашите очекувани спасители“.¹⁷⁶ Наредниот ден во шаторот на големиот везир бил одржан состанок на кој било одлучено армијата да се подели на два дела, така што едниот да го заштиува кампот, а другиот дел да јуриша на градот. На 10 септември Османлиите поставиле дел армијата наспроти ридот Каленберг, но сега размерот на армиите бил 2:1 за сојузни-

¹⁷⁵ *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 85, 86; Newald, *Beiträge zur Geschichte der Belagerung von Wien durch die Türken ihm Jahre 1683*, 1:196. 197; Kreutel, *Kara Musfata vor Wien*, I:160; Подетално за настаните на 4 септември можете да погледнете кај M. Henri Marczali, “Relation du siège de Vienne et de la campagne en Hongrie 1688,” *Revue de Hongrie* 3 (January 1909): 34–66.

¹⁷⁶ *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 88.

ците.¹⁷⁷ Околу одинаесет часот навечер Османлиите успеале да детонираат мина под бастионот Бург, но последиците не биле како оние од 4 септември. Бранителите пак, истата вечер повторно испукале сигнални ракети за кои случувања дневникот на офицерот пишува:

“...At Night we fired several rockets together, giving the Duke of Lorraine thereby to understand our general Desires and importunate Prayers that Succours might be sent us with all possible speed for the saving so much Christian blood, which otherwise must unavoidably be spilt...”¹⁷⁸

На 11 септември околу пет часот наутро првите одреди од сојузничката армија се појавиле на ридот и се судриле со непријателските одреди кои веќе биле поставени таму, во меѓувреме бранителите во градот биле мета на османлиската тешка артилерија, овој пат со поголем притисок од претходно. Во попладневните часови Валкарен забележал дека голем дел од османлиската армија го напуштила кампот и се упатила кон Каленберг. Бранителите сега биле сигурни во тоа дека ослободителната армија е тука. Офицерот за поставеноста на армијата запишал:

“...Accordigly at five in the Afternoon we saw the top of the Hill covered with great numbers of Men extending their Line from St.Leopold’s Chappel to the Ruins of the Carthusian Monastery... Where we precived Cannon fired upon the Turks that were marching up the Hill...”¹⁷⁹

Утрото на 12 септември по изгрејсонце левото крило на армијата од Каленберг ја напуштило виенската шума и отворило оган на непријателот, ова бил почетокот на одлучувачката битка со која била решена судбината на хабсбуршката престолнина. Од османлискиот камп била забележана “војската на каурите која како грмотевица се спуштала од ридот, уништувајќи и палејќи се што им стоело на патот“. На почетокот

¹⁷⁷ Кара Мустафа инсиситал армијата да се подели на два дела, поради тоа што тој сакал да продолжи опсадата на град. За бројките на османлиската армија која била поставена наспроти Каленберг видете кај Kreutel, *Kara Musfata vor Wien*, I:101, 131.

¹⁷⁸ Валкарен овде пишува дека тие испукале неколку сигнални ракети одеднаш кои претставувале барање до војводата да ги разбере нивните желби и молитви и веднаш да испрати помош заради спасување на христијанска крв. *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 97.

¹⁷⁹ Околу пет часот попладне, бранителите виделе како на врвот од ридот ослободителната армија се поставила, а артилеријата отворила оган на Османлиите кои се движеле кон нив. *A Relation Or Diary of the Siege of Vienna*, 97.

на битката двете армии биле мотивирани за судир. Водени од божји гнев на двете страни од бојното поле се слушале извиците “Исус, Марија!” и “Алах, Алах!”.¹⁸⁰ Во утринските часови жестока битка се водела на хабсбуршкото лево, односно османлиското десно крило, до пладне интензитетот се намалил со тоа што сојузничката армија на источната страна ги освоила скоро сите османлиски позиции и чекала да се појави десното крило предводено од Собиенски. Левото крило од армијата околу еден часот на пладне забележало “облак прашина, од коњски копита кој се појавил на врвот од ридот, движењето на скоро дваесет илјади коњаници беше невозможно да се сокрие.”¹⁸¹

Cannonballs are coming down from the sky

Janissaries are you ready to die?

We will seek our vengeance eye for an eye

You'll be stopped upon the steps of our gate

On this field you're only facing our hate

But back home the sultan's sealing your fate

Coming down the mountainside

Then the winged hussars arrived

*Coming down they turned the tide*¹⁸²

Јуришот на полската коњаница предводена од Собиенски околу четри часот на пладне врз Османлиите бил решавачки. По ова османлиската армија се дала во бегство, со тоа што бојното поле се претворило во масакар. За настаните на бојното поле во *Polish manuscripts, or, The secret history* пишува:

*“...Everything happened as he supposed: the Hussars of Prince Alexander fell upon the main Body of the Grand Vizier, routed them, and in that instant, the whole Army of the Enemy retreated without making any resistance...”*¹⁸³

¹⁸⁰ Kreutel, *Kara Musfata vor Wien*, I:107; Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 179.

¹⁸¹ Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 180, 181; Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. VIII.IV.

¹⁸² Sabaton – *Winged Hussars*.

Виена била ослободена, Османлиите претрпеле уште еден пораз пред портите на *Antemurale Christianitatis*, но овој пат поразот бил искористен од Хабсбуршката монархија и останатите христијански сили. Полскиот крал во едно писмо од 15 септември до папата напишал *“Venimus, vidimus, et Deus vicit“*, означувајќи го почетокот на нова “света“ војна. Сојузничката армија се реконсолидирала и во почетокот на октомври навлегла во османлискиот дел на Унгарија, со што ја започнала контраофанзивата која траела скоро шеснаесет години.¹⁸⁴

5. Војната на Светата лига и мирот од Карловиц, 1699 година

На 27 септември комбинираните армии на војводата од Лорејн и полскиот крал навлегле на османлиска територија, каде во првите денови од октомври успеале да ја поразат османлиската армија која се повлекувала. Првата победа била кај Парканиј на 9, а втората на 26/27 октомври со тоа што бил освоен Гран.¹⁸⁵ Овие два порази на Османлиите секако му биле препишани на Кара Мустафа, кој бил на пат кон Белград. На 25 декември големиот везир по наредба на султанот ги предал знамето на профетот, својот печат и останатите симболи, а потоа тој бил егзекутиран. На сојузот од 31 март 1683 година помеѓу Леополд и Собиенски на 5 март 1684 година се приклучила и Венеција, со што била формирана новата Света Лига, чиј покровител бил главниот финансиер на императорот, папата Инокентие XI. Со овој сојуз повторно биле отворени

¹⁸³ Се одело по планот на Собиески, Хусарите на принцот Александар ги нападнале одредите на големиот везир и ги натерале да дезертираат, по што целата армија се пуштила во бегство. [François-Paulin] M. Dalairac, *Polish Manuscripts, or, The Secret History of the Reign of John Sobieski the III, of That Name, King of Poland* (London: Printed for H. Rhodes, 1700), 97, 98.

¹⁸⁴ Augustin Sauer, *Rom und Wien in Jahre 1683: Ausgewählte Actenstücke aus römischen Archiven zur II. Säcularfeier* (Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1883), 59.

¹⁸⁵ Пред овие две победи, на 24 септември, Куниц кој бил амбасадор во Костантинопол и османлиски затвореник во воениот камп пред Виена испратил официјално писмо до главниот драгоман на Османлинската империја, Александар Маврокордато, кое според Клоп била првата иницијатива за мировни преговори. Одговор од османлискиот табор немало, бидејќи тогаш целта на Кара Мустафа била да ја продолжи војната и да се одмазди на сојузниците, а по победите кај Парканиј и Гран, виенскиот двор потполно се откажал од оваа идеја и било решено војната да биде продолжена. Klopp, *Das Jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg bis zum Frieden von Carlowitz 1699*, 342–43, 556–57.

старите воени жаришта во Унгарија, Подолија, Јадранот и Егејот, каде овој пат Османлиите биле во одбранбена позиција.¹⁸⁶ По успехите кај Парканиј и Гран, Карло во пролетта 1684 година ја упатил армијата кон Вишеград и Буда. На 15 јуни силите на императорот биле пред Вишеград, а по неколку дена бомбардирање на тврдината, османлиската посада го прифатила испратениот ултиматум и ја предала тврдината. Со падот на Вишеград патот кон Буда бил отворен. Хабсбуршката армија предводена од војводата од Лорејн се појавила пред Буда на 14 јули со што и започнала опсадата на градот.¹⁸⁷ Додека Хабсбуршките сили војувале со Османлиите во Унгарија, на запад Леополд успеал да постигне примирје со Луј. Во Регенсбург на 15 август бил потпишан договор за дваесетгодишно примирје помеѓу императорот и францускиот крал, а истиот бил ратификуван во Версај и Виена на 28 август. Овој договор му дозволил на Леополд своите сили да ги концентрира во војната со Османлиите.¹⁸⁸ Хабсбуршката армија и покрај постигнатите успеси во летото во ноември 1684 година поради лошите временски услови и ризикот од дополнителни загуби ја кренала опсадата.¹⁸⁹ Следната 1685 година хабсбуршките планови за походот во летото биле поконцизни од оние во 1684 година. Целта била истовремено да се напредува долж течението на Дунав и Драва и да се направи притисок врз Токолиј во Горна Унгарија, а во следната 1686 година повторно да се оп-

¹⁸⁶ Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 271, 272; Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 199, 202; За егзекуцијата на Кара Мустафа погледнете подетално кај Kreutel, *Kara Musfata vor Wien*, I:121–23; Stoye, *The Siege of Vienna*, chap. XI.IV.; Целиот договор за сојуз помеѓу императорот, кралот и дуждот можете да го погледнете кај Jean Du Mont, *Corps Universel Diplomatique Du Droit Des Gens; Contenant Un Recueil Des Traitez d'alliance, de Paix... de Toutes Les Conventions... & Autres Contrats, Qui Ont Été Faits En Europe, Depuis Le Regne de l'empereur Charlemagne Jusques à Présent; Avec Les Capitulations Imperiales et Royales... & En Général de Tous Les Titres... Qui Peuvent Servir à Fonder, Établir, Ou Justifier Les Droits et Les Interets Des Princes et Etats de l'Europe*, vol. VII (Amsterdam; Hague: P. Brunel, R. & J. Wetstein, G. Smith, Henri Waesberge, Z. Chatelain, 1731), 71–72.

¹⁸⁷ Опсадата на Буда може детално да се прочита во *A True and Exact Relation of the Imperial Expedition in Hungaria, in the Year 1684: Wherein Is Contained an Impartial and Full Account of the Siege and Defence of the City of Buda. As Also, the Most Remarkable Actions from Day to Day of the Elector of Bavaria. With an Accurate Delineation of the Aforesaid Siege. Collected and Brought Together with Great Care by a Chief Military Officer There* (R. Taylor near Stationers-Hall, 1685).

¹⁸⁸ Du Mont, *Corps Universel Diplomatique*, 1731, VII:81–83.

¹⁸⁹ Војводата од Лорејн инсистирал опсадата да продолжи, но овој пат последниот збор го имал Херман вон Баден, кој имал инструкции од Леополд да ја извиди состојбата на армијата и според тоа што да донесе одлука.

сади Буда.¹⁹⁰ Првата цел од триделната офанзива била освојувањето на османлиските тврдини на северниот брег на Дунав, започнувајќи со тврдината што војводата од Лорејн неуспешно ја опсади во 1683 година, Неухаусел. Карло пристигнал во воениот камп пред Неухаусел на 13 јуни, каде веќе биле започнати подготовките за опсадата и истиот ден бил одржан вообичаениот воен совет. Освојувањето, односно одбраната на Неухаусел за двете завојувани страни претставувало императив поради стратешкото значење кое тврдината го имала. Писманата кои еден одред хабсбуршка коњаница ги запленила по судирот со непријателот во близина на Буда биле инструкции до пашата од Неухаусел во кои пишувало дека доколку тврдината биде нападната, таа да се брани до последниот човек.¹⁹¹ Додека траела опсадата на Неухаусел, Карло добил вести дека Османлиите го нападнале Гран, па тој со дел од армијата тргнал да се судри со непријателот. На 16 август Османлиите пред Гран биле поразени, а три дена подоцна на јуриш бил освоен Неухаусел. Современиот опис за освојувањето на тврдината и одбивањето на хабсбуршката армија да покаже милост кон Османлиите пишува:

*“...the Besiegers lodged themselves upon one of the attackt Bastions; upon which the besieged placed three white Flags on the Retrenchment they had made within the Bastion, and desired to capitulate, which was refused by the Besiegers, who advancing, made themselves Masters of that Retrenchment, and entered the Town, where they met no opposition; the Turks endeavouring to save themselves in their Houses, but were all that were met in the first heat put to the Sword; 300 Turks seeing the place lost, retired into a Bastion, and from thence threw themselves, into the Ditch, where they were either drowned, or put to the Sword; so that of the whole Garrison very few escaped...”*¹⁹²

¹⁹⁰ *An Historical Description of the Glorious Conquest of the City of Buda, : The Capital City of the Kingdom of Hungary, by the Victorious Arms of the Thrice Illustrious and Invincible Emperor Leopold I. Under the Conduct of His Most Serene Highness, the Duke of Lorraine, and the Elector of Bavaria.* (London: Printed for Robert Clavell, 1686), 5–6; Hochedlinger, *Austria’s Wars of Emergence*, chap. II.V.III.

¹⁹¹ JS [John Shirley], *A True Account of the Heroick Actions and Enterprises of the Confederate Princes against the Turks and Hungarian Rebels, during the Last Glorious Campaign but More Particularly the Siege and Taking of Newheusel. Together with the Defeat of the Turkish Army near Gran. To Which Is Added the Flight and Seizure of the Grand Rebel, Count Teckely, by the Turks; and the Manner of His Treatment.* (London: William Thackery in Duck-lane, 1685), 10, 11.

¹⁹² Овде современиот извештај за опсадата пишува за тоа како Османлиите поставиле три бели знамиња, со што покажале дека се предаваат, но Хабсбурзите го одбиле ова и по влегувањето во градот, безмилосно ги убиле оние кои им се нашле на патот. JS, 20–21.

Османлиите во останатите тврдини северно од Дунав откако ги добиле вестите за настаните кај Неухаусел, веднаш ги напуштиле своите позиции. Успех бил постигнат и по течението на Драва и во Горна Унгарија. Хабсбуршката армија успеала да запали дел од мостот кај Есег, а во Горна Унгарија биле освоени неколку клучни тврдини со што било задушено куручкото движење, означувајќи го крајот на владеењето на узурпаторот Имре Токолиј. Успесите на Хабсбурзите во летото 1685 година не биле единствени, Венеција успешно војувала во источниот медитеран, а Полска-Литванија по течението на Днестар. Генералниот план на Светата Лига од 1684 година за притисок на Османлиите од сите страни сега се покажал успешен.¹⁹³ Англискиот амбасадор во Костантинопол, Џејмс војводата од Чандос во извештајот до државниот секретар од 3 септември 1684 година го искажал своето мислење за тоа како Османлиите ќе настапат кон сојузниците и како тоа ќе се одрази врз нив:

*“...My opinion is that the Gran Signore will endeavor his utmost for a peace with the Christians, nay rather than falle he will buy it with great concessions and money to boot, but if he cannot prevaile, he will bring all the force and power he is able into the feild next summer and have a faire pull for all. If he succeeds, all he lost the two years before will be recover'd. If he miscarry's, all he hath in Europe will be for certaine lost, how ere he faires for the rest...”*¹⁹⁴

Во овој период имало многу неуспешни неофицијални преговори во кои всушност двете завојувани страни пробувале да добијат поволни услови за мир. По падот на Неухаусел на 30 август, османлискиот *serasker* Мелек Ибрахим паша го испратил емисарот Ахмед Челеби со писмо до војводата од Лорејн, со кое било предложено започнување на мировни преговори. Карло на ова писмо одговорил дека неговите инженерции се однесуваат само на командувањето со императорската армија и надвор од

¹⁹³ [John Shirley], 21, 22; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 57; Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 215; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II.V.III; Токолиј пробал да преговара со императорот, но без успех бидејќи хабсбуршката армија веќе напредувала во Горна Унгарија. Moritz von Angeli, “Der Feldzug gegen die Türken im Jahre 1685,” *Mitteilungen des k.u.k. Kriegsarchivs*, 1885, 250.

¹⁹⁴ Овде амбасадорот го искажува своето мислење за тоа дека султанот бил подготвен да понуди мировни преговори и да направи големи отстапки, но доколку тоа не успее тој бил спремен повторно да ја мобилизира армијата од сите страни на империјата и да ја постави на бојното поле следното лето. Со тоа што доколку султанот успее да ги порази сојузниците, тој би ги вратил териториите изгубени од 1683-4 година, но ако биде поразен ќе загуби се во Европа. Dispatch dated 3 September 1684 цитирано во Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 276.

нив не може да постапува, а за предлогот ќе го извести императорот. Лондонски Газет од Виена на 23 септември известува за активностите на Леополд, односно за писмото кое тој го испратил до војводата со инструкции овој предлог да биде одбиен. Додека Хабсбуршката армија се подготвувала за презимување и затворање на успешниот воен поход во Унгарија, османлискиот емисар Ахмед Челеби уште неколку пати бил испратен од Ибрахим паша кај војводата од Лорејн со истиот предлог, но без успех. Виена по успешниот поход во летото воопшто не била заинтересирана за мир, се подготвувала за опсада на Буда. Во зимата 1685 година егзекутиран е Мелек Ибрахим паша поради предавство, а истата година егзекутиран е и големиот везир Кара Ибрахим паша. На позицијата голем везир бил поставен дотогашниот *serasker* на Молдавија, Сулејман паша. Додека султанот изрекувал и спроведувал смртни казни, императорот стекнал уште двајца сојузници во војната, Русија и Бранденбург. Во писмото испратено до Леополд на 1 декември, Марко Д'Авиано изразува надеж дека следната година Унгарија ќе биде целосно ослободена.¹⁹⁵ Годината 1686 ја одбележува седумдесетичетри дневната опсада на Буда, односно пробивањето на унгарскиот фронт. Пред почетокот на опсадата во хабсбуршкиот камп пристигнал грофот Стратман кој на воениот совет ја препрел наредбата од императорот “воениот поход да започне со опсадата на Буда, но да не

¹⁹⁵ Лондонски Газет од Виена на 19 септември известува за овие настани, а во истиот број може да се погледне писмото од Ибрахим паша до Карло и одговорот кој војводата го дал на емисарот Ахмед Челеби “The London Gazette,” 1685, no. 2072 (24 to 28 September); “Gazette,” no. 2073 (28 September to 1 October); “Gazette,” no. 2074 (1 October - 5 October); [John Shirley], *A True Account of the Heroick Actions*, 25, 27; Османлиите пробале да преговараат за мир користејќи го Токолиј како заложник, но и ова не успеало. Jiří Boritzka, “Die Türkenkriege in Ungarn in den Jahren 1684–1688: Der Kaiser und seine Verbündeten im Kampf gegen den „Erbfeind“,” *West Bohemian Historical Review* 2, no. 1 (2012): 99; Подетално за преговорите кои се одвивале во овј период погледнете во Abdullah Güllüoğlu, “Ottoman Diplomacy in the First Years (1683–1685) of the Ottoman ‘Long War,’” *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences*, *The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy*, LXIX (2020): 91–109; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 277; Cantemir, *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire*, 1734, I:327, 328; По егзекуцијата на Кара Ибрахим паша, новиот голем везир го ослободил Токолиј и го испратил повторно во Унгарија. von Angeli, “Der Feldzug gegen die Türken im Jahre 1685,” 255; Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 215; Hochedlinger, *Austria’s Wars of Emergence*, chap. II.V.III.; “...Iddio gl’ assista per le buone e rettissime dispositioni e detcrminationi, e li conceda nell’ anno prossimo Iddio vittorie grandissime contro il Turcho, et il conquisto di tutta l’ Ungaria...” Onno, *Corrispondenza epistolare tra Leopoldo I. imperatore ed il P. Marco d’Aviano, Capuccino*, 97; За влегувањето на Русија во сојузот подетално кај Stevens, *Russia’s Wars of Emergence*, 205.

се заборава главната цел, уништувањето на Османлиската империја“. Хабсбурзите знаеле дека Абдурахман Абди паша ја добил истата наредба како пашата од Неухаусел, тврдината да ја брани до последниот човек.¹⁹⁶ На 21 јуни хабсбуршката артилерија отворила оган на Буда, со што официјално започнала опсадата. Хабсбуршката координација и логистика била подобра од онаа во 1684 година, а целта на нападите било пробирањето на градската порта.¹⁹⁷ Поразот кој војводата од Лорејн им го нанел на османлиските одреди кои биле на пат кон Буда на 14 август и пристигнувањето на нови хабсбуршки одреди пред Буда на 30 август, претставуваат решавачки момент во битката за освојувањето на тврдината. Истиот ден во кампот повторно пристигнал грофот Стратман со тајна наредба од императорот, брз и одлучувачки исход. Карло и останатите офицери на воениот совет едногласно одлучиле Буда да биде освоена на јурш. На 2 септември хабсбуршката армија со јуриш и без потшкотии се пробиле во градот. Сцената била иста како онаа од опсадата на Неухаусел, современиот извор за овие настани пишува:

*“...Our Soliders having driven the Turks from their Defences, entered the City by main force, over-run the Streets, put all to the Sword that encountered their Fury, sparing neither Sex nor Age, so that there was nothing else to be seen but the dead Bodies of the slain...”*¹⁹⁸

Марко Д’Авиано воодушевен од победата веднаш испратил писмо до императорот, велејќи “Слава му на Бога и Марија! Буда е освоена!“. За освојувањето на Буда известува и Лондонски Газет од Виена, Парис и Брисел. Во извештајот од Брисел е даден детален опис на настаните. Ова претставувало голема победа за Хабсбурзите. Современите извори, Карло и останатите офицери кои биле предводници на овој поход ги нарекуваат херои и ги споредуваат со крстоносецот кој го освои Ерусалим, Годфрид Бујонски. Османлиите со падот на Буда под Хабсбуршка власт, не загубиле обична тврдина, туку “клучот од својата империја“. Односот на силите бил потполно променет, сега Хабсбурзите биле оние кои ја имале предноста. Освојувањето на Буда претставува по-

¹⁹⁶ *An Historical Description of the Glorious Conquest of the City of Buda*, 8, 12.

¹⁹⁷ Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 218, 219.

¹⁹⁸ Овде е опишано навлегувањето на хабсбуршката армија во градот, при што бил извршен масакар. *An Historical Description of the Glorious Conquest of the City of Buda*, 62.

четок на декада исполнета со успешни воени походи, која во хабсбуршката историја е позната како “Ера на Хероите”.¹⁹⁹

*O're Conquer'd Turks the victory to compleat,
The Christians thrice must the Letter B repeat.
First Buda, Belgrade next, the third Effort:
Bysantium's Walls, the rest will be but Sport*²⁰⁰

Хабсбурзите го продолжиле успехот и во октомври, со тоа што биле освоени неколку помали стратегиски тврдини во Унгарија. Во почетокот на 1687 година големиот везир Сулејман паша испратил писма до Леополд со предлог за мир, но повторно без успех. Хабсбуршкиот одговор на овој предлог бил очигледен, османлиско повлекување од Унгарија, Подолија и Крит, односно јадрената цел на сојузниците во војната. Овие предлози за мир биле иницирани од убеденоста на султанот и неговите советници дека Османлиската империја и по падот на Буда, била доволно моќна да ги поставува условите во дипломатските односи со Хабсбурзите. Ова неразумно мислење во Костантинопол довело до тоа да на 19 април биде одлучено војната да продолжи.²⁰¹ За Хабсбурзите целта на воениот поход во 1687 година била да се порази османлиската армија предводена од големиот везир во близината на Есег. Во летото 1687 година се

¹⁹⁹ Onno, *Corrispondenza epistolare tra Leopoldo I. imperatore ed il P. Marco d'Aviano*, Capuccino, 132; “The London Gazette,” 1686, no. 2170 (2 - 8 September); “Gazette,” no. 2171 (6 - 9 September); *An Historical Description of the Glorious Conquest of the City of Buda*, 67; Caroline Finkel, *Osman's Dream: The Story of the Ottoman Empire 1300 - 1923* (New York, NY: Basic Books, 2005), chap. X; Овие херои биле Карло, војводата од Лорејн, Лудвиг Türkenlouis вон Баден, Еуген од Савоја и многу други. Подетално кај Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 228, 229; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 277, 278.

²⁰⁰ *An Historical Description of the Glorious Conquest of the City of Buda*, 67.

²⁰¹ На османлискиот емисар не му било дозволено да патува во Виена од страна на генералот Антонио Карафа, кој го информирал емисарот дека доколку Османлиите сакаат мир, султанот и неговите советници треба да бидат потписници на писмата адресирани до императорот. Исто така големиот вези подоцна повторно го испратил Мехмед кај Карафа, но резултатот бил ист. Подетално кај Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 282–83, 284; Дијалогот помеѓу Карафа и Мехмед ага може да се погледне кај Vico, *Statecraft*, 155, 156; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 64.

одиграла една од поголемите битки во оваа војна, која била од симболично значење за Хабсбурзите. На 12 август кај Нагијхарсаниј на неколку километри од Мохач, војводата од Лорејн ја крунисал својата воена кариера со одлучувачка победа над големиот везир. Хабсбурзите набрзо по битката ги освоиле Валпово и Есег, односно поголемиот дел од Славонија. Хабсбурзите со овој воен поход оствариле зачителен успех во Славонија и јужна Унгарија. Лондонски Газет девет дена подоцна од Виена известува:

“...This account should be capable of any Augmentation, is what would scarce have found Credit even here, but that we receive it from Persons of undoubted Honour, who arrive daily and report nothing but on their own knowledg, and what they have themselves seen. It has been already said, that the Prince of Savoy came from the Army the 12th Instant at night, as soon as the Battle was over; at which time there should be little more known than that the Christians were entire Masters of the Field, and of all the Enemy had left...”²⁰²

Во меѓувреме Леополд на 6 септември го објавил првиот манифест во низата манифести, со кој ги повикал балканските народи да се побунат против султанот, гарантирајќи им права и слободи, односно заштита. Уште од 1685 година Хабсбурзите се обидувале да ја вклучат Трансилванија во војната против Османлиите, со цел да ја реинтегрираат во земјите на унгарската круна. Трансилванскиот принц и покрај потпишаниот договор од 1686 година сеуште се колебал. Во октомври 1687 година војводата Карло помогнал во убедувањето на трансилванскиот принц да се вклучи во војната, со тоа што навлегол во Трансилванија, освоил неколку тврдини и го принудил Апафи да потпише договор за издржување на хабсбуршката војска преку зимата. Во османлиските редови по битката ситуацијата била критична, армијата се побунила и барала промена на големиот везир и отстранување на Мехмед IV од престолот. Сцената која се случила во османлискиот камп во близина на Петроварадин ја запечатил судбината на Сулејман паша. Набрзо големиот везир се соочил со истата судбина како и неговиот претходник, а на негово место бил ставен Сијавуш паша. Незадоволството не престана-

²⁰² Задоцнетиот извештај вели дека овие вести подлежат на дополнување. Вестите за победата против Османлиите тие ги добиле од луѓе кои секојдневно пристигнувале од фронтот со сведоштва од настаните на кои тие биле присутни. Исто така имало шпекулации дека принцот од Савоја вечерта на 12 август пристигнал во Виена со вестите дека христијаните биле господари на бојното поле, а непријателот во бегство. “The London Gazette,” 1687, no. 2273 (29 August - 1 September); Во оваа книга авторот пишува дека, Еуген со вестите за победата пристигнал во Виена три дена по битката. John Banks, *The History of Francis-Eugene Prince of Savoy. By an English Officer, Who Served Under His Highness in the Last War with France*, 2nd Edition (London: James Hodges, 1742), 29.

ло со промената на големиот везир и набрзо стигнало до престолнината. Новиот голем везир се обидел да го запре бунтот, со тоа што на предводниците им ветил поголеми позиции со цел да ги дистанцира од армијата. Овој обид на Сијавуш паша бил неуспешен и тој набргу станал жртва на незадоволната армија. Ситуацијата за Мехмед ескалирала на 8 ноември кога тој бил симнат од престолот, а не негово место бил поставен Сулејман II.²⁰³

Хабсбурпката внатрешна политика за разлика од османлиската, била повеќе од стабилна, со тоа што на собранието во Пресбург од 9 декември за крал на Унгарија бил прогласен најстариот син на Леополд, Јозев. На ова собрание бил отстранет членот 31 од златната була донесена во 1222 година - *ius resistendi*, со тоа што Хабсбурзите формално правно се осигурале од идни бунтови во Унгарија. Клучниот момент на ова собрание било приклучувањето на Унгарија во наследните територии на Хабсбурзите. На фронтот воената сезона од 1687 година завршила со освојувањето на Ерлау на 17 декември.²⁰⁴ Хабсбуршките планови за 1688 година биле понатамошното напредување во османлиска територија со цел оваа година да биде опсаден и освоен Белград. Како предводник на овој поход поради отсуството на болниот војвода Карло, императорот го поставил својот втор зет, Максимилијан Емануел. Воената сезона за Хабсбурзите започнала со ран успех во мај, со освојувањето на Стулваизенбург. Хабсбуршката армија која тргнала од Есег на патот кон Белград го освоила Тител доцна во јули, а на 4 август од Сланкамен се упатила кон Семлин (Земун), пристигнувајќи пред калемегданската тврдина на 11 август. Во мигот кога подготовките за опсада

²⁰³ Marsigli, *Stato Militare*, II:125–26; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II.V. III.; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 64, 65.; Манифестот на Леополд може да се види во JAZU, *Starine*, vol. XXX (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1902), 72–73; Ingrao, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 73; Со декларацијата од Форгаш од 1688 година, Хабсбурзите успеале да ја реинтегрираат Трансилванија во земјите на унгарската круна. Подетално кај Kőpeczi, *History of Transylvania*, 368-369. 371; David Jones, *A Compleat History of the Turks: From Their Origin in the Year 755 to the Year 1701. Containing the Rise, Growth, and Decay of That Empire* (London: A. Bell and E. Harris, 1701), 278; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 287, 288; Cantemir, *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire*, 1734, I:352; Овие вести доаѓаат од Костантинопол, со датум 9 ноември. “Gazette,” 1687, no. 2308 (29 December - 2 January).

²⁰⁴ Klopp, *Das jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg bis zum frieden von Carlowitz 1699*, 413; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II. V. III.; Во вестите кои доаѓаат од Виена на 14 декември, детално е опишано крунисувањето на Јозеф, а исто така може да се видат и условите за предавање на Ерлау. “Gazette,” 1687, no. 2305 (19 - 22 December).

започнале, Максимилијан добил известување дека Лудвиг вон Баден извојувал голема победа против босанскиот паша.²⁰⁵

Лондонски Газет на 19 август од Виена, ни ги дава деталите од писмото кое баварскиот курфирист го испратил до императорот:

*“...The Imperial Army was encamped on the 11th before Belgrade., the Elector being lodged in the Pleasure House without the Town, which was purposely built for Sultan Mahomet, when he came to see his formidable Army that was then marching under the command of the Visier Cara Mustapha to besiege this City. And all things Were preparing for the attack ot the Castle, which, considering the mighty Consternation the Turks are in, and that they are without any hopes of Relief, will, it's believed, not hold out many days...”*²⁰⁶

За ситуацијата пред Белград исто така дознаваме и од писмото на Марко Д’Авиано до Леополд од 16 август:

*“...Veda mo V. M. C. che gran disordine è questo! Tutta volta s’avvanzano li nostri e stanno alloggiati vicino alla fossa, e se Risserò li requisiti, stimarei che in 10 giorni sarebbe la fortezza in poter di V. M. C...”*²⁰⁷

На 23 август во хабсбуршкиот камп пред Белград пристигнале вести за уште една голема победа на Лудвиг вон Баден против Османлиите. Босанскиот паша при повлекувањето кон Бања Лука ги запалил Дубица, Јасеновац и Градишка. Истиот ден

²⁰⁵ Во вестите од Виена на 13 мај, може да се прочитаат условите за предавање на османлискиот гарнизон во Стулваизенбург “The London Gazette,” 1688, no. 2348 (17 - 31 May); Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II. V. III.; *A True Relation or Journal of the Siege and Taking by Storm of the Famous City of Belgrade by the Christian Army under the Conduct of the Victorious Elector of Bavaria, on the 6th Day of September, 1688 with an Account of Its Scituation, Fortifications, &c., and Also of the Great Victory Gained by Prince Lovis of Baden over the Turkish Army, Commanded by the Bassa of Bosnia* (London: Printed for Richard Baldwin, 1688), 3–4, 7.

²⁰⁶ Од писмото на баварскиот курфирист дознаваме дека тој се сместил во куќата пред Белград, која била изградена за суланот Мехмед, со цел тој да ја набљудува армијата која предводена од Кара Мустафа била на пат кон Виена. Исто така сите подготовки за опсадата на тврдината биле започнати и се прогнозирано дека поради лошата ситуација во која бил османлискиот гарнизон, тврдината без помош од надвор нема да издржи долго. “The London Gazette,” 1688, no. 2376 (23 - 27 August).

²⁰⁷ Во ова писмо Марко Д’Авиано го известува императорот за хаосот во кој биле Османлиите и за неговото оптимистичко мислење дека тврдината за десет дена ќе биде во рацете на неговото величество. Onno, *Corrispondenza epistolare tra Leopoldo I. imperatore ed il P. Marco d’Aviano*, Capuccino, 168.

во кампот пристигнало писмо до Максимилијан, напишано од Јеген Осман паша, во кое пишувало:

Чест на принцовите што веруваат во ИСУС, избран меѓу најблагородните на христијанската нација, израз на величественоста, носител на целиот раскош, војвода од Баварија и главен генерал на Римската Империја, Максимилијан, кој е со напредни идеи: После поздравот, нека се знае дека најсмирениот, великиот и најмоќниот османлиски султан, монарх на светот, нашиот Господар, го испратил со своите мирољубиви писма до најголемиот од христијанските кралеви најсмирен император, еден од неговите заслужни слуги Зулфикар Ефенди, награден со неколку високи почести, со многу пофалби, и сегашниот драгоман на реномираната Порта, огледало на благородниците од христијанска вероисповест, Александар, чии зборови завршуваат со среќен крај. Тие пристигнаа, и бидејќи одат на кај вас и според древните и законски обичаи, имаат потребада за нив и за 100 луѓе, пропусници и заштита испратени од вашата војска, ова писмо е напишано и испратено до вас; по приемот, се надеваме дека пропусниците и неколку луѓе, ќе бидат испратени овде, за заштита, за да може гореспоменатите, како што им е наредено, да дојдат кај вас. Тие, кога ќе бидат во близина (на кампот), по божја волја, повторно ќе ве известат, до крајот може да дојде конвој од вашата војска да ги пречека и да ги прими од пашата испратен со некои војници од тука, така што почитувањето и безбедноста на амбасадорите кои ги почитуваат сите нации, како што е соодветно и потребно, може да останат во својот древен сјај. Затоа, знаете колку треба да бидат претпазливи двете страни за нивниот безбеден премин. По се, напредокот ги следи оние кои го следат вистинскиот пат.

Предадено на војската во близина на Нисија (Ниш).

Потпишан Осман Паша од Алепо

Максимилијан откако го прочитал писмото и се консултирал со неговите офицери, одговорил:

Максимилијан Емануел до Осман Паша од Алепо поздрав,

Ние го добивме писмото што ни го испративте од кампот во близина на Нисија, во кое ни давате до знаење, дека еден амбасадор, по име Зулфикар Ефенди, и главниот драгоман, имаат наредби од вашиот император да дојдат во нашиот камп. Иако ние

сме зафатени со воени активности, можеме да го одбиеме, или пак, да го одложиме нивното доаѓање тука, така што никој не би имал проблем со тоа, земајќи ги во предвид моменталните околности, бидејќи судиме дека нивните предлози не се усогласени со нашата сегашна намера; сепак, поттикнати од христијанско сочувство, даваме дозвола тие да дојдат во нашата војска и со внимание ќе слушнеме што им заповедал вашиот цар за да ни предложат. За таа цел издадовме наредба да се подготви пропусница за нивна безбедност и да му се достави на лицето што ни го донесе вашето писмо. Исто така, му дадовме наредби на командантот во Семедрија, дека според дадените напатствија, и со доволен број војници, да ги спроведе безбедно до нашата војска; на што тие можат цврсто да се потпрат.

Предадено во кампот пред Белград на 23 август. 1688 година.²⁰⁸

На 29 август Максимилијан сметајќи дека османлискиот гарнизон не би издржал уште долго без надворешна помош, испратил еден командант и преведувач кај бранителите со услови за предавање на тврдината. Пашата на Белград наредил преведувачот да биде обесен, а командантот затворен. Максимилијан на оваа постапка од страна на пашата вратил со артилериски оган, така што опсадата продолжила. Интензитетот на опсадата се зголемил во последните денови од август и првите денови од септември. Хабсбуршката артилерија од 30 август па се до 5 септември непрекинато пукала на тврдината. Општиот јуриш на Белград се случил на 6 септември, така што хабсбуршката армија “охрабрена од своите команданти“ извршила три последователни напади. Во третиот напад на тврдината учествувал и Максимилијан, кој покажал значителна храброст и вештина со тоа што бранителите биле притиснати и приморани да се повлечат во замокот, кој сега бил нивна последна одбранбена линија. Белградскиот паша за да се заштити себе и преживеаните османлиски војници наредил “пред нив да се постават 300 христијански робови“, со цел да ја спречи хабсбуршката армија да отвори оган во што и успеал. Откако Максимилијан наредил прекин на огнот, Османлиите се предале. Хабсбуршкиот јуриш на Белград според современите извори кои го опишуваат бил ист како оние на Неухаусел и Буда, немилосрден. Марко Д’Авиано на денот кога Белград бил освоен со писмо го известил императорот за

²⁰⁸ Изложената преписка помеѓу Максимилијан и Јеген Осман Паша може да се погледне во “Gazette,” 1688, no. 2380 (6 - 10 September); Преписката исто така може да се погледне и во *A True Relation or Journal of the Siege and Taking by Storm*, 11–12, 13–14.

среќната вест. Д'Авиано на 26 септември добил одговор на писмото во кое Леополд ја изразил радоста за падот на Белград. Два дена по падот на Белград на 8 септември во хабсбуршкиот камп пристигнала османлиската делегација, каде Зулфикар ефенди се сретнал со Максимилијан и останатите хабсбуршки офицери, по што уследиле неофицијални разговори. Во Виена постоело сомневање за намерата на османлиската делегација, во насока дека истата ќе понуди мировни преговори.²⁰⁹ Освојувањето на Белград за Хабсбурзите го отворило патот кон јадрените османлиски територии, односно Румелискиот ејалет и првите посериозни контакти со православното словенско христијанско население на Балканскиот полуостров.

Three B's, of which Two are already won,

Will Crown the Glory of the Work begun.

Buda, Belgrade, Bizantium once obtain'd,

*The rest will be but Sport, and quickly gained.*²¹⁰

Успесите на Светата Лига во периодот од 1683 до 1688 година против Османлиите на бојното поле, влијаеле во Европа да се развие оптимистично мислење дека тие ќе тргнат на османлиската престолнина. Настаните кои следувале го покажале

²⁰⁹ *A True Relation or Journal of the Siege and Taking by Storm*, 19–20; Газет за падот на Белград известува од Виена на 10 септември. “Gazette,” 1688, no. 2382 (13 - 17 September); Onno, *Corrispondenza epistolare tra Leopoldo I. imperatore ed il P. Marco d'Aviano, Capuccino*, 173; Зулфикар ефенди и Александар Маврокордато биле назначени за претставници на виенскиот двор, со задача да го известат императорот дека Османлиската империја има нов султан, Сулејман II. Целта на оваа посета не било само известувањето за новиот султан, туку започнување на мировни преговори. Поради сомневањето во Виена, кое на крајот се покажало реално, османлиската делегација пристигнала во Потендорф дури во октомври. Colin Joseph Heywood, “English Diplomacy Between Austria and the Ottoman Empire in the War of the Sacra Liga, 1684-1699, with Special Reference to the Period 1688-1699” (PhD, London, University of London, School of Oriental and African Studies, 1970), 65; John Stoye, *Marsigli's Europe, 1680-1730: The Life and Times of Luigi Ferdinando Marsigli, Soldier and Virtuoso* (New Haven: Yale University Press, 1994), 61; Hans Georg Majer, “Ottoman Knowledge of the Imperial Commanders,” *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences, The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy*, LXIX (2020): 135.

²¹⁰ *A True Relation or Journal of the Siege and Taking by Storm*, 21.

спротивното, Луј XIV не можел да седи со скрстени раце додека неговиот ривал освојува османлиска територија и станува се помоќен.²¹¹ Договорот потпишан во Регензбург 1684 година со кој било донесено примирје на запад, им дозволил на Хабсбурзите да ги концентрираат своите сили против Османлиите на исток. Луј без разлика на договорот продолжил со својата агресивна политика кон Светата Римска Империја.²¹² Неколку денови по падот на Белград француската армија ја поминала Рајна и ги нападнала териториите на империјата. Хабсбурзите сега повторно биле соочени со ризикот од војна на два фронта. На виенскиот двор поголемиот дел од советниците на императорот го делеле мислењето дека не било нужно да се пацифицира источниот фронт, со цел да се започне војна со Франција на запад.²¹³ Леополд ги отфрлил мислењата за мир по секоја цена, а и така преговорите со османлиските амбасадори биле во ќор-сокак. На почетокот хабсбуршките и венецијански претставници ги одложувале преговорите со образложение дека полскиот претставник не е присутен. На состанокот од 15 февруари Зулфикар ефенди понудил два предлози: првиот за постојан мир, со услов Хабсбурзите и Венеција да вратат дел од освоените територии; вториот за времено примирје, со услов Трансилванија да биде повторно вратена под османлиско вазалство со заедничка заштита. Во однос на освоените територии би важел принципот на *uti possidetis*, со тоа што Османлиите да имаат пристап до своите тврдини во Унгарија. Овие предлози ниту биле коментирани, ниту бил даден одговор на нив. Во однос на преговорите за мир со Османлиите поради закана од нова војна со Франција на запад, мислењета на војводата Карло и Марко Д'Авиано биле едни од погласните на виенскиот двор. Првиот со војната на запад иако добил прилика да го ослободи своето војводство од француска окупација, инсистирал

²¹¹ Во оваа статија авторот дава логични аргументи за тоа како настаните од септември 1688 година, го означуваат почетокот на фамозното “Источно прашање“. Ivan Parvev, “The War of 1683–1699 and the Beginning of the Eastern Question,” *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences*, *The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy*, LXIX (2020): 73–87.

²¹² Поради ризик од поголема француска агресија на запад, Леополд на 9 јули 1686 година ја формирал Аугсбуршката лига, која имала за цел да спречи ново француско проширување во рајнската област. William Young, *International Politics and Warfare in the Age of Louis XIV and Peter the Great: A Guide to the Historical Literature* (iUniverse, 2004), 220; Договорот за формирање на Аугсбуршката лига може да се погледне кај Du Mont, *Corps Universel Diplomatique*, 1731, VII:131–39.

²¹³ Покрај започнатите воени активности за одбрана на империјата, собранието во Регенсбург на 12 февруари 1689 година ја објавило резолуцијата со која и била објавена војна на Франција. Членовите од резолуцијата може да се погледне во “Gazette,” 1688, no. 2431 (25 - 28 February).

да се продолжи војната со Османлиите на исток и да не се отвара втор фронт на запад. Д'Авиано го делел мислењето со војводата од Лорејн, со тоа што тој бил многу повеќе радикален и инсистирал “на целосно унишување на стариот непријател на црквата, укажувајќи му на императорот дека оваа должност ги надминувала секуларните конфликти на западот“. Од условите кои Хабсбурзите им ги поставиле на Османлиите, може да заклучиме дека Леополд го делел мислењето со своите советници, тој воопшто не бил заинтересиран за мир. Овие преговори помеѓу Виена и Костантинопол во средината на март 1689 година завршиле без успех. Преговорите ги изнеле на виделина јасните цели на завојуваните страни, односно се покажало кон што секоја од страните тежнее. Односот на хабсбуршките советници кон османлиските претставници бил истиот како оној на Кара Мустафа кон хабсбуршките амбасадори пред почетокот на војната. Политичката агресивност во хабсбуршко-османлиските односи, сега ги променила страните. Додека преговорите за војната на источниот фронт завршиле, тие за западниот биле продлабочени. На 12 мај 1689 година во Виена бил потпишан договор за офанзивен и дефанзивен сојуз помеѓу Леополд и Вилијам од Оранж, со што во коалицијата против Луј сега се приклучила Холандија, а на 17 мај Вилијам како крал на Англија и објавил војна на Франција. Во периодот од 1688 до 1697 година Леополд ја вклучува монархијата во војна на два фронта, наоружан со даденото ветување за поддршка од Вилијам, по однос на прашањето за шпанското наследство и изборот на Јозеф за “крал на Римјаните“. Хабсбуршките офицери извештаите од фронтот до Виена, сега ги испраќале од Рајна, северна Италија, Гердапската клисура и Македонија.²¹⁴

²¹⁴ Stoye, *Marsigli's Europe*, 61, 62, 71; Газет од Виена на 16 јануари известува како Хабсбурзите го одолговлекувале почетокот на преговорите со Османлиите, со тоа што тие го доведуваат во прашање легитимитетот на османлиските амбасадори. “Gazette,” 1688, no. 2424 (31 January - 4 February); Газет известува дека датумот за почеток на преговори сеуште не бил одреден, од причина што османлиската делегација побарала да биде сместена во престолнината и да им бидат претставени писмата во кој се содржани ингеренциите на венецијанскиот и полски претставник. “Gazette,” no. 2426 (7 - 11 February); Газет од 27 јануари известува дека императорот донел одлучил да ја прими османлиската делегација, а потоа би уследил состанок со претставниците на светата лига. “Gazette,” no. 2427 (11 - 14 February); Првиот состанок помеѓу османлиската делегација и имепраторот се одржал на 8 февруари. “Gazette,” no. 2431 (25 - 28 February); Условите кои Османлиите и Хабсбурзите си ги поставиле едни на други можете да ги погледнете кај Yasir Yilmaz, “An Ottoman Peace Attempt at the Habsburg Court during the Ottoman-Holy League War: Zülfikâr Efendi in Vienna, 1688-1693” (Thesis, Bilkent University, 2008), 42–43, 51–52, <http://repository.bilkent.edu.tr/handle/11693/14659>; Покрај медиацијата на холандскиот амбасадор,

Хабсбуршките воени успеси низ годините на христијанското словенско население од Балканскиот полуостров му вродиле надеж за ослободување од османлискиот јарем. За разлика од локалното население, православно свештенство во ова хабсбуршко напредување на почетокот гледало нов освојувач, не ослободител. Затоа уште во 1687 година скопскиот митрополит Евтимиј се нашол во Москва со барање за ослободување на словенското христијанско население, а по него со истото барање бил испратен светогорскиот архимандрит Исаија. Освојувањето на Белград влијаело да веќе започнатото ајдучко движење на Балканот се интензивира, а во одредени места локалното население да формира воени одреди и да се крене на бунт. Ова ајдучко движење, било раширено и во териториите на османлиска Македонија, чие жариште според османлиските документи од крајот на 1688 година, била мариовската нахија.²¹⁵

преговорите со Османлиите завршиле без успех. Подетално кај Heywood, “English Diplomacy Between Austria and the Ottoman Empire in the War of the Sacra Liga, 1684-1699, with Special Reference to the Period 1688-1699,” 66–67; Договорот за сојуз помеѓу Леополд и Вилијам од 12 мај и објавата на војна на 17 мај подетално може да се погледнат кај Du Mont, *Corps Universel Diplomatique*, 1731, VII:229–30, 230–31; Robert Sutton Baron Lexington, *The Lexington Papers, Or, Some Account of the Courts of London and Vienna, at the Conclusion of the Seventeenth Century: Extracted from the Official and Private Correspondence of Robert Sutton* (London: John Murray, 1851), 357–58; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II. V. III; Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 74.

²¹⁵ Додека православните свештеници барале помош од Русија, католичките свештеници на Балканот како скопскиот надбискуп Петар Богдани и отецот Тома Распасани земале активно учество во анти-османлиското движење и стапиле во контакт со хабсбуршката армија. Stoye, *Marsigli's Europe*, 64; Во овој период бунтови имало во Банат и Чипровци. Първев, *Балканите Между Две Империи*, 82; За настаните кои се случувале во периодот, Радослав Грујиќ пишува и прикажува три писма кои Леополд ги испратил до цариградските патријарши Калиник VII и Гаврил I на 8 февруари, 19 мај 1687 и 18 март 1695 година (Три Писма Ѓесара Леополда I Цариградским Патријарсима, 13–15). Во писмата императорот ги повикал патријарсите да го поттикнат христијанско население од Балканскиот полуостров да се крене на оружје против Османлиите. Според мене во писмата кои Грујиќ ги прикажува постојат повеќе контрадикторности: првата контрадикторност произлегува од името на самиот патријарх, бидејќи при увид во официјалната листа на цариградски патријарси (<https://ec-patr.org/>) од 1687, евидентирани се патријарсите Дионисиј IV “Муслиманот“ и Јаковос. Споменатиот патријарх, Калиник VII воопшто не постои во официјалната листа на патријаршијата. Дури и ако се работи за печатна грешка и се мисли на Калиник II, и овој пат датумите не се совпаѓаат, бидејќи тој бил цариградски патријарх во 1688, по втор пат од 1689 до 1693 и по трет пат од 1694 до 1702 година; втората контрадикторност може да се воочи во второто писмо испратено од Леополд на 19 мај, каде е споменато името “Theodor Joachim Monyorokörök”, кое пред се е погрешно напишано, бидејќи

Поради војната со Франција повеќето искусни генерали и офицери во 1689 година биле префрлени на западниот фронт, освен Лудвиг вон Баден кој бил избран за фелдмаршал на Унгарија. Поради тоа што тежината на војната се префрлила на западниот фронт, Лудвиг под своја команда имал само 30,000 војници. Тој пристигнал во Белград на 10 јуни, каде поголемиот дел од армијата веќе бил мобилизиран, а останатите одреди под команда на Аенеа Силвио Пиколомини и Фридрих вон Ветерани добиле посебни наредби. Првиот да го пречека Лудвиг на границата со Босна, а вториот до го забрза движењето кон Белград. Лудвиг добил известување дека Османлиите планираат да ја поминат реката Морава и да го опсадат Белград. Целта на Хабсбуршката армија била да се обезбеди територијата долж течението на реката Морава, односно преминот кај Јагодина. Лудвиг со армијата на 17 јуни пристигнал на

благородниците од местото Монжокурук (денешно Еберау, Австрија), се познати под името Ердодиј и тие никогаш не биле именувани по местото од кое доаѓаат. Од друга страна, според Magyarország családai. Czimerekkel és nemzékrendi táblákkal IV во фамилијата Ердодиј не е евидентиран член под името Теодор Јоаким; третата контрадикторност е во името на патријархот од третото писмото. Во статијата, авторот како патријарх од 1695 година го наведува Гаврил I, но во официјалната листа на патријарси во оваа година е евидентиран гореспоменатиот Калиник II, исто така во содржината на писмото ниту еднаш не е споменат Гаврило I; четвртата контрадикторност е во автентичноста на самите писма, па затоа стапил во контакт со виенскиот воен архив и побарав детална проверка на сигнатурата и самите писма. Од виенскиот воен архив за писмата добив одговор дека самата сигнатура нема никаква смисла и дека не може да биде пронајдена, а истиот одговор го добив и од виенскиот државен архив; овие три контрадикторности ја прават самата статија нелогична и контрадикторна, а што авторот сакал да докаже со неа можеби никогаш нема да дознаеме. Радослав Грујиќ, “Три Писма Њесара Леополда I Цариградским Патријарсима,” *Споменик* 51 (II разред) (1913): 13–15; Архимандрит Исаија во Москва бил испратен од тогашниот цариградски патријарх Јаковос, поранешниот Дионисиј IV, патријархот Арсеније III Црнојевиќ и војводата на Валахија, Сербан Кантакузин. Hans Uebersberger, *Russlands Orientpolitik in den letzten zwei Jahrhunderten, auf Veranlassung seiner Durchlaucht des Fürsten Franz von und zu Leichtenstein*, vol. I (Stuttgart: Detusche Verlags-Anstalt, 1913), 42–43; Мислењето на скопскиот митрополит за хабсбуршкото и венецијанско напредување може да се прочита кај Дејан Таниќ, “Мисија раваничких калуѓера у Русији 1693 године,” *Корени : часопис за историографију и архивистику*, no. I (2003): 2–3, 5; Во овој период започнала и активната дејност на Ѓорѓе Бранковиќ, кој подоцна се покажал како закана кон Леополд во однос на балканските поседи и бил затворен до крајот на животот. Иларион Руварц, *Одломци о грофу Ѓорѓе Бранковићу и Арсенију Црнојевићу патријарху: С три излета о такозваној сеобе српског народа* (Београд: Српска Краљевска Академија, 1896), 50–51, 52; Ванчо Ѓорѓиев, “Карпошово востание (1689),” *Востанијата во Македонија*, Карпошово востание, 2015, 84–85; Љубен Лапе, *Одбрани Текстови За Историјата На Македонскиот Народ*, III, vol. I (Скопје: Универзитет Кирил и Методиј, 1975), 309.

половина пат од Јагодина, односно во Смедерево, но поради тоа што останатиот дел од армијата не бил сеуште пристигнат, тој испратил нови инструкции со кои било променето местото на мобилизација. Подготовките за овој поход на почетокот не тргнале во најдобар ред, пред се поради лошите временски услови и надојдените реки предизвикале движењето на останатите хабсбуршки одреди од Трансилванија и Унгарија да биде забавено. Исто така се појавил и недостиг на намирници за армијата и материјали за изградба на мостови, така што Лудвиг бил приморан да го постави својот камп кај Смедерево и да го чека останатиот дел од армијата.²¹⁶ Лондонски Газет од Виена на 7 август известува дека Лудвиг добил вести на 26 јули за движењето на османлиската армија, односно дека новиот *serasker*, Реџеп паша веќе ја поминал Морава и армијата под негова команда броела околу 30,000 војници од кои повеќето биле коњаница. Реџеп паша не планирал да нападне, поради тоа што го чекал пристигнувањето на армијата под команда на големиот везир, кој сеуште бил во Софија. Четири дена подоцна на 11 август Газет известува дека Лудвиг вон Баден со целата армија се упатил кон Морава, земајќи со себе намирници за три недели бидејќи регионот кон кој биле упатени бил потполно уништен од Османлиите. Три дена подоцна на 14 август Газет од Виена пишува за извештајот кој пристигнал на 11 август во кој пишувало дека Лудвиг ја преминал Морава и се движел кон непријателот со цел да го нападне, а доколку “тие избегнуваат да се судрат со него, тој има намера да го нападне Ниш“. Во однос на преминувањето на Морава, треба да се вратиме на инструкциите кои ги добил Марсиљи од страна на фелдмаршалот. Од него било

²¹⁶ Stoye, *Marsigli's Europe*, 72–73, 74; Останатот дел од армијата пристигнал во кампот кај Смедерево по 14 дена, на 6/7 јули. Moritz von Angeli, “Die kaiserliche Armee unter dem Oberkommando des Markgrafen Ludwig von Baden in den Feldzügen 1689 — 92 gegen die Türken.,” *Mitteilungen des k.u.k. Kriegsarchivs*, 1877, 149–50; Газет од Виена известува дека османлиската армија која била мобилизирана во Адријанопол, пристигнувала во Софија. “The London Gazette,” 1689, no. 2462 (13 - 17 June); Хофкирхен добил известување дека Османлиите се движат кон реката Морава и планираат да ја преминат, па така тој со неколку одреди се упатил кон преминот со цел да го спречи непријателот. “Gazette,” no. 2464 (20 - 24 June); Лудвиг по пристигнувањето во Белград, добил извештај за османлиските планови од Хофкирхен, со што веднаш се упатил кон реката Морава. “Gazette,” no. 2465 (24 - 27 June); Одредите под команда на Хофкирхен немале доволно ресурси за да продолжат со обезбедувањето на преминот, а османлиската армија веќе била кај Ниш, така што Хофкирхен бил отповикан во Смедерево. “Gazette,” no. 2467 (1 - 4 July); Газет од Виена на 17 јули известува дека хабсбуршките одреди од Босна и Трансилванија се очекувало да пристигнат во кампот кај Смедерево на 7 или 8 јули. “Gazette,” no. 2474 (25 - 29 July).

побарано да го извиди теренот и да пронајде повољно место за премин на реката, при тоа што хабсбуршката армија да не биде изложена на ризик од непријателски напад. Воениот офицер кој добро го познавал теренот, не разочарал. Армијата ја поминала Морава и го обезбедила направениот мост. Хабсбурзите го извидиле теренот и согледувајќи дека нема никакви знаци на непријателско движење, по неколку дена го растуриле кампот кој се наоѓал на неколку километри од Пасаровиц (Пожаревац) и со забрзано движење се упатиле на југ по течението на Морава. Хабсбуршката армија неколку денови подоцна повторно се нашла на западниот брег на Морава каде на 29 август кај Баточина се судрила со непријателот и извојувала голема победа. По победата над Реџеп паша, Лудвиг со армијата се упатил кон Јагодина каде повторно ја преминал реката, така што повторно се нашол на *“la via maestra di Belgrado”*. Успешно завршената мисија на Марсиљи се покажала одлучувачка во хабсбуршкиот поход од 1689 година. По поразот кај Баточина, Реџеп паша се повлекол во Ниш, а Лудвиг бил веднаш зад него. На 23 септември хабсбуршката армија во уште една битка ги поразила неорганизираните Османлии, по што следното утро Лудвиг победнички влегол во Ниш.²¹⁷ Настаните кои следувале по хабсбуршкото влегување во Ниш се од големо значење за македонската историографија, односно според османлиската наредба која била дадена во периодот помеѓу 16 и 25 септември, дознаваме дека незадоволството на локалното словенско население ескалирало во буна. Од исто значење за нашата историографија претставува и османлиската наредба дадена помеѓу 6 и 15 септември, со која биле дадени инструкции за отстранување на “еден од клучните ајдучки водачи на просторот помеѓу Западните Родопи, Перник, Знеполе, Лесковац и Врање“,

²¹⁷ “Gazette,” 1689, no. 2479 (12 - 15 August) ; “Gazette,” no. 2480 (15 - 19 August); Газет пишува дека Лудвиг дознал за точната бројка на непријателската армија која броела околу 40,000 војници, со тоа што гласините за армијата која требала да пристигне со големиот везир биле само тоа, гласини. “Gazette,” no. 2482 (22 - 26 August); “Gazette,” no. 2484 (29 August - 2 September); “Gazette,” no. 2486 (5 - 9 September); Во овој број на Газет може да се погледне деталниот опис на битката, кој е даден во вестите од Аугсбург на 9 септември. “Gazette,” no. 2488 (12 - 16 September); На 12 септември, Леополд кој се наоѓал во Аугсбург, добил две добри вести, победата над Османлиите кај Морава и освојувањето на Мајнц. “Gazette,” no. 2489 (16 - 19 September); “Gazette,” no. 2490 (19 - 23 September); Stoye, *Marsigli's Europe*, 74–75; За настаните пред Ниш, подетално кај von Angeli, “Der Feldzug 1689 in Serbien,” 169–75; Кај Марсиљи може детално и сликовито да се погледне описот за преминувањето на Морава. Marsigli, *Stato Militare*, II:127; “Gazette,” 1689, no. 2492 (26 - 30 September); “Gazette,” no. 2495 (7 - 10 October); Во ова издание на Лондонски Газет може да се погледне деталниот опис од настаните кои се случувале пред Ниш на 23 и 24 септември. “Gazette,” no. 2498 (17 - 21 October).

Карпош.²¹⁸ Следната задача на хабсбуршката армија била да се освојат териториите западно и источно од Ниш. За оваа цел Лудвиг ја поделил армијата на два дела, со тоа што на Пиколомини му дал инструкции да се движи “во насока на морето, од оваа страна на Хемус и Албанските планини“, односно кон јадранското море со цел да ја изолира сеуште неосвоената Босна од останатите османлиски територии. Другиот дел од армијата предводен од самиот Лудвиг, се упатил на исток кон Дунав со цел да се освои Видин, да се осигура изолацијата на Темишвар и да се донесе хабсбуршката армија поблиску до територијата на Валахија и Трансилванија. Пиколомини постигнал успех уште во првите денови на октомври, освојувајќи ги Пирот, Мусапашина Паланка (Бела Паланка) и Лесковец. Бил издаден и проглас во кој на локалното население му било ветено дека нема да му се нанесе никаква штета. По враќањето во Ниш тој го известил Лудвиг за постигнатиот успех, но и за предизвикот кој бил пред нив, односно Османлиите кои повторно се мобилизирале во Софија на чело со Реџеп паша. По овие настани Лудвиг со својот дел од армијата се упатил кон Видин, а Пиколомини кон Косово. Хабсбуршкиот генерал уште во првите денови на октомври влегол во Приштина, а подоцна стигнал и до Пеќ. Вести пристигнале и од Видин, каде хабсбуршката армија на 14 октомври започнала со бомбардирање на тврдината, која по пет дена на 19 октомври капитулирала. На 23 октомври Пиколомини влегол во Качаничката клисура, а на 25 октомври без отпор влегол во Ускуп/Ускопиа (Скопје).²¹⁹ Извештајот кој Пиколомини го испратил од фронтот на 27 октомври за настаните

²¹⁸ Христо Андонов-Пољански, ed., *Документи За Борбата На Македонскиот Народ За Самостојност и За Национална Држава*, vol. I (Скопје: Универзитет Кирил и Методиј, 1981), 153, 154; Ѓорѓиев, “Карпошово востание (1689),” 85.

²¹⁹ Од овој план на Лудвиг произлегувале две опции, првата била ако биде освоен Видин да се оди на Никопол па се до Црно море, а доколку Пиколомини успеел за брзо време да ја освои територијата западно од Ниш, да се тргне на Софија. Stoye, *Marsigli's Europe*, 77-78.; “...Schlosses so weit als möglich gegen das Meer diesseits des Hämus und des Albanesischen Gebirges...” Gerba Hauptmann, “Die Kaiserlichen in Albanien 1689,” *Mitteilungen des k.u.k. Kriegsarchivs*, 1888, 124; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 99; Dzheni Ivanova, “Ottoman Subjects, Habsburg Allies. The Reaya of the Chiprovtsi Region (Northwestern Bulgaria) on the Front Line, 1688–1690,” *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences*, *The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy*, LXIX (2020): 113; “Gazette,” 1689, no. 2501 (28 - 31 October); Томо Томоски, “Еден изгубен документ за австриската војна во Македонија во 1689 година,” *Годишен зборник на Филозофски факултет*, Еден изгубен документ, 15, no. 6 (1963): 122–25.

поврзани со влегувањето во Качаник и Ускуп, може да се прочита во Лондонски Газет и вели:

“...На 23 (октомври) пристигнавме до премиот наречен Казанек (Качаник), каде најдовме мал град и тврдина кои Непријателот ги напуштил минатата ноќ; Ние поставивме еден гарнизон во местото; и неколку Коњаници беа испратени во потера на непријателот; Тие во приквечерјето се судрија со 300 Турски војници, кои доаѓаа од Ускопиа (Скопје) за да го засилат гарнизонот во Казанек, од кои тие убија 12, земаа 19 (заложници) со 4 бајраци и останатите ги натераа да се повлечат. На 24, стигнавме до средината на премиот, (кој е долг 8 германски милји) но со потешкотии, па затоа бевме приморани да ги испратиме назад багажот и артилеријата, со исклучок на неколку мали топови во Казанек. На 25 го поминавме премиот и влеговме во една полјана која оди до Ускопиа; Локалното население во голем број се собра кај нас, изразувајќи ја желбата да биде ослободено од Турскиот Јарем, и не известија дека Момур (Мамуд Беговиќ) паша бил поставен во близина на тоа место со цел да не набљудува, но сите Грци (православно население) го напуштиле, и армијата која ја имал пред 4 или 5 дена броела 10,000, сега била многу помала и со намален морал, така што не би се осудила да не Нападне, што се покажа точно, бидејќи кога не видоа како се приближуваме, тие се растурија и разбегаа на различни страни. Одред Германци и Хусари (Унгарци) беа испратени во потера на непријателот, кои поразија и убија многу од нив, а при тоа земаа повеќе од 100 заробеници и голем број на вагони со присилно земени христијански жени и деца. Во Ускопиа најдовме голем број намирници. На 26, на еден одред му беше наредено да го запали градот и замокот, исто така беше повикано локалното население од соседните територии за да ни плати придонес; на 27 се вративме во Казанек...”²²⁰

Пиколомини по палењето на Ускуп, се повлекол во Качаник, а од таму се упатил кон Призрен каде на 6 ноември се сретнал со патријархот Арсеније III Црнојевиќ, надбискупот Петар Богдани и претставниците на племето Клеменди. Тука претставниците на локалното население ја прифатиле императорската заштита, односно официјално застанале на страната на Хабсбурзите. Пиколомини со оваа

²²⁰ Лондонски Газет го објавува извештајот од Пиколомини на 27 декември од Виена “Gazette,” 1689, no. 2512 (5 - 9 December).

успешна воено-дипломатска акција успеал на хабсбуршка страна да стави поголем дел од локалното христијанско население од новоосвоените територии. Генералот не дочекал да го продолжи својот успешен поход на запад кон Јадранот, Пиколомини починал на 9 ноември во Призрен, најверојатно од болеста која била раширена во Ускуп. По ова за привремен предводник на армијата бил ставен војводата Георг Кристијан вон Холштајн, “кој со своето немилосрдно и арогантно однесување кон локалното население, ја ставил егзистенцијата на армијата под сериозна закана “.²²¹

По хабсбуршкото навлегување во северниот дел на Османлиска Македонија, територијата помеѓу Егри Дере (Крива Паланка) и Куманово останала без локална управа, односно претставувала тампон зона помеѓу Османлиите и Хабсбурзите. Ваквата ситуација била искористена од локалните ајдуци како што бил Карпош.²²² Додека едниот дел од армијата под команда на Лудвиг вон Баден се движел кон Валахија за таму да ја помине зимата, другиот дел предводен од војводата вон Холштајн извршил уште неколку упади во територијата на Османлиска Македонија од кои посериозен бил продорот до Иштип/Стипо (Штип) каде дошло до судир со османлиската армија во кој ускупскиот паша претрпел голем пораз и загубил скоро 2,000 војници. По судирот Иштип бил запален, а хабсбуршката армија се повлекла со богат плен кон Врање, а од таму кон Косово попатно судирајќи се со помали османлиски одреди. Додека Лудвиг се подготвувал да замине од Трансилванија,

²²¹ Томоски, “Еден изгубен документ за австриската војна во Македонија во 1689 година,” 126; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 100, 101; Во однос на Арсеније Црнојеиќ и “патријархот на племето Клеменди“ види фуснота 1 кај Hauptmann, “Die Kaiserlichen in Albanien 1689,” 147–49; “...verbitterte durch rücksichtsloses, hochfahrendes Benehmen die Stimmung des Volkes in solcher Weise, dass die Existenz der Truppen ernstlich bedroht war...” von Angeli, “Der Feldzug 1689 in Serbien,” 179; Преведениот документ вели дека на состанокот во Призрен кој се случил на 6 ноември присуствувал и надбискупот Петар Богдани. Robert Elsie, trans., “Notes and Reflections on the Glorious Arms of Imperial Forces in 1689,” Albanian History, accessed January 15, 2021, http://www.albanianhistory.net/1689_Kosovo-Turkish-War/index.html.

²²² Овие градови биле напуштени од османлиските власти, најверојатно по хабсбуршкото навлегување во Ускуп; Главно упориште на Карпош биле Крива Паланка и Куманово. Ѓорѓиев, “Карпошово востание (1689),” 84, 88; Първев пишува дека по усмртувањето на Карпош, “бугарското население“ не можело да постигне посериозен успех во западна Мизија и Македонија. Първев како историчар кој го обработува овој период би требало да знае дека во Османлиската империја, а и генерално во Европа, поимот националност не постои и дека самиот ајдук Карпош бил православен христијанин или пак преминал во исламска вероисповест пред да ја прифати функцијата на мартолозбашија од која подоцна се откажал и повторно се одметнал. Първев, *Балканите Между Две Империи*, 101.

стигнала веста за смртта на Пиколомини, по што фелдмаршалот веднаш издал наредба со која вториот најискусен генерал во неговата армија, Фридрих вон Ветерани бил испратен на југ. За воениот поход од 1689 година може да се заклучи дека 30,000 армија предводена од Лудвиг вон Баден за кратко време на Османлиите им нанела голем број порази, притоа освојувајќи неколку стратегиски важни тврдини. Искуството на хабсбуршката армија довело до тоа да тие во овој поход постигнат *succès d'estime*.²²³

Новата 1690 година започнала несреќно за хабсбуршката армија на фронтот. Османлиите започнале со масивно мобилизирање кон крајот на 1689 година, овој пат под команда на новиот голем везир Мустафа Ќупурлу. На 2 јануари тие им нанеле тежок пораз на Хабсбурзите кај Качаник. По поразот Хабсбурзите биле приморани да се повлечат кон Ниш. Пристигнувањето на Ветерани една недела по поразот ја стабилизирало состојбата во армијата и започнал подготовки за одбрана на Ниш, притоа оставајќи ги Косово и северниот дел од Османлиска Македонија незаштитени.²²⁴ Хабсбурзите поради тоа што ја загубиле воената предност подготвиле нова стратегија за одбрана на освоената територија по течението на Дунав, со тоа што плановите на Ветерани за одбраната на Ниш пропаднале. Дел од оваа стратегија бил и новиот манифест објавен од Леополд на 6 април насочен кон христијанското население на Балканскиот полуостров, со цел да ја интензивира мобилизацијата на локалното население во хабсбуршката армија. Исто така Леополд одговорил на барањето од двајца “Македонци“, Марко Краида и Димитриј Георги Поповиќ, со тоа што на 26 април испратил писмо до генералот Ветерани во кое императорот под своја заштита го ставил “македонскиот народ“. На 18 јуни патријархот Арсеније III Црнојевиќ кој во тоа

²²³ Томоски, “Еден изгубен документ за австриската војна во Македонија во 1689 година,” 127, 130; Camillo Contarini, *Istoria della guerra di Leopoldo primo imperadore e de' principi collegati contro il Turco dall'anno 1683. sino alla pace.*, vol. II (Venice: Michele Hertz and Antonio Bortoli, 1710), 169; *Theatri Europaei Continuati Dreyzehender Theil Das ist: Abermalige Außführliche Fortsetzung Denck und Merckwürdigster Geschichten: Welche, ihrer gewöhnlichen Eintheilung nach, an verschiedenen Orten durch Europa, Wie auch in denen übrigen Welt-Theilen, vom Jahr 1687. an biß 1691. sich begeben und zugetragen. Insgesamt auß der Sachen, ... und communicirten Actis und Urkunden zusammen gezogen; Auch mit vielen darzu nöthigen Kupffer-Stücken und Bildnüssen außgezieret, und verlegt Durch Matthaei Merians Sel. Erben*, vol. XIII (Francfurt, 1698), 649; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II. V. III.

²²⁴ “Gazette,” 1689, no. 2530 (6 - 10 February) ; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 104–5; Stoye, *Marsigli's Europe*, 87, 88; Hauptmann, “Die Kaiserlichen in Albanien 1689,” 156–57; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II. V. III.

време се наоѓал во Белград, испратил писмо до императорот во кое побарал религиозна и црковна заштита на православното “српско“ население. Леополд на ова писмо одговорил со привилегијата од 21 август во која ги прифатил барањата на патријархот. Во летото 1690 година голем број од локалното словенско население поради страв од османлиските казнени акции заедно со хабсбуршката армија се повлекло на север кон Сава и Дунав.²²⁵

Османлискиот контра напад се интензивирал во почетокот на август. Големиот везир Мустафа Ќупурлу постигнал брз воен успех, реосвојувајќи го поголемиот дел од територијата изгубена во 1689 година. Османлиите на 9 август влегле во Пирот, а на 21 август Имре Токолиј ја нападнал Трансилванија. На воениот совет од 27 август хабсбуршките генерали ја дискутирале новонастанатата ситуација и како да се справат со неа. Лудвиг бил за повлекување на армијата кон Белград, а Ветерани бил за одбрана на Ниш. Додека траеле дискусиите, Лудвиг добил вести дека Токолиј со армија навлегол во Трансилванија и извојувал победа над хабсбуршката армија која се наоѓала таму. Вестите за османлиското навлегување во Трансилванија претставувале закана кон Горна Унгарија, Австрија и Моравија, па затоа воениот совет решил брзо да дејствува. Поголемиот дел од хабсбуршката армија предводена од Лудвиг и Ветерани се упатила кон Трансилванија со цел да се спречи Токолиј, а останатиот дел кон Белград. Вториот успех на големиот везир бил реосвојувањето на Видин на 29 август, по што хабсбуршките одреди во Ниш биле приморани да се повлечат кон Белград. Мустафа Ќупурлу го искористил отсуството на поголемиот дел од хабсбуршката

²²⁵ Манифестот на Леополд од 6 април и заштитното писмо упатено до “македонскиот народ“ подетално може да се погледнат кај Андонов-Пољански, *Документи За Борбата На Македонскиот Народ За Самостојност и За Национална Држава*, I:157–58; Оригиналот од заштитното писмо испратено од Леополд е објавено кај Јован Радониќ, *Прилози За Историју Срба у Угарској у XVI, XVII и XVIII Веку*, vol. I, Књиге Матице Српске: Зборник Историских Документа II, 25 и 26 (Нови Сад: Матица Српска, 1909), 52–53; Писмото испратено од патријархот Црнојевиќ може да се прочита кај Каменко Суботиќ, “Уговори измеѓу Леополда I и српског народа,” *Летопис Матице Српске*, no. 184 (1895): 8–9; Привилегијата дадена од Леополд како одговор на барањето од патријархот Црнојевиќ може да се погледне кај Дејан Микавица, Владан Гавриловиќ, and Горан Васин, *Знаменита Документа За Историју Српскога Народа: 1538-1918*, Монографије 48 (Нови Сад: Филозофски Факултет, 2007), 15–17; Од територијата на Османлиска Македонија, населението кое се повлекло со хабсбуршката армија било од регионите на Тетово, Скопје, Куманово и Крива Паланка. Подоцна напуштените региони биле населени со лојално мусламанско - албанско население. Todor Čepreganov et al., *History of the Macedonian People* (Skopje: Institute of National History, 2008), 133; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II. V. III.

армија која била во потера по Токолоиј и неговите одреди во Трансилванија, така што на 8 септември без поголеми потешкотии влегол во Ниш, а еден месец подоцна на 8 октомври својот успех го крунисал со враќање на калемегданската тврдина под османлиска власт. Ефективниот османлиски контра напад и напредувањето на Токолиј во Трансилванија на Хабсбурзите им ја покажале алармантната состојба во која се наоѓал источниот фронт. Првата поставена задача била да се порази и протера Токолиј од Трансилванија за последен пат. За оваа цел Леополд издал *Diploma* со која ги признал религиозните слободи и права на Трансилванија во замена за годишен данок. Во меѓувреме Лудвиг со армијата бил во потера на Токолиј, кој поради недостигот на артилерија, намирници и војници бил приморан да се повлече во Валахија. Овие хабсбуршки потези во зимата 1690-91 година го ставиле Токолиј во мат ситуација и го натерале да се повлече од другата страна на Дунав.²²⁶ Во 1691 година Вилијам III инсистирал Леополд да започне мировни преговори со султанот, со цел Хабсбурзите да ги пренасочат своите армии на запад во војната со Франција. Наспроти напорите на Вилијам III, императорот одлучил повторно да се стави акцент на војната со Османлиите. Хабсбурзите започнале со регрутирање на нови одреди, а исто така дел од армијата која војувала на западниот фронт била префрлена во Унгарија. Состојбата на фронтот за Хабсбурзите се стабилизирала во доцното лето 1691 година, по големата победа кај Сланкамен на 19 август, каде животот го изгубил и самиот голем везир Мустафа Купурлу. Лудвиг по битката со армијата се упатил кон Гросварадин, кој бил освоен дури на 6 јуни 1692 година. Во меѓувреме Леополд склучил нов договор за сојуз

²²⁶ “The London Gazette,” 1690, no. 2589 (1 - 4 September); Лондонски Газет од Виена на 3 септември известува за поразот на хабсбуршката армија во Трансилванија од 21 август. Исто така, Газет на 10 септември известува дека во Виена пристигнал извештај од Лудвиг вон Баден испратен на 28 август. Во извештајот пишувало дека на одржаниот воен совет во кампот кај Јагодина на 27 август по вестите за победата на Токолиј, било одлучено веднаш да се тргне кон Трансилванија. “Gazette,” no. 2593 (15 - 18 September); Вестите кои Газет ги дава од Виена на 24 септември го потврдуваат падот на Ниш и Видин, додека пак вестите од 28 септември известуваат за движењето на Лудвиг вон Баден кон Трансилванија. “Gazette,” no. 2598 (2 - 6 October); По смртта на Михаил Апафи, Османлиите кои биле убедени дека Трансилванија сеуште е под нивно вазалство, за нов принц го поставиле Имре Токолиј, кој добил задача да ја реосвои изгубената територија; Оваа *Diploma* била издадена по барањето на Миклош Бетлен, потполно игнорирајќи го договорот од Фаргаш, а во 1694 година истата била ратификувана под името *Diploma Leopoldinum*. Köpeczi, *History of Transylvania*, 373–75, 377–78; Stoye, *Marsigli's Europe*, 95, 97; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 106–7; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II. V. III.; Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 75.

со Ернест Август вон Бруншви́г-Лу́небург, со кој ја зголемил бројката на армијата на фронтот со Османлиите, а за возврат на војводата му било ветено место помеѓу курфиристите на Светата Римска Империја. Во 1692 година освен падот на Гросвардеин и засилувањето на Петроварадин, посебен успех не бил постигнат.²²⁷

Во 1693 година од воениот совет во Виена биле свесни дека треба да се искористи воената предност која императорската армија ја имала против непријателот. Хабсбурзите знаеле дека треба да остварат уште една голема победа против силите на султанот, со цел да го примораат да започне мировни преговори. Истата година дошло до промена во врховната команда на хабсбуршката армија, Лудвиг вон Баден добил инструкции за превземање на командата против Франција во Швабија, па така позицијата фелдмаршал на армијата во Унгарија ја добил Карл Еуген вон Крој. Планот на Виена бил да се освои Темишвар, последното османлиско упориште во Унгарија. Овој хабсбуршки план останал непроменет се до 1697 година. Извештајот за плановите на османлиската армија да ја нападне Трансилванија преку Молдавија и Валахија биле доволни за новиот фелдмаршал да инсистира на брза офанзивна стратегија, односно опсада на Белград. Плановите на вон Крој и воениот совет во Виена не биле потполно синхронизирани. Планот кој воениот совет го имал во предвид бил вон Крој да изврши воена диверзија на Белград со цел да го привлече вниманието на османлиската армија, додека подготовките за опсадата на Темишвар бидат завршени. Од друга страна вон Крој “сакал да го освои она што потфрлил да го одбрани во 1690 година“. Од реакциите на тогашниот претседател на воениот совет Рудигер вон Стархенберг, по вестите за почеток на опсадата и Фернандо Марсиљи во текот на опсадата, може да потврдиме дека офанзивниот план на вон Крој бил потполно погрешен. Воениот поход од 1693 година за кој во Виена се претпоставувало дека ќе биде последен во војната, пропаднал во моментот кога вон Крој го опсадил Белград. Единствениот воен успех бил постигнат во пролетта од генералот Ветерани, кој успеал да го освои Јено. По

²²⁷ “The London Gazette,” 1691, no. 2691 (24 - 27 August); Газет во вестите од Виена на 23 август дава целосен извештај за движењето на хабсбуршката армија пред битката, а во вестите од 24 август се претставени деталите од битката кај Сланкамен. “Gazette,” no. 2693 (27 - 31 August); Първев, *Балканите Между Две Империи*, 125–26, 128; На 22 март 1692 година бил потпишан договорот за “вечна унија“ помеѓу Хабсбурзите и помладата гранка на Бруншви́г-Лу́небург (Хановер). Klopp, *Das Jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg bis zum Frieden von Carlowitz 1699*, 487; Целиот договор може да се погледне во детали кај Du Mont, *Corps Universel Diplomatique*, 1731, VII:306–10; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II. V. III; Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 75.

неуспехот кај Белград, вон Крој со армијата се повлекол во Петроварадин. Во средината на мај следната година повторно дошло до промена во врховната команда. За нов фелдмаршал бил поставен дотогашниот координатор на фронтот во Италија, Анеа Силвио Капрара.²²⁸ Додека хабсбуршката армија се консолидирала во Петроварадин, силите на султанот извршиле брза мобилизација во околината на Белград, ги поминале Сава и сремската низина и неколку денови по пристигнувањето на Капрара во Петроварадин, на 9 септември ја опсадиле тврдината. Од Виена веднаш подготвиле предлог план за одбивање на османлиската армија и ослободување на тврдината. Планот кој воениот совет го предложил бил армијата од Трансилванија предводена од Ветерани да го заобиколи непријателот и да го нападне од зад грб преку Илок. За среќа на опсадените поројните дождови ја натерале османлиската армија да се повлече доцна во ноќта на 30 септември, со што за двете завојувани страни завршила уште една воена сезона.²²⁹ Следната 1695 година Леополд успеал да постигне договор за сојуз со дваесетипет годишниот курфирист на Саксонија Фредерик I Август. Со овој договор саксонскиот курфирист бил задолжен да испрати армија на источниот фронт, а за возврат добил парична надомест и го заменил Капрара на позицијата фелдмаршал.

²²⁸ Газет на 1 август од Виена известува дека армијата под команда на Де Крој се движела во насока на Сава со цел да ја помине реката. Од Лондонски Газет биле убедени дека резолуцијата била опсада на Белград. “The London Gazette,” 1693, no. 2896 (10 - 14 August); На 23 јули вон Крој пристигнал во Петроварадин, каде и ја донел одлуката за напад на Белград. Stoye, *Marsigli's Europe*, 123; На 8 август, Газет ги дава деталите од писмото кое пристигнало во Виена на 3 истиот месец. Во ова писмо фелдмаршалот вон Крој јасно ги искажал своите намери за опсадата на Белград. Подетално во “Gazette,” 1693, no. 2897 (14 - 17 August); Кога Стархенберг ја добил веста за опсадата, решил времето да покаже како ќе се одиваат настаните, но две недели подоцна тој испратил детална критика до фелдмаршалот. Вон Крој на 10 септември признал дека бил приморан да се повлече, со изговор дека немал доволна поддршка од морнарицата. Lothar Höbelt, “From Slankamen to Zenta: The Austrian War Effort in the East during the 1690s,” *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences, The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy*, LXIX (2020): 159–60; Газет од Виена на 15 мај известува за промената во врховната команда на армијата. “The London Gazette,” 1694, no. 2977 (21 - 24 May).

²²⁹ Газет за настаните пред Петроварадин известува од Виена на 18 септември. “Gazette,” 1694, no. 3013 (24 - 27 September) ; Клучната точка од предлогот за акција против непријателот била изградбата на мостот кај Илок, оваа задача се разбира ја имал Марсиљи. Stoye, *Marsigli's Europe*, 124; При крајот на годината, Хабсбурзите го приморале пашата на Ѓула да ја предаде тврдината во замена за безбеден премин во Темишвар. Höbelt, “From Slankamen to Zenta,” 161–62; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 129–30.

Плановите на новиот фелдмаршал биле во согласност со желбите на воениот совет и императорот, освојување на Темишвар. Во 1695 година се случила реприза од минатата, односно Османлиите повторно први ја превземале иницијативата. Османлиската армија извршила диверзија на Тител, со која ја натерала хабсбуршката армија да се повлече од планот за опсада на Темишвар и да го заштити патот до Петроварадин. Овој хабсбуршки потег бил потполно погрешен, бидејќи армијата предводена од генералот Ветерани која се наоѓала во Трансилванија останала изолирана и во опасност да биде нападната, што ѝ се случило. На 20 септември османлиската армија предводена од самиот султан Мустафа II кај Лугос и нанела тежок пораз на хабсбуршката армија предводена од Ветерани, со што Трансилванија била отворена за инвазија. За среќа на Хабсбурзите силите на султанот не ја искористиле дадената прилика. Во 1696 година фелдмаршалот Фредерик Август решил повторно да оди на Темишвар. За таа цел хабсбуршката армија добила ново засилување од Саксонија и во август опсадата започнала. По сугестија на генералот Капрара, доколку на видик се појави османлиска армија која доаѓа во одбрана на градот, опсадата да биде сопрена и армијата да се насочи кон отворена битка. На 26 август хабсбуршката армија го нападнала османлискиот камп на реката Бегеј, но во битката победник немало. Од целата ситуација Османлиите ја однеле стратешката победа со тоа што ги приморале Хабсбурзите да ја кренат опсадата, а притоа да го засилат Темишвар.²³⁰ Во 1697 година покрај неуспешните походи од 1695 и '96 година саксонскиот курфирист предложил дека Белград, а не Темишвар треба да биде целта на императорската армија во новата воена сезона. Овој предлог на младиот курфирист бил строго критикуван од херојот на Виена од 1683, Рудигер вон Стархенберг, кој имал алтернативна верзија за дејствување. Алтернативниот план на Стархенберг се состоел од две точки: првата била да се изгради тврдина наспроти Белград, со цел да се постави теренот за опсада на Белград во 1698 година и да се направи притисок врз Османлиите, за тие повторно да побараат почеток на мировни преговори; втората точка била да во близина на новата тврдина се изгради нов мост на Дунав, за полесно поврзување со армијата во Трансилванија. Со овој план исто така Хабсбурзите би ги отсекле Османлиите да испраќаат помош на Темишвар.

²³⁰ Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II. V. III; Höbelt, "From Slankamen to Zenta," 162–63; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 131–32; Stoye, *Marsigli's Europe*, 130–32.

Мнозинството генерали кои дејствувале на источниот фронт го подржале планот на Стархенберг, бидејќи тие самите претпочитале одбранбена стратегија за новата воена сезона. На крајот плановите на курфиристот и претседателот на воениот совет не се оствариле, поради недовлните информации за проодноста на теренот. На 27 јуни во војната со Османлиите се случила последната промена во врховната команда. Дотогашниот фелдмаршал Фредерик Август бил прогласен за крал на Полско-Литванскиот комонвелт, а неговата позиција ја превземал прицот Еуген од Савоја.²³¹ Новата воена сезона за Хабсбурзите започнала хаотично. Опсадата на Бихач која била започната уште во пролетта, пропаднала на 24 јуни поради лошите временски услови, а во околината на Токај, локалното унгарско население се дигнало на востание. Виена брзо реагираше на ова и во периодот помеѓу 16 и 20 јули востанието било задушено. Еуген на крајот на јули пристигнал во Петроварадин, каде освен тоа што извршил детална проверка на тврдината се погрижил за исплатата, муницијата и намирниците на армијата. Еуген претпазливо го следел движењето на османлиската армија и ги слушал препораките од Виена во ниеден случај да не се судри со непријателот, се додека не пристигнат одредите кои биле распорнати низ Унгарија и Трансилванија. Овие препораки од виенскиот воен совет всушност биле и последни, бидејќи разбрале дека не можат од далеку да ги контролираат одлуките донесени на фронтот. Во меѓувреме османлиската армија предводена лично од султанот Мустафа II мобилизирана во околината на Белград, на 18 август го поминала Дунав и се упатила на север кон Тиса. Отсуството на Фернандо Марсиљи воопшто не било почувствувано на фронтот, фелдмаршалот бил во одлична координација со извидничките одреди, кои го следеле секое непријателско движење. Еуген со армијата од Петроварадин се упатил кон Тиса, каде во последните денови од август пристигнале одредите од Горна Унгарија и Трансилванија. Силите на султанот кои се движеле по десниот брег на Тиса, не биле свесни за тоа дека 50,000 хабсбуршка армија им била зад петиците на левиот брег од реката. Кога османлиската армија пристигнала во близина на Зента (Сента), султанот наредил да се изгради одбранбена линија со цел да се заштити армијата при преминување на реката. Утрото на 11 септември додека Османлиите започнале да ја преминуваат Тиса, хабсбуршката армија успеала да зароби еден османлиски паша, кој по краткото колебање на Еуген му ги дал потребните

²³¹ Höbelt, "From Slankamen to Zenta," 163–64; Stoye, *Marsigli's Europe*, 139–40; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II. V. III.

информации, локацијата на султанот и деталите за преминот на реката. Фелдмаршалот решил да не ги испочитува инструкциите од Виена, бидејќи знаел дека ако Османлиите ја преминар Тиса, шансите за хабсбуршка победа би биле сведени на минимум. Еуген со коњаницата веднаш се упатил кон Зента, пристигнувајќи на пладне, а пешадијата и артилеријата неколку часа подоцна. Во моментот кога целата хабсбуршка армија пристигнала на местото, Османлиите сеуште ја преминувале реката. Фелдмаршалот не чекал ни час повеќе, наредил општ напад на непријателот. Во битката која уследила Османлиите загубиле околу 20,000 војници, а помеѓу нив се нашол и големиот везир додека пак хабсбуршките жртви биле минимални. Еуген во битката која траела до полноќ на Виена и ја дал одлучувачката победа со која бил ставен крај на долгогодишниот конфликт со Османлиската империја. По битката Еуген со неколку одреди упаднал во Босна, го нападнал и ограбил Сараево и се повлекол северно од Сава. Во меѓувреме војната на запад била завршена со договорите во Рисквик на кои Леополд се придружил на 30 октомври.²³²

²³² “The London Gazette,” 1697, no. 3309 (26 - 29 July); Газет од Виена на 24 јули известува за ситуацијата во Унгарија и задушвањето на востанието. “Gazette,” no. 3310 (29 July - 2 August); Газет од Виена на 3 август известува за пристигнувањето на Еуген во Петроварадин, каде тој ја испитал состојбата на тврдината и испратил извиднички одреди, кои се вратиле со вести дека султанот со поголемиот дел од армијата веќе бил во Белград, каде наредил да се изгради мост на Дунав. “Gazette,” no. 3313 (9 - 12 August) ; Од 24 август, Газет го дава извештајот од хабсбуршкиот камп кој бил испратен на 17 август. Во овој извештај пишувало дека целата османлиска армија сега била кај Белград и планирала да го помине мостот на Дунав, најверојатно со цел да го нападне Петроварадин. Исто така од кампот пишуваат дека биле испратени инструкции до генералите кои се наоѓале во Горна Унгарија и Трансилванија за да побрзаат и да му се придружат на Еуген. “Gazette,” no. 3319 (30 August - 2 September); Од Виена на 28 август, Газет известува за писмата испратени од хабсбуршкиот камп од 21 август во кои пишува дека тие за ден, два ќе започнат да ја пратат османлиската армија која го поминала Дунав со намера да ја нападне Трансилванија. “Gazette,” no. 3320 (2 September - 6 September); Газет од Виена на 18 септември известува дека четири дена порано во Виена пристигнал принцот Карл вон Ваудемонт со вести и детали за големата победа која императорските сили ја извојувале кај Сента. “Gazette,” no. 3326 (23 - 27 September) ; Stoye, *Marsigli’s Europe*, 142–43; Wheatcroft, *The Enemy at the Gate*, 231–33; Majer, “Ottoman Knowledge of the Imperial Commanders,” 141–42, 148; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 401; Höbelt, “From Slankamen to Zenta,” 165; За сепаратниот мир помеѓу Леополд и Луј XIV подетално кај Jean Dumont (Baron de Carlsroon), *Corps universel diplomatique du droit des gens, contenant un recueil des traités d’alliance, de paix, de trêve, de neutralité, de commerce, etc., qui ont été faits en Europe, depuis le règne de l’empereur Charlemagne jusques à présent*, 1731, 421–32.

5.1 Почеток на преелиминарни преговори, прифаќање медијација и потпишување на мир

На 6 декември 1697 година новиот голем везир Хусеин Купурлу паша го повикал во Адријанопол англискиот амбасадор Вилијам Пегет, кој добил овластување од Виена да ги земе во предвид сите сериозни предлози за мир. По состаноците помеѓу Пегет, големиот везир и главниот драгоман Александар Маврокордато, станало јасно дека Костантинопол бил спремен да “излезе од војната под најдобрите можни услови“. Според главниот драгоман, големиот везир имал намера да ја прифати англиската понуда дадена пет години претходно, односно медијација за почеток мировни преговори по принципот *uti possidetis*. Главна точка во преговорите околу која Османлиите имале резервации била “судбината“ на Трансилванија. Османлискиот став бил дека на Трансилванија требало да и се врати стариот статус, односно правото на самоуправување. На состанокот од 31 декември Маврокордато повторно ја отворил дискусијата за Трансилванија со тоа што пробал да го увери англискиот амбасадор дека дадениот предлог не го прекршувал принципот, поради тоа што султанот не барал војводството да се врати под османлиска власт, туку да му биде вратена независноста изгубена во 1662 година. Пегет сметал дека ваквото барање на Османлиите би било негативно прифатено од Виена и би ги заклопило преговорите, така што на главниот драгоман му објаснил дека неговата улога како медијатор била да “да не советува или предлага било што, туку да добива предлози и да го претстави одговорот кој ќе биде даден по тие предлози“. Со оваа изјава Пегет му сугерирал на Маврокордато дека одговорот на предлогот нема да биде позитивен. Во првите денови на јануари 1698 година англискиот амбасадор повторно се сретнал со главниот драгоман. На овој состанок Маврокордато го известил Пегет дека големиот везир изразил добра волја и не сакал пречки во преговорите по однос на османлиските предлози, па прашањето за “судбината“ на Трансилванија повеќе не се споменало. Новиот предлог се засновал на османлиските грижи околу тоа како би изгледала нивната нова гранична зона, така што тие побарале Хабсбурзите да ги срушат тврдините во Есег, Петроварадин и други помали места. Пегет на овој состанок не го коментирал османлискиот предлог, туку изјавил дека треба да се осврнат на потребата да се постигне договор и со останатите сојузници на Светата Лига. Маврокордато одговорил дека тој нема ингеренции во однос на ова прашање. На состанокот кој се одржал на 8 јануари Пегет му сугерирал на

Маврокордато дека не треба да се создаваат непотребни потешкотии и дека проблемот во однос на граничната зона и изолираните тврдини може да биде решен подоцна, откако ќе биде прифатен принципот на кој се засновал целиот мировен договор. Големiot везир со подршката од татарскиот хан, кој поради стравот од понатамошен руски успех на Крим ја поддржувал иницијативата за мир по предложениот принцип, бил доволно моќен да им се спротивстави на своите ривали во истамбулскиот *sarāy*. Моментот за крајна одлука пристигнал, по долгата седница на диванот од 10 јануари. Пегет следниот ден се сретнал со тогашниот *Şhaykhu-l-İslām* Фејзулах ефенди, со кој повторно била отворена дискусијата за проблемот со граничната зона и локалните тврдини. Пегет сметал дека со барањето за уништување на тврдините во Есег и Петроарадин, Костантинопол би дал причина за сомнеж во Виена. На крајот од разговорот Фејзулах ефенди побарал од Пегет да го погледне полномошното во кое се содржани инстукциите и овластувањето за дејствување на амбасадорот во постапката за медијација. Пегет го одбил ова барање, со тоа што одговорил дека овластувањата кои тој ги имал биле издадени директно од кралот, а исто така одобрени и од императорот Леополд. Амбасадорот како израз на добра волја и искреност следниот ден на Фејзулах ефенди му испратил копија од побараните документи. Овој гест на Пегет всушност бил клучен во османлиската одлука за прифаќање на медијацијата, па така неколку дена подоцна големiot везир на амбасадорот му ги предал османлиските предлози за мир заедно со писмо адресирано до англискиот крал со кое официјално била прифатена медијацијата. Османлиските предлози за мир и писмото за Вилијам, Пегет до Виена и Лондон ги испратил преку својот секретар Џорџ Шрејер. Секретарот се вратил во Адријанопол со нови инструкции од Виена и Лондон на 10 мај, со што започнува втората фаза во преговорите. На состанокот од 11 мај амбасадорот го информирал големiot везир дека позицијата на Виена во однос на освоените територии, а особено Трансилванија останала иста, односно Хабсбурзите не сакале воопшто да дискутираат на оваа тема. Во оваа фаза од преговорите посебно внимание било посветено на позициите на останатите членови од Светата Лига. Амбасадорот не бил доволно информиран за позициите на Полска и Русија, додека пак Венеција била синхронизирана со Виена во своите барања. По состанокот со големiot везир амбасадорот заклучил дека Османлиите иако ја прифатиле медијацијата, тие се сомневале во овластувањата кои тој ги имал во однос на истата, па така тие сеуште не сакале да ги откријат своите крајни намери. Османлиското сомевање се покажало на виделина во последните два состанока кои Пегет ги имал со Маврокордато, па така

амбасадорот бил приморан повторно да го испрати Шрејер во Виена, со цел да добие нови инструкции и поголеми овластувања во преговорите.²³³

Додека траеле преговорите двете завојувани страни продолжиле со воените подготовки. Хабсбурзите го извидувале теренот околу Белград и Петроварадин, а Османлиите се мобилизирале кај Софија. Големиот везир кој веќе се наоѓал во Софија, го повикал англискиот амбасадор да му се придружи, па така Пегет на 8 јуни се нашол во османлискиот воен камп. Во меѓувреме Шрејер кој пристигнал во Виена на 3 јуни, по неколку неделите разговори со хабсбуршките советници ги добил дополнителните овластувања и веќе на крајот од втората недела на јули се сретнал со Пегет во Софија. Сега кога проблемот во однос на степенот на овластувања кои англискиот амбасадор го имал бил решен, преговорите се продлабочиле. Последните дискусии биле околу османлиското инсистирање за примирје пред официјалниот почеток на преговорите, поради тоа што во овој период воени судири немало, а ѝ не биле пожелни. Пегет во последните извештаи до Виена може да се каже дека бил премногу оптимистички настроен. Тој верувал дека мирот помеѓу завојуваните страни ќе биде заклучен до крајот на август 1698 година.²³⁴

²³³ Stoye, *Marsigli's Europe*, 164–65; Colin Joseph Heywood, “‘This Great Work’: Lord Paget and the Processes of English Mediating Diplomacy in the Latter Stages of the Sacra Lega War, 1697–1698,” *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences*, *The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy*, LXIX (2020): 45–49; “...Ottoman aims were confined to obtaining the best possible peace conditions...” Rifa’at Abou-El-Haj, “Ottoman Diplomacy at Karlowitz,” *Journal of the American Oriental Society* 87, no. 4 (1967): 499. 500; Heywood, “English Diplomacy Between Austria and the Ottoman Empire in the War of the Sacra Liga, 1684-1699, with Special Reference to the Period 1688-1699,” 255, 260–65; Basil C. Gounaris, “‘The Turks Are Like Women; Quidquid Volunt, Valde Volunt.’ Alexandros Mavrocordatos, William Paget, and the Preliminaries of the Karlowitz Treaty (1697/98),” *Südost-Forschungen*, no. 71 (2012): 5–6, 8, 9, 11.

²³⁴ Газет на 4 јуни од Виена известува за пристигнувањето на Шрејер со нови извештаи во однос на преговорите за мир. “The London Gazette,” 1698, no. 3400 (9 - 13 June); Газет од Конигсберг на 10 јуни известува за тоа дека полскиот крал назначил двајца амбасадори кои требало да одат во Виена со цел да вклучат во преговорите за мир со Османлиите. Послкото собрание се подготвувало за нов состанок каде ќе се дискутира околу инструкциите и овластувањата на амбасадорите. “Gazette,” no. 3401 (13 - 16 June); Газет на 11 јуни од Виена известува за тоа дека Шрејер сеуште бил во хабсбуршката престолнина каде чекал одговор од Венеција и Полска во однос на мировните преговори. “Gazette,” no. 3402 (16 - 20 June); Газет од Виена на 14 јуни известува за тоа дека биле одржани неколку состаноци помеѓу советниците на императорот во однос на преговорите со Костантинопол. “Gazette,” no. 3403 (20 - 23

Во почетокот на август Шрејер по трет пат пристигнал во Виена, сега со вести дека Османлиите биле подготвени официјално да ги започнат мировните преговори, со тоа што веќе султанот за свои претставници во преговорите ги поставил Рами Мехмед ефенди и Александар Маврокордато. Секретарот ги известил виенските власти дека Османлиите предложле овластените лица од двете страни што е можно побргу да се сретнат некаде на фронтот. Советниците на императорот по овие вести имале неколку состаноци на кои се дискутирал одговорот на пораката од Костантинопол. Состаноците проджиле и во наредните неколку денови, а заклучокот бил дека предлозите дадени од Османлиите биле доволно разумни за виенскиот двор да прифати официјален почеток на преговорите. Сега останувало Леополд да ги назначи дипломатите кои требало да ја претставуваат хабсбуршката страна во преговорите и да се одреди местото на истите. Во меѓувреме Пегет и неговиот холандски колега Јакоб Којлер заедно со големиот везир пристигнале во Белград. Леополд за претставници на хабсбуршката страна во преговорите ги поставил грофот Волфганг вон Утинген и генералот Леополд вон Шлик, а Фернандо Марсиљи бил назначен како технички асистент и советник на делегацијата. Во периодот што следил се дискутирало за локацијата на самите преговори. Османлиите иако поразени, познавјќи го хабсбуршкото его не сакале да им се случи реприза од 1688-89 година. Тие инсистирале преговорите да се одржат на неутрална територија, односно на локација блиску до својата граница. На 6 октомври делегацијата на Светата Лига тргнала кон Петроварадин без информации за точната локација. Додека едната страна се подготвувала да го помине Дунав, а другата Сава, локацијата сеуште не била одредена, но и двете страни биле сигурни во тоа дека преговорите ќе се одвиваат во регионот на Срем. Повторно теренската задача му припаднала на Марсиљи, чија цел сега била да ја одреди локацијата на која ќе започнат мировните преговори. Во почетокот на третата

June); Газет од Венеција на 14 јуни известува за пристигнувањето на курир од Виена со писма во однос на преговорите за мир со Османлиите, со тоа што истиот ќе биде испратен назад следниот ден. Во Венеција се надевале дека преговорите за мир би започнале ова лето некаде во Унгарија. "Gazette," no. 3404 (23 - 27 June); Газет од Венеција на 20 јуни потврдува дека венецијанските власти ги испратиле побараните овластувања до својот амбасадор во Виена. "Gazette," no. 3405 (27 - 30 June); Газет на 2 јули од Виена известува за тоа дека Шрејер добил нови инструкции и овластувања. "Gazette," no. 3408 (7 - 11 July); Вестите кои Газет ни ги дава од Виена на 12 јули велат дека, амбасадорите на Русија се состанале со хабсбуршките советници неколку пати во однос на преговорите со Османлиите. "Gazette," no. 3411 (18 - 21 July); Heywood, "English Diplomacy Between Austria and the Ottoman Empire in the War of the Sacra Liga, 1684-1699, with Special Reference to the Period 1688-1699," 267.

недела од октомври и овој проблем бил решен, локацијата на која требало да се водат преговорите била одлучена, јужно од Петровардин на само неколку километри од напуштениот град, Карловиц (Сремски Карловци). Во првите денови на ноември од медијаторите биле предложени низа регулации и преелиминарни точки, со цел преговорите да течат полесно и без обструкции. Тие предложиле дипломатите од Светата Лига да имаат одделни преговори со Османлиите, а доколку една од страните постигне договор истата не била задолжена да чека на своите сојузници туку да ги достави документите до медијаторите. Пегет и Којлер исто така на дипломатите им предложиле да направат се што е во нивна моќ, со цел да нема никакви потешкотии во “оваа одлична работа“. Овие предлози биле прифатени од Хабсбурзите и нивните сојузници на 6, а од Османлиите на 7 ноември. Хабсбуршко-Османлиските преговори официјално започнале со состанокот од 13 ноември. Во поголемиот дел од средбите помеѓу хабсбуршките и османлиски дипломати, биле дискутирани членовите кои ги определувале територијалните промени и новата гранчина зона помеѓу Виена и Костантинопол. Според мене овие членови биле одлучувачки за самиот исход на преговорите во Карловиц, кои по долги 74 денови, завршиле со потпишувањето на мировниот договор од 26 јануари 1699 година.²³⁵

²³⁵ Од Виена на 9 август, Газет известува за пристигнувањето на Шрејер. “Gazette,” 1698, no. 3419 (15 - 18 August); Газет од Виена на 16 август известува за состаноците кои хабсбуршките советници ги имале во однос на вестите кои ги донел секретарот. “Gazette,” no. 3421 (22 - 25 August); “Gazette,” no. 3427 (12 - 15 September); Газет од Виена на 8 октомври известува за тоа дека Шрејер пристигнал во Белград со пропусниците за медијаторите и османлиската делегација на 2 октомври. Во истите вести Газет пишува и за тоа дека делегацијата на Светата Лига тргнала кон фронтот во деновите од 4 до 6 октомври. “Gazette,” no. 3436 (13 - 17 October); Газет од Виена на 26 октомври известува дека делегацијата на Светата Лига го поминала Дунав и се наоѓала блиску то Петровардин, додека пак османлиската делегација и медијаторите ја поминале Сава. “Gazette,” no. 3441 (31 October - 3 November); Газет директно од Карловиц на 30 октомври, известува за пристигнувањето на медијаторите и двете делегации. “Gazette,” no. 3445 (14 - 17 November); “Gazette,” no. 3447 (21 - 24 November); Газет на 23 ноември, известува директно од Карловиц за тоа дека предлозите дадени од медијаторите биле прифатени и дека преговорите официјално започнале. “Gazette,” no. 3450 (1 - 5 December); Газет од Виена на 3 декември, известува за првите несогласувања во хабсбуршко-османлиските преговори. “Gazette,” no. 3452 (8 - 12 December); “Gazette,” no. 3453 (12 - 15 December); Газет на 10 ноември од Виена известува за тоа дека Марсилји кој пристигнал на 8 декември, донел вести за тоа дека двете страни се согласиле во договорот да стои член кој ќе го определува времетраењето на мирот. “Gazette,” no. 3454 (15 - 19 December) ; “Gazette,” no. 3455 (19 - 23 December); Газет од Виена на 30 јануари, известува за пристигнувањето на вестите дека бил потпишан мировниот договор во Карловиц. “Gazette,” no. 2469 (6 -

Слика 6. Мировните преговори во Карловиц.²³⁶

Во одредбите од мировниот договор од член I до член VI детално и прецизно се определени територијалните промени и новата гранична зона помеѓу Виена и Костантинопол. Со членот XVIII биле одредени комесари од двете страни, кои имале задача да ја обележат новата гранична зона.²³⁷ Хабсбурзите иако ја имале предноста во Карловиц, по османлиското тврдоглаво инсистирање тие се согласиле да направат неколку мали отстапки како гест кој служел за поразените да си ја “зачуваат гордоста“. Мировниот договор потпишан во Карловиц ќе остане запамтен во историјата на хабсбуршко-османлиските односи како првиот во кој била користена европска медијација, прифаќање на императорот како еднаков со султанот и исто така големи

9 February); Stoye, *Marsigli's Europe*, 167, 171–73, 176; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 406; Во оваа статија авторот детално ги има обработено случувањата на средбите помеѓу хабсбуршките и османлиските дипломати. Abou-El-Haj, “Ottoman Diplomacy at Karlowitz”; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 141 Мировниот договор бил ратификуван од Леополд на 16 февруари истата година.

²³⁶ Unknown, *Peace Conference in Karlowitz in 1699.*, Late XVII - early XVIII century, Late XVII - early XVIII century.

²³⁷ Види Анекс: документ I.

територијални отстапки од дотогашниот источен агресор. Овој мир на Хабсбурзите им дал легитимитет врз освоените територии во шеснаесетгодишната војна на истокот, односно Леополд сега под своја контрола ги имал скоро сите територии од круната на Св. Стефан. Османлиите како поразена страна во војната, потпишувањето на мирот сами на себе го оправдуваат во преамбулата од нивната верзија на договорот. Монархијата за прв пат после долги години била безбедна од сите страни. Светата Римска Империја на запад и Унгарија на исток, по век и половина биле обединети под грбот на династијата, на југ Апенинскиот полуостров сеуште бил под власта на шпанските Хабсбурзи, а на север со Полско-Литванскиот комонвелт владеел крал близок до императорот. Монархијата под водство на Леополд успеала да ги “скрши и сопре“ старите ривали на шаховската табла. Монархијата која некогаш зависела од својот постар брат Шпанија, сега во хиерархијата на големите сили, била најблиску до сонцето.²³⁸ Со затворањето на источниот фронт, Виена започнала со подготовки за повторно отварање на западниот, односно решавањето на конфликтот со Франција околу прашањето за шпанското наследство.²³⁹

²³⁸ Virginia H. Aksan, *Ottoman Wars, 1700-1870: An Empire Besieged*, 1st ed, Modern Wars in Perspective (Harlow, England: Longman/Pearson, 2007), 25, 26; Rifaat A. Abou-el-Haj, “The Formal Closure of the Ottoman Frontier in Europe: 1699-1703,” *Journal of the American Oriental Society* 89, no. 3 (1969): 467–68; “...This necessity was justified, however, on the grounds that “a temporary peace, however viewed, is the equivalent in meaning to the jihād/holy war”; or that peace is the continuation of war by other means...” Rifa’at Ali Abou-El-Haj, “Ottoman Attitudes Toward Peace Making: The Karlowitz Case,” *Der Islam* 51, no. 1 (January 1, 1974): 136; John B. Wolf, *The Emergence of the Great Powers, 1685-1715* (Westport, Conn: Greenwood Press, 1983), 51; Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 77; Hochedlinger, *Austria’s Wars of Emergence*, chap. II. V. III.

²³⁹ Во оваа теза прашањето и војната за шпанското наследство (1701 – 1714), нема да бидат разгледувани.

Слика 7. Територијалните промени во 1699 година.²⁴⁰

²⁴⁰ Hötte, *Atlas of Southeast Europe*, 130.

6. Дипломатските односи помеѓу Виена и Костантинопол во периодот на мир 1700 – 1715 година

Периодот на мир во хабсбуршко-османлиските односи започнал со примена на членот XVI од мировниот договор, односно заемно испраќање на амбасадори од највисок дипломатски ранг во Виена и Костантинопол.²⁴¹ Леополд за оваа дипломатска мисија го избрал седумдесетитри годишниот гроф Волфганг вон Утинген. Задачата на хабсбуршкиот амбасадор била да го достави мировниот договор ратификуван од Леополд, да ги појасни, образложи и реши спорните членови од договорот, да преговара околу размента на затвореници и најважното, да му даде симболично значење на мирот. На 26 септември била одржана свечена церемонија, а еден месец подоцна делегацијата тргнала кон Костантинопол. Хабсбуршкиот амбасадор истовремено со својот османлиски колега, Ибрахим паша кој бил на пат за Виена, на 29 ноември свечено ја поминале новата граница кај Сланкамен. Хабсбуршката делегација по неколку месечното патување, на 3 пристигнала кај Мраморното море, а церемонијално влегла во османлиската престолнина на 8 февруари 1700 година. За вон Утинген прва точка на дневниот ред по пристигнувањето бил официјалниот прием кај султанот, кој се одржал на 16 февруари. Тема на разговорите помеѓу хабсбуршката делегација и османлиските советници во Костантинопол и османлиската делегација и хабсбуршките советници во Виена биле прашањата поврзани со религијата, трговијата и членот XII од мировниот договор кој се однесувал на ослободување на воените затвореници. Овие прашања биле решени со потпишувањето на конвенцијата од страна на османлискиот амбасадор во однос на членот XII во Виена и султановото издавање на неколку фермани во врска со религиозните прашања и трговијата во Костантинопол.²⁴² Единствената задача која останала недовршена и по заминувањето

²⁴¹ Види Анекс I

²⁴² За настаните околу патувањето и пристигнувањето на хабсбуршката делегација во Костантинопол, подетално во Simpertus Niggel, *Diarium oder ausführliche curiose Reiß-Beschreibung von Wien nach Konstantinopel und von dar wider zuruck in Teutschland ... welche Wolfgang Graf zu Oettingen als kaiserl. Groß-Botschafter ... glücklich vollendet* (Augsburg: Schlüter, 1701); Газет од Виена известува за наредбите кои ги добил грофот Утинген во однос на неговото патување во Костантинопол. “The London Gazette,” 1699, no. 3512 (6 - 10 July); Arno Strohmeyer, “The Symbolic Making of the Peace of Carlowitz: The Border Crossing of Count Wolfgang Iv of Oettingen-Wallerstein during His Mission as Imperial Grand Ambassador to the Sublime Porte (1699–1701),” *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences*,

на делегациите помеѓу императорот и султанот, било обележувањето на новата граница. На 5 март 1701 година комесарите од двете страни Марсиљи и Ибрахим, во кампот кај Бистра церемонијално ги размениле документите кои требало да ги достават до своите надлежни во Виена и Костантинопол, со што и официјално завршило маркирањето на новата граница.²⁴³ По завршувањето на дипломатската мисија на Утинген, императорот не назначил нов амбасадор за Османлиската империја се до 1703 година. Хабсбуршко-османлиските дипломатски односи сега за прв пат по потпишан мировен договор навистина биле стабилни. Во 1703 година двете страни се соочиле со посериозни внатрешнополитички проблеми. За Леополд неприликите се јавиле уште во април 1701 година, кога била разоткриена врската помеѓу, посинокот на Токолиј, Ференц II Ракочи и очигледниот хабсбуршки непријател, Луј XIV. По овие настани Ференц бил затворен, но во ноември истата година успеал да побегне во Полска. Во август 1702 година долгогодишниот хабсбуршки сојузник, Максимилијан Емануел ја променил страната во војната, со што направил следната 1703 да биде “една од најтешките во истријата на хабсбуршката монархија“. Враќањето на Ференц во Унгарија летото 1703 година придонело да веќе започнатиот бунт се интензивира и прошири низ цела Унгарија, а до крајот на годината да ја зафати и Трансилванија. Во 1703 година освен двостраната воена закана и бунтот во Унгарија, Виена се соочила и со тоа да монархијата биде речиси пред банкрот. Стариот император по инсистирање на помладата група советници на виенскиот двор, предводена од неговиот постар син и наследник на престолот Јозеф се согласил да направи промени во високите административни позиции на монархијата. Овој “млад двор“ со превземените мерки и реформи во армијата и финансиите успеал да ја стабилизира кризата во монархијата. Истата година султанот се соочил со внатрешнополитичка криза. Во Костантинопол летото 1703 година помеѓу јаничарите се јавило големото незадоволство поради задоцнетите плати и долготото отсуство на султанот од престолнината. Незадоволството прераснало во бунт кој завршил со промена на власта во империјата. На 22 август

The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy, LXIX (2020): 215, 219–20; Arno Strohmeyer, “Text and Picture in Habsburg Diplomacy at the Sublime Porte (16th – 18th Centuries),” *Text and Image: Essential Problems in Art History*, January 1, 2016, 16–17; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 150; Eudoxiu de Hurmuzaki, ed., *Documente Privitoare La Istoria Românilor*, vol. VI (Bucharest, 1878), 3–4; Frazee, *Catholics and Sultans*, 154.

²⁴³ За повеќе детали од настаните околу обележувањето на границата прочитајте во “Глава 7“ Stoye, *Marsigli’s Europe*, 212, 213.

Мустафа II бил детрониран, а на престолот бил поставен неговиот брат Ахмед III. Хабсбурзите сега имале повеќе причини да испратат нов амбасадор во османлиската престолнина. Во Виена постоеле сомненија дека доколку не се реагира брзо и ефикасно против унгарските бунтовници и не се реши спорот околу границата кај Нови со Османлиите, императорот ќе биде сведок на уште една војна на два фронта. Ова било првата постмировна криза на доверба од страна на монархијата кон Османлиите. Причината за сомнеж била поради тоа што Хабсбурзите не сакале да им се случи реприза како онаа со Имре Токолиј. Следната година Хабсбурзите извојувале две големи победи против комбинираната француско-баварска армија кај Бленхајм и против куруците на Ференц кај Трнава. Овие победи допринеле да се врати хабсбуршката самодоверба, а со пристигнувањето на османлискиот амбасадор Мирај Алем Ибрахим паша во Виена, сомнежот кон Костантинопол замрел. Во 1705 година хабсбуршкиот амбасадор во Османлиската империја Михаел вон Талман издејствувал султанот да му забрани на неговиот вазал, војводата на Валахија да им пружи било каква помош на унгарските бунтовници.²⁴⁴

На 5 мај 1705 година починал бранителот на христијанска Европа, Хабсбургот кој и покрај притисоците од Франција и Османлиската империја успеал да ја воздигне монархијата во ранг на велемајстор на шаховското поле, императорот Леополд I.²⁴⁵ Хабсбурзите во 1706 година во Костантинопол го испратиле Кристоф Гуариент со задача да ги извести Османлиите за доаѓањето на власт на Јозеф и да му асистира на тамошниот хабсбуршки амбасадор во работата против францускиот амбасадор. Во

²⁴⁴ Ingraо, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 102–3, 104; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II.VII.VII.; Stoye, *Marsigli's Europe*, 217; Karl A Roider, *Austria's Eastern Question, 1700-1790* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1982), 22, 23, 25, 26; Со овие промени во администрацијата, Еуген Савојски бил избран за нов претседател на воениот совет. Linda Frey and Marsha Frey, "The Latter Years of Leopold I and His Court, 1700-1705: A Pernicious Factionalism," *The Historian* 40, no. 3 (1978): 485, 487; Новиот султан немал намера да му помогне на Ференц Ракочи со бунтот во Унгарија, бидејќи немал намера да започне нова војна со Хабсбурзите. Suraiya N. Faroqhi, ed., *The Cambridge History of Turkey: The Later Ottoman Empire 1603 - 1839*, vol. III (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 54; Aksan, *Ottoman Wars, 1700-1870*, 36–37; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 151–52; За победата над француско-баварската армија кај Бленхајм, Газет известува на 17 август. "The London Gazette," 1704, no. 4046 (17 - 21 August); За хабсбуршката победа кај Трнава, Газет известува од Виена на 31 декември. "Gazette," no. 4086 (4 - 8 January); Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 416–17.

²⁴⁵ Смртта на Леополд, не предизвикала нарушување на хабсбуршко-османлиските односи.

втората година од владеењето на Јозеф дошло до нарушување на стабилноста во односите помеѓу Виена и Костантинопол. Конфликтот кој настанал во април бил поради убиството на 55 османлиски трговци при судир на одред хусари со унгарски бунтовници во Кечкемет. Вон Талман добил инструкции од Виена за новонастанатата ситуација да предложи формирање на двострана гранична комисија чија задача би била решавање на спорот. Османлиите го одбиле овој предлог и инсистирале Хабсбурзите да платат обезштетување за убиените, изгубената стока и да ги казнат сторителите. Извештајот на вон Талман испратен до Виена во октомври истата година навестувал можност за нов конфликт помеѓу старите ривали. На императорот чии армии биле вклучени на реките По и Рајна против Франција, сега најмалку му бил потребен уште еден нов фронт. Во 1708 година извештајот од хабсбуршкиот амбасадор до Виена ја променил ситуацијата за 180 степени. Тој со лукавство, подмитување и закана успеал да ги стабилизира хабсбуршко-османлиските односи. Вон Талман во извештајот пишува дека османлиските советници по состанокот со султанот му соопштиле дека Османлиската империја сака да има стабилни и добри односи со императорот. Двете страни набрзо се согласиле да биде формирана двострана гранична комисија, со цел да биде решен случајот во Кечкемет.²⁴⁶ Оваа стабилност во односите за хабсбуршка несреќа повторно била нарушена кога шведскиот крал Карло XII по поразот кај Полтова во 1709 година се повлекол на османлиска територија. Карло со повлекувањето во османлиска територија имал намера да мобилизира нова армија со која преку Полска би се пробил до шведските територии во северниот дел од Светата Римска Империја. Оваа ситуација на Виена најмалку и била во прилог, бидејќи ако намерите на шведскиот крал се оствареле, за императорот би се отвориле не еден туку два нови фронта. Хабсбурзите заедно со своите сојузници Англија и Обединетите Холандски Провинции испратиле предупредување до шведскиот крал и Османлиите, доколку тие извршат прекршоци врз границите на монархијата ќе го “почувствуваат гневот на сите три сили“. Виена не застанала тука. Претседателот на воениот совет Еуген Савојски со инструкциите испратени до хабсбуршкиот амбасадор директно ги предупредил Османлиите. Победникот кај Зента им се заканил на Османлиите со тоа

²⁴⁶ За успешноста на Талман да го промени османлиското мислење околу спорот подетално кај Roeder, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 29–30; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 154–55; A. Wess Mitchell, *The Grand Strategy of the Habsburg Empire* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2018), 133; Целосниот извештај од Талман до Виена може да се прочита кај de Hurmuzaki, *Documente Privitoare La Istoria Românilor*, VI:64–68.

што напишал дека доколку тие “извршат било каков непријателски чин, Виена на сила ќе врати со сила, без оглед на војната на запад“. Во август 1710 година Виена го зголемила притисокот врз Костантинопол со тоа што издејствувала сојузничките амбасадори исто така да им се заканат на Османлиите со превземање воени акции во Медитеранот доколку еден од нивните сојузници биде нападат.²⁴⁷ Во меѓувреме односите помеѓу Русија и Османлиската империја и покрај продолжувањето на константинополскиот мир останале затегнати. Присуството на шведскиот крал во османлиска територија и неговото заедничко инсистирање со кримските татари за војна со Русија, го натерале султанот да размисли за зголеменото руско влијание и моќ по битката кај Полтова. Ахмед III не бил единствениот кој го загрижувала растечката моќ на Русија. Во Виена императорот Јозеф со своите советници ја дискутирал истата тема, односно доколку дојде до конфликт помеѓу Русија и Османлиската империја, од чиј пораз монархијата повеќе ќе профитира. Од оваа ситуација се појавува дилема која би можела да се опише со две прашања и тоа: Дали интересите на монархијата ќе бидат загрозувани ако Османлиската империја ја порази Русија? и дали Виена воопшто посакува руска победа и зголемување на нејзиното влијание на Балканскиот полуостров? Дилемата во надворешната политика на монархијата постоела, а прашањата останале неодговорени се до почетокот на XX век. Во 1710 година императорот и неговите советници се сложиле дека оваа ситуација е нож со две острици и дека најдобрата опција била секогаш да се преговара со Русија во однос на нивната политика кон европските територии на Османлиите. Ова хабсбуршко размислување довело до тоа да Јозеф му понуди сојуз на Петар во истата година, кој рускиот цар за среќа на Хабсбурзите го одбил. Димитрие Центимир во својата книга го забележил мислењето кое Ахмед III го имал за Петар I во 1710 година, а тоа е дека рускиот цар се гледал себе си како Александар Велики, па затоа тој морал да биде соочен со реалноста. Османлиите сега морале да го запрат подемот на новата сила која доаѓала од северот за во иднина слободно да атакуваат на останатите ривали. Во ноември 1710 година дошло до кулминација во османлиско-руските односи. Османлиската империја и објавила војна на Русија. Хабсбурзите кои преку својот амбасадор од блиску ги следеле османлиските воени подготовки, со пристигнувањето на емисарот Сејфулах ага во Виена го потврдиле очекуваното – султанот немал

²⁴⁷ Roeder, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 31, 32; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 157; Mitchell, *The Grand Strategy of the Habsburg Empire*, 133; Aksan, *Ottoman Wars, 1700-1870*, 90.

планови за војна со монархијата. Оваа состојба го решила прашањето за судбината на бунтот во Унгарија. Преговорите со куруците на Ференц Ракочи кои започнале во јануари завршиле со потпишувањето на мирот од Сзатмар во крајот на април 1711 година. Во меѓувреме додека траеле преговорите со бунтовниците, Хабсбурзите го загубиле триесетидвегодишниот император кој починал од мали сипаници на 17 април. По смртта на Јозеф на хабсбуршкиот престол дошол неговиот брат Карл VI кој во тоа време бил претендент за шпанскиот престол и војувал против Франција на Иберискиот полуостров. Советниците во Виена одлучиле да го одржат континуитетот кој го имале во политиката кон Османлиите. Вон Талман добил инструкции да ги извести Османлиите дека и покрај тоа што монархијата имала нов владетел, Виена имала пријателски намери и била подготвена да биде медијатор во преговорите помеѓу султанот и рускиот цар.²⁴⁸ Единствениот страв кој Хабсбурзите го имале во однос на конфликтот помеѓу царот и султанот, бил потенцијалниот руски успех во освојување на Валахија и Молдавија. Еден разговор од мај 1711 година помеѓу хабсбуршкиот амбасадор Хајнрих Вилхелм вон Велтчек и генералот во руска служба Готфрид Јанус вон Еберштад, покажува дека Хабсбурзите не преферирале да имаат нов сосед на југоисточната граница. Оваа дискусија можеме да ја забележиме и во преписката помеѓу грофот Јохан Вратислав вон Митровиц и новиот император Карл VI од 10 јуни истата година. Виена за овие грижи одлучила да не дискутира јавно, а кон војводствата да завземе неутрален став. Вакви инструкции му биле испратени и на амбасадорот вон Велтчек. Вестите за рускиот пораз кај Прут во Виена биле рамнодушно дочекани бидејќи колку што Русија, толку и Османлиската империја била закана кон териториите од круната на Св. Стефан. Веста за потпишаниот мир помеѓу царот и султанот кај Прут во Виена била позитивно пречекана. Еуген Савојски наредил пренасочување на дел од армијата од Унгарија во Италија, бидејќи сметал дека повеќе

²⁴⁸ Първев, *Балканите Между Две Империи*, 158, 159; Roeder, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 33, 34; A. V. Florovsky, John Keep, and Leslie Collins, "Russo-Austrian Conflicts in the Early 18th Century," *The Slavonic and East European Review* 47, no. 108 (1969): 109; Aksan, *Ottoman Wars, 1700-1870*, 90-91; Demetrius Cantemir, *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire*, trans. Nicholas Tindal, vol. II (London: A. Millar, 1756), 450; Kálmán Thaly, ed., *Archivum Rákócianum: II. Rákóczi Ferencz Levéltára, Bel- És Külföldi Irattárakból Bővítve*, 1877th ed., vol. III, *Diplomatia*, II (Budapest: Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, 1877), 490-91; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II. VII. VII.; Mitchell, *The Grand Strategy of the Habsburg Empire*, 133-34; de Hurmuzaki, *Documente Privitoare La Istoria Românilor*, VI:76-77.

не постои никаква закана од Османлиската империја. Мирот од Прут не траел долго. Русија не го испочитувала договореното, така што Османлиите повторно во декември 1711 година објавиле војна. Османлиско-рускиот конфликт траел се до 1713 година, а во меѓувреме во Виена се стравувало дека оваа војна претставувала најава за повторни неприлики на јужната граница на монархијата. Во декември 1712 година бил свикан состанок на воениот совет на кој биле присутни советниците задолжени за политиката кон Османлиската империја. На состанокот било заклучено дека повторно треба до Костантинопол да се испратат протестни писма за запазување на неутралноста. Во меѓувреме Еуген пренасочил дел од армијата од западниот фронт во Унгарија. Хабсбурзите за да ја докажат својата неутралност испратиле инструкции до вон Талман во кои на амбасадорот му било наредено да не завзема страна во однос на османлиско-рускиот конфликт. Во текот на овој период хабсбуршките сомнежи се засновале на присуството на шведскиот крал во Османлиската империја. Во 1713 година вестите за нарушувањето на односите помеѓу Ахмед III и Карло XII поради потпишувањето на мирот со Русија во Адријанопол, направиле сомнежите на Виена да исчезнат. 1714 година била клучна за надворешната политика на монархијата. Со потпишувањето на мировниот договор помеѓу Виена и Версај во Раштад бил ставен крај на војната за шпанското наследство. Клучната улога во одржувањето на мирот и стабилноста во односите со Османлиската империја во текот на војната со Франција се должи на добрата координација на воениот совет предводен од Еуген Савојски и хабсбуршкиот амбасадор во Костантинопол, Михаел вон Талман. Хабсбурзите освен неколкуте пребродени кризи, успеале да го одржат мирот потпишан пред петнаесет години на својата јужна граница.²⁴⁹ Во периодот кој следува стабилноста во односите помеѓу

²⁴⁹ ...wie dann [unser Hof] diese Nach- [barschaft] ansehen dürfte. Deme zu erkennen geben, das dessen intentions nicht wüste, allein ordinary hätte man gerne [Feinde zu Nachbarn], wann aber [der Czar], wie anjetzo continuiren sollte, [die Rebellen zu protegiren und Frachreichs Freundschaft vor] alles [zu schätzen] glaubete das fast besser ware diesse, [so] allezeit [ruhig gesessen, als] solche neue [Nachbahren zu haben]...; Извештајот од состанокот на хабсбуршките советници од 31 мај 1711 година може подетално да се погледне кај Imre Lukinich, *A Szatmári Béke története és okirattára*, Magyarország újabbkori történetének forrásai (Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1925), 400, 426–29...sich mit dem Czar zu uterreden wie der krieg wieder die Türken vortzuführen, undt scheint dass die Moscowitter in die Moldau undt Wallachey einzutringen ein lust haben, welche nachbarschaftt in sich selbstenn unss nicht zum anstendigsten wehre, auch dem krieg an unsere grenzen gahr zu nahe ziehen wurde... Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, *Archiv für Kunde österreichische Geschichts-Quellen*, vol. XVI (Wien: Kaiserl. Königl. Hof - und Staatsdruckerei, 1856), 176; Roider, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 35–37; Florovsky, Keep, and Collins, “Russo-Austrian

новиот император Карл VI и султанот Ахмед III ќе биде нарушена со почетокот на уште една Хабсбуршко-Османлиска војна.

7. Кратката војна и мирот од Пасаровиц²⁵⁰

Уште во почетокот на XVIII век амбасадорите од западна Европа кои се наоѓале во Османлиската империја, известувале дека Османлиите не биле среќни со тоа што морале да ја предадат Мореа на Венецијанците. Во еден извештај испратен уште во 1711 година, хабсбуршкиот амбасадор во Костантинопол Михаел вон Талман напишал дека султанот по успешната војна против Русија, планирал да нападне една од другите соседни сили. Извештаите на англискиот амбасадор Роберт Сутон на оваа тема се подетални и го откриваат идниот противник на Османлиската империја. Во извештајот од 1 октомври 1711 година Сутон пишува дека Османлиите по завршувањето на конфликтот со Русија, планираат напад на Венеција. Во вториот извештај од 8 ноември истата година амбасадорот пишува дека во Костантинопол помеѓу редовите на армијата и морнарицата веќе се говорело за војна со Венеција. Во периодот од 1701 до 1714 година венецијанските амбасадори пробувале да ги поттикнат Османлиите да тргнат во војна против Хабсбурзите, но секој пат кога османлиските советници дискутирале за војна, републиката на Сан Марко била главна тема на разговор. Во октомври 1714 година новиот хабсбуршки амбасадор во Костантинопол Франц вон Флајшман испратил извештај до воениот совет во Виена. Во извештајот било наведено дека населението од Мореа било незадоволно и spremно за бунт поради суровата политика на републиката. Амбасадорот во извештајот исто така пишува дека поголемиот дел од армијата дезертирал, оставајќи ги тврдините во мошне лоша

Conflicts in the Early 18th Century,” 113; Aksan, *Ottoman Wars, 1700-1870*, 96, 97; На 19 април 1713 година, императорот Карл VI ја објавил Прагматичната санкција, која предвидувала доколку императорот нема машки наследник, престолот да припадне на наследник по женска линија. Подетално кај Първев, *Балканите Между Две Империи*, 164, 165; За Прагматичната санкција на Карл VI, исто така подетално може да се прочита кај Karl A. Roider, “The Pragmatic Sanction,” *Austrian History Yearbook* 8 (1972): 153–58; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 422, 423.

²⁵⁰ Новата војна помеѓу Хабсбурзите и Османлиите која траела од 1716 до 1718 година, исто така е позната и како Првата Турска војна на Карл VI, а некаде може да се забележи и како војната на Еуген од Савоја.

состојба. Од овие извештаи можеме да заклучиме дека последните напори на Венеција да избегне војна со Османлиската империја пропаднале. На Османлиите по победата над Русија кај Прут, сега им требало само добар изговор за нов поход, овој пат насочен кон венецијанска Мореа. Османлиите, *casus belli* пронашле во венецијанското прекршување на одредбите од мировниот договор од Карловиц. Османлиите со документ составен од 14 членови на 8/9 декември 1714 година и објавиле војна на Венеција. Воениот поход официјално започнал на 11 јануари 1715 година, со поставувањето на тугот и заминувањето на армијата кон Мореа.²⁵¹

Кога вестите за објавата на војна пристигнале во Венеција, републиката соочена со османлиска инвазија побарала помош од единствениот владетел во Европа кој можел да им помогне, императорот Карл VI. Пред самиот почеток на војната, Виена водела пријателска, но препазлива политика кон Костантинопол. Во 1714 година императорот бил против било каков конфликт. Причините за императорот да го одбие ова барање биле лошата финансиска состојба на монархијата и нарушените односи со Венеција. Монархијата исто така сеуште имала проблеми на запад. Покрај склучениот мир со Франција, императорот сеуште не бил подготвен да потпише мир со новиот шпански владетел, Филип V. Двете завојувани страни иако незадоволни од исходот на војната биле свесни дека нема да постигнат поголеми успеси без своите довчерашни сојузници. Северната војна која сеуште траела, освен тоа што претставувала закана кон монархијата, во случај на конфликт со Османлиската империја и оневозможувала на Виена да се повика на другиот член од Светата Лига, Полска-Литванија. Овие околности влијаеле да императорските советници во пролетна 1715 година бидат согласни дека сеуште е рано монархијата да започне нова војна со Османлиската империја. Во меѓувреме османлиска делегација предводена од Ибрахим ага пристигнала во Виена. Ибрахим ага на состанокот со Еуген ги обраложил причините за османлискиот напад на Мореа, додавајќи дека султанот посакувал да остане во добри односи со императорот. Претседателот на воениот совет покрај вообичаените предупредувања за османлиската воена агресија, не упатил конкретни закани или ветувања. Треба да се напомене дека членовите на виенскиот *Hofkriegsrat* по 1699

²⁵¹ Извештајот на Талман од 21 август 1711 година може подетално да се прочита кај de Hurmuzaki, *Documente Privitoare La Istoria Românilor*, VI:94–97; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 424–25, 426–27; Roeder, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 38; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 165–66; Aksan, *Ottoman Wars, 1700-1870*, 98.

година, не размислувале исто како оние од '80 години на XVII век во однос на Османлиската империја. Тие во воената сила на Османлиите не гледале причина за неспокој во монархијата. Покрај тоа што поголемиот број советници биле против војна, неколкумина од нив на Балканскиот полуостров гледале како простор за проширување на монархијата. Пример за ова е извештајот од амбасадорот Флајшман во кој пишувало дека “сега постоела можност, не само да се поразат Османлиите туку со Господ напред да бидат целосно исфрлени од Европа“. Еден од овие истомисленици бил и победникот кај Зента, сега претседател на воениот совет и највлијателниот советник и генерал во монархијата Еуген Савојски. Кога вестите за почетокот на војната пристигнале во Виена, тој бил против конфликт со Османлиите. Подоцна неговото мислење се променило поради сигурноста на монархијата. Претседателот на воениот совет се сомневал дека доколку Османлиите успеат да ја освојат Мореа, тие ќе атакуваат и на Далмација, а од таму следни на удар биле териториите од круната на Св. Стефан. Принцот сакал за монархијата да ги освои Темишвар и Белград, со цел да изгради цврста одбранбена линија против идни османлиски напади. Исто така “тој чувствувал дека монархијата била должна да му помогне на својот стар сојузник“. За Еуген, Османлиите не претставувале голема закана на бојното поле. Така неговиот одлучувачки мотив бил еднаш за секогаш да им покаже на старите ривали и сојузници дека Хабсбуршката монархија била големата сила во југоситочна Европа.²⁵² Во есента 1715 година меѓународната ситуација на запад по смртта на Луј XIV нагло се променила. Новите француски власти го увериле хабсбуршкиот емисар во Версај дека тие немаат намера да го нарушат мирот потпишан во Раштад. Шпанија ги повторила чекорите на својот сојузник и во писмо до папата Клемент XI од 25 ноември Филип V ветил дека доколку императорот е зафатен во војна со Османлиите, тој нема да го загрози интегритетот на хабсбуршките територии во Италија. Во меѓувреме Хабсбурзите постигнале успех во преговорите со Холандија во однос на одбранбениот договор, а по ова уследиле и преговори за обновување на стариот сојуз помеѓу Виена, Лондон и Хаг. Враќањето на балансот на силите во западна Европа ги охрабрило Хабсбурзите да се вклучат во војната против Османлиите. Подготовките за војната започнале со прашањето дали да и се понуди сојуз на Русија. Хабсбуршките советници

²⁵² Roeder, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 39–40, 42, 44; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 166–67; Aksan, *Ottoman Wars, 1700-1870*, 98; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 433; Ingrao, *Habsburška monarhija, 1618-1815*, 112; Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, chap. II. VIII. I.

знаеле дека доколку Петар се вклучи во војната истата ќе заврши со убедлива хабсбуршко-руска победа. Тие се сложиле дека руска агресија кон османлиските територии во Европа значела загрозување на безбедноста на нивната источна граница, па така оваа идеја за сојуз со Русија била отфрлена. Еуген Савојски од разговорите на воениот совет околу идејата за сојуз со Русија заклучил дека:

*“...It is easy to recognize that an alliance with the tsar would force the Turks to divide their forces and thereby make it easier and more advantageous for us to fight a Turkish war. But we also have to fear that the tsar would make this alliance very costly for us and could try to make many difficulties for Your Majesty...”*²⁵³

Од овие разговори помеѓу хабсбуршките советници можеме да забележиме дека тие во 1715 година веќе биле свесни за постепеното слабеењето на Османлиската империја. Тоа правело југоисточната граница на монархијата да биде побезбедна, но влијаело непропорционално и на зголемената руска агресија кон османлиските територии во Европа. Виена по настаните од 1710 година преферирала на својата југоисточна граница да го задржи добропознатиот стар непријател.²⁵⁴ Во доцната 1715 година Хабсбурзите биле подготвени за војна. Виена ја известила Венеција дека доколку Османлиите не прифатат мировни преговори до почетокот на следната воена сезона, императорот ќе се вклучи во војната. Еуген Савојски на 2 април 1716 година упатил ултиматум до Костантинопол. Тој напишал: ако Османлиите сакаат да го одржат мирот со Хабсбурзите, треба да ги испочитуваат одредбите од Карловиц и на Венеција да ги вратат териториите освоени во 1714-15 година. Императорот оставајќи ги формалностите за султанот, не објавил војна туку поставил рок до 15 мај за одговор на ултиматумот. На 13 април со венецијанското прифаќање на условите поставени од императорот бил потпишан новиот договор за хабсбуршко-венецијански сојуз. Принцот Еуген на 20 мај го известил императорот за недоставување одговор од Османлиите на поставениот ултиматум, така што “сега било времето да се мобилизира армијата и со Господ напред да се тргне во поход”.²⁵⁵ Додека траеле воените

²⁵³ Еуген со овој заклучок испратен до императорот, ги изнел добрите и лошите страни во однос на идејата за сојуз со Русија. Roeder, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 47.

²⁵⁴ Roeder, 44, 45, 46–48; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 433–34; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 175.

²⁵⁵ Види во анекс документ 3. *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen, Nach Den Feldakten Und Anderen Authentischen Quellen Herausgegeben von Der Abtheilung Für Kriegsgeschichte Des K. K. Kriegs-Archives*,

подготовки и мобилизацијата на армијата во монархијата се слушала добропознатата мелодија – *Türkenglockern*.

Хабсбурзите во оваа војна се концентрирале на стратегиските локации кои потфрлиле да ги задржат и освојат во војната од минатиот век, Белград и Темишвар. Врховната команда на армијата му била дадена на Еуген Савојски, а неговата прва цел била освојувањето на Белград. Војната иако започнала во мај фелдмаршалот во воениот камп кај Футак (Футог) пристигнал на 9 јули, два месеци подоцна. Поради задоцнувањето Еуген решил дека веќе било касно за опсада на Белград, така што тој одлучил да се соочи со османлиската армија предводена од Демад Али паша. Првиот судир во војната се случил на 2 август 1716 година на неколку километри од Карловиц. Хабсбуршката извидничка коњаница предводена од Јанош Палафи во четиричасовниот судир со османлиската армија, била поразена и натерана да се повлече. Османлиите охрабрани од оваа победа која за нив “подобро да не се случела“, тргнале кон Петроварадин. Еуген на 4 август во извештајот до императорот напишал дека најверојатно ќе се судри со непријателот наредниот ден, со цел да добие можност за ран одлучувачки поход.²⁵⁶ Фелдмаршалот добро го познавал теренот, но исто така бил сигурен во тоа дека Османлиите не можеле да и парираат на реформираната хабсбуршка стратегија на војување. Хабсбурзите во битката која уследила на 5 август кај Петроварадин извојувале голема победа против Османлиите. Тие биле предводени од големиот везир Демад Али паша, кој самиот останал на бојното поле. Еуген по победата од шаторот на големиот везир до воениот совет напишал:

vol. XVI, 2 (Wien: Verlag des K. K. Generalstabes, 1891), 350–54; Trattato del 14 Aprile 1716 fra Carlo VI e la Repubblica di Venezia. Amy A. Bernardy, *L'ultima guerra turco-veneziana (MDCCXIV-MDCCXVII)* (Firenze: G. Civelli, 1902), Анекс: документ 3; 98-103; Еуген до Дамад Али паша, 2 април 1716 година. Kriegsarchiv. *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, 1891, XVI:додаток: документ 2; 15-16; Еуген до Карл VI, 20 мај 1716 година. Kriegsarchiv. “...also wohl anderes nichts zu thun sein wird, als dass die Armee sobald (als) möglich formirt und in dem Namen des Allerhöchsten der Feldzug eröffnet werde...” *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVI:додаток: документ 5; 23-25.

²⁵⁶ Еуген до Карл VI, 3 август 1716 година. Kriegsarchiv. *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, 1891, XVI:додаток: документ 59; 68-70; “...Bei solch' gestalten Sachen wird heute die Disposition gemacht, dass man vielleicht morgen mit einem Theile der Infanterie und völliger Cavallerie den Fiend anfallen und also das Ansehen zu einer baldigen Action sein dürfte...“; Еуген до Карл VI, 4 август 1716 година. Kriegsarchiv. *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVI:додаток: документ 61; 70-71.

“...Ви ја доставувам оваа славна вест за тоа дека Севишниот Господ ја благослови императорската армија денес, 5 август, со чија помош непријателот е целосно уништен...”²⁵⁷

Еуген не сакал да ја загуби добиената предност, затоа тој веќе на 13 август со целата армија се упатил кон последната голема османлиска тврдина северно од Дунав, Темишвар. Фелдмаршалот со коњаницата и артилеријата на 16 август пристигнал кај Зента, а до крајот на месецот целата хабсбуршка армија се наоѓала пред ѕидините на Темишвар. Принцот Еуген наредил изградба на дрвен ѕид околу тврдината, со цел да му се оневозможи на непријателот надворешна подршка и воедно да ја заштити хабсбуршката армија од потенцијален османлиски напад. Во текот на опсадата хабсбуршките извиднички одреди во периодот од 5 до 22 септември забележиле и го известиле воениот камп за османлиско движење кон Темишвар. На 22 септември пристигнале вести дека Османлиите биле во непосредна близина на Темишвар, а веќе следниот ден хабсбуршката армија успеала да го разбие непријателот и натера да се повлече. Еуген на 1 октомври се обидел со општ напад да ја освои тврдината. Нападот не завршил како што посакувал принцот, но ја покажал неизлезната позиција во која се наоѓале бранителите на тврдината. Единаесет дена подоцна на 12 октомври фелдмаршалот кој само што се вратил од инспекција на рововите во својот шатор го пречкала понуда која “без двоумење ја прифатил“, капитулација на Темишвар. Следниот ден биле разменети заложници кои требало да преговараат за условите на капитулацијата, а три дена подоцна на 16 октомври Османлиите ја напуштиле тврдината. По освојувањето на Темишвар хабсбуршката армија се подготвила за презимување, а Еуген се вратил во Виена. Хабсбуршките успеси продолжиле и во зимата 1716-17 година. Во ноември 1716 година хабсбуршката армија извршила неколку успешни воени акции во Валахија, освојувајќи ги териториите западно од реката Олта. На 27 ноември бил освоен Букурешт, а два месеци подоцна на 24

²⁵⁷ Еуген до воениот совет. Од шаторот на големиот везир, 5 август 1716 година. *Kriegsarchiv. Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, 1891, XVI:додаток: документ 62; 71; Подеталниот извештај за настаните од битката може да се погледне во докоментот 65 од додатокот. *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVI:72–76.

февруари, бил потпишан договор со кој западниот дел на Валахија бил официјално ставен под хабсбуршка власт.²⁵⁸

Во меѓувреме, состојбата на фронтот ги приморала Османлиите да го ослободат хабсбуршкиот амбасадор, Флајшман и да го испратат во Виена со предлог за примирје. Амбасадорот пристигнал во Виена на 3 декември каде бил церемонијално пречекан, а османлиската понуда била заборавена. Хабсбурзите воопшто не размислувале за мировни преговори, бидејќи главната цел сеуште не била остварена – освојувањето на Белград. Почетокот на новата воена сезона бил отворен со породувањето на императорката Елизабета на 13 мај, а следниот ден фелдмаршалот со императорски благослов ја напуштил престолнината и се упатил кон воениот камп кај Футах. На 16 мај Еуген пристигнал во Буда од каде по петчасовната проверка на фортификациите продолжил кон Футах. На 18 мај, поголемиот дел од хабсбуршката армија веќе се наоѓала во воениот камп и го чекала пристигнувањето на фелдмаршалот. Во 1717 година, со военото засилување од Баварија и Саксонија, хабсбуршката армија на хартија броела скоро 100.000 војници, над 100 парчиња теренска артилерија и неколку опсадни топови. Овие бројки кажуваат дека Хабсбурзите сега биле спремни да ја остварат замислената цел. Еуген пристигнал во Футах на 21, а на 22 мај во кратката релација до императорот напишал “освен информацијата дека непријателот полека се мобилизира, детали околу нивната бројка и подготвеност сеуште немаме“. Од Трансилванија во однос на османлиската мобилизација известиле дека поголемиот дел од османлиската армија сеуште се наоѓала кај Адријанопол, поради тоа што го чекала пристигнувањето на артилеријата и одредите од Азија. Хабсбуршката армија од Футах, предводена од Еуген тргнала кон Панчево на 9, а пристигнала во воениот камп на 14 јуни. Следниот ден, армијата започнала со преминување на понтонскиот мост на

²⁵⁸ Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 436–434; Документот за османлиското предавање на Темишвар може да се прочита од 261- 264 страница. *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, 1891, XVI:245–46, 259-260.; Еуген до Карл VI. Од воениот камп кај Зента, 17 август 1716 година. *Kriegsarchiv. Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVI:додаток: документ 83; 89-90; Еуген до Карл VI. Од воениот камп пред Темишвар, 25 септември 1716 година. *Kriegsarchiv. Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVI:додаток: документ 140; 138-139; Еуген до воениот совет. Од воениот камп пред Темишвар, 13 октомври 1716 година. *Kriegsarchiv. Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVI:додаток: документ 153; 150-151; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 180.

Дунав.²⁵⁹ Во меѓувреме, до Еуген пристигнала понуда за склучување мировен договор помеѓу Виена и Костантинопол од страна на новиот англиски амбасадор во Османлиската империја, Едвард Вортли Монтекју. Било очигледно дека поставените предлози од англискиот амбасадор ја игнорирале реалната воена состојба и ги застапувале само османлиските интереси. Монтекју понудил англиска медијација, но под услов Хабсбурзите да ги вратат на Османлиите, Банат и тврдината Темишвар. Овој предлог бил категорично одбиен од Виена. Еуген во преписката со императорот од 15 јуни, за нелогичноста на овој предлог напишал:

“...Ich kann meinesorts hieraus nichts anderes abnehmen, als dass gedachten Botschafter aus Furcht dieses Schreiben also coneipirt angenommen hat, denn die Sachen Gottlob nicht in dem Stande sind, derlei Conditionen anzunehmen. Es könnte also wohl sein, dass er unter der Hand auf andere und leidentlichere antragen thäte, wo indessen meines unmassgeblichen Erachtens (nach) den genommenen Principien bestandig zu inhaeriren und davon nicht abzuweichen wäre...”²⁶⁰

Императорот за предлогот на англискиот амбасадор во писмо до Еуген од 20 јуни напишал:

“...Die Proposition dureh den englischen Botschafter ist recht zum lachen, und eine Einfalt von ihm, sie anzunehmen und einen Courier zu schicken, da man doch schon vor seiner Abreise ihn davon prevenirt hat. Bin auch ganz Dero Meinung, also ich auf solche Weise werde antworten lassen...”²⁶¹

²⁵⁹ *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen, Nach Den Feldakten Und Anderen Authentischen Quellen Herausgegeben von Der Abtheilung Für Kriegsgeschichte Des K. K. Kriegs-Archives*, vol. XVII, 2 (Wien: Verlag des K. K. Generalstabes, 1891), 1,3, 68; Еуген до Карл VI. Од кампот кај Футац, 21 мај 1717 година. *Kriegsarchiv Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVII:додаток: документ 28; 21; Газет од Виена известува за подготвеноста на хабсбуршката армија и ги дава вестите од Трансилванија во однос на османлиската мобилизација “The London Gazette,” 1717, no. 5543 (1 - 4 June) ; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 438; Бранко Бешлин, *Евгеније Савојски и Његово Доба* (Нови Сад: Матица Српска, 2014), 499, 500.

²⁶⁰ Еуген до Карл VI. Од кампот кај Панчево, 15 јуни 1717 година. *Kriegsarchiv*; Мислењето на Еуген било дека англискиот амбасадор најверојатно бил присилен да ги напише и испрати овие предлози. *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, 1891, XVII:додаток: документ 59; 57-58.

²⁶¹ Карл VI до Еуген. Фаворита, 20 јуни 1717 година.; Мислењето на императорот било многу поостро од она на Еуген. Тој напишал дека предлогот на англискиот амбасадор бил смешен и дека било глупаво

Овој неуспешен обид на англискиот амбасадор да стави крај на војната, најубаво е опишан од холандскиот амбасадор во Виена, кој напишал дека императорот нема да прифати мировни преговори се додека Белград не биде освоен. Во меѓувреме, хабсбуршката армија на 17 јуни го поставила воениот камп кај Вишница, на пет километри до Белград. Следниот ден армијата ја опколила тврдината и започнала со изградба на внатрешната и надворешна одбранбена линија, која се протегала од десниот брег на Дунав до левиот на Сава, со што и официјално започнала опсадата. На 29 јуни бил подигнат мост на Сава, со цел главнината од хабсбуршката армија да биде поврзана со одредите кои пристигнале од Петроварадин во Семлин, предводени од грофот Јохан Георг вон Хаубен. Францускиот командант во баварска служба Жан-Мартин Де Ла Колониј, на 14 јули пристигнал во хабсбуршиот воен камп со вести до фелдмаршалот дека баварските одреди за два дена ќе и се приклучат на хабсбуршката армија. Еуген по овие вести на Де Ла Колиниј му дал инструкции за местото на кое треба да се постават новите одреди, па така на 16 јули Баварците им се приклучиле на одредите под команда на вон Хаубен кај Семлин. Неколку дена подоцна на 28 јули, во воениот камп пристигнале и вестите дека османлиската армија предводена од големиот везир Халил паша пристигнала во Смедрево, а веќе на 1 август непријателот се улогорил во непосредна близина на хабсбуршката надворешна одбранбена линија. Фелдмаршалот сега се нашол помеѓу белградскиот гарнизон од една и османлиската армија на Халил паша од друга страна. Во деновите пред одлучувачкиот момент, во воениот камп преовладувал недосиг на намирници и голем број заразни болести, а бројот на гробови од починати војници од ден на ден се повеќе се зголемувал, Еуген сега бил како Кајсар пред Алесија. Очите на цела Европа биле насочени кон случувањата пред Белград. Пример за ова се изјавите на Лондонски Газет од Виена на 4 и 11 август:

“...Vienna Aug. 4: We are every Day in Expectation of a Courier with the News of a Battle, the Success of which will decide the Fate of the Siege; Vienna Aug. 11: We have been expecting a Courier every Hour for these three Days last past with the News of a Battle, and have had several false Alarms, but as yec we have no Account of any Action...”²⁶²

воопшто да испраќа ваков несериозен предлог. *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVII:Анекс: документ 3; 397-399.

²⁶² Во Виена скоро секој ден се очекувало да пристигне курир со вести за битка, која требало да ја одлучи судбината на опсадта; “Gazette,” 1717, nos. 5562, 5564 (6 - 10 August) (13 - 17 August).

Слика 8. Опсадата на Белград со приказ на Петроварадин, Белград и Темшивар (од лево кон десно).²⁶³

Жан-Мартин во совојот летопис напишал дека тие во очите на Европа веќе биле осудени на порпаст, но единствениот човек кој можел да ги спаси од оваа ситуација бил Еуген, бидејќи тој ги познавал слабостите на непријателот и го чекал вистинскиот момент за да го нападне непријателот. На 14 август хабсбуршката артилерија успеала да го погоди белградскиот главен магацин за муниција. Во експлозијата што настанала загинале скоро 3000 османлии и биле урнати околните одбранбени кули. Во меѓувреме, Еуген од еден заробен јаничарски старешина успеал да дознае дека големиот везир планирал да го започне нападот помеѓу 16 и 17 август, па одлучил да дејствува пред него. Фелдмаршалот на состанокот од 15 август, ги известил своите генерали дека

²⁶³ Joachim Ottens, *NIEUWE en ACCURATE CAART van de Omleggende LANDE van BELGRADO, als mede des selfs BELEGERINGH, ende MARSE der / KEYSERLYKE ARMEE.*, 1717, 1:518,000, 1717.

дошло време за решавачката битка, а состанокот го завршил со зборовите “Или јас ќе го освојам Белград, или Турците мене“. На 16 август, пред изгрејсонце, хабсбуршката армија започнала со нападот врз непријателот. Клучниот момент во битката се случил кога баварскиот одред предводен од Де Ла Колониј извршил јурриш на еден османлиски ров, успеал да го натера непријателот да се повлече, а топовите кои биле во ровот ги насочил кон главнината на османлиската армија. Оваа успешна акција на Баварците го отворила бојното поле за центарот и левот крило на хабсбуршката армија. Баварската храброст го натерала и самиот фелдмаршал да тргне во јуриш против разбиените Османлии. Уште истиот ден Еуген преку Јохан Андреас Хамилтон ги испратил убавите вести до воениот совет во Виена. Два дена подоцна на 18 август, командатот на Белград Мустафа паша ги прифатил условите дадени од Еуген, со што Османлиите официјално го предале Белград. Додека Османлиите се подготвувале да ја напуштат тврдината, Еуген со своите генерали по молитвата во шаторот на големиот везир на 19 август, продолжиле со веќе започнатото славење на победата. Ако Зента и Петроварадин го направиле најјаксниот генерал во Европа, победата кај Белград, која била негова последна и најголема во долгата воена кариера, направила Еуген Савојски да стане симбол на слава во културната историја.²⁶⁴

²⁶⁴ Roider, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 51; Hakan Karagöz, “The 1717 Siege of Belgrade and the Ottoman War Equipment Captured by the Habsburgs after the Siege,” *Belgrade 1521-1867*, 2018, 134–35; Внатрешната и надворешна одбранбена линија била завршена на 9 јули. *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, 1891, XVII:81, 134; Бешлин, *Евгеније Савојски и Његово Доба*, 502–3; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 186, 187; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 439; Jean Martin de La Colonie, *The Chronicles of an Old Campaigner M. De La Colonie, 1692-1717*, trans. Walter C. Horsley (London: John Murray, Albemarle Street, 1904), 404–5, 421–22, 452–53; “*Ich muss entweder Belgrad nehmen, oder die Türken müssen mich nehmen.*“ Johann Pezzl, *Eugens Leben und Thaten*, vol. III, Oestreichische Biographien 3 (Wien, 1791), 231; Еуген до воениот совет. Од кампод пред Белград, 16 август 1717 година. *Kriegsarchiv. Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, 1891, XVII:додаток: документ 133; 133; Одредбите за капитулацијата на Белград може да се видат во *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVII:Анекс: документ 9; 422-425; “*Gazette*,” 1717, 5569 (31 August - 3 September); Aksan, *Ottoman Wars, 1700-1870*, 102.

*Prinz Eugen der edle Ritter,
wollt dem Kaiser wied'rum kriegen
Stadt und Festung Belgerad!
Er ließ schlagen eine Brucken,
daß man kunt hinübrucken
mit der Armee vor die Stadt.*

*Als die Brucken nun war geschlagen,
daß man kunnt mit Stuck und Wagen
Frei passir'n den Donaufluß,
Bei Semlin schlug man das Lager,
Alle Türken zu verjagen,
Ihn'n zum Spott und zum Verdruß²⁶⁵*

Слика 9. Еуген Савојски.²⁶⁶

²⁶⁵ Carl Loewe, *Prinz Eugen, der edle Ritter: Ballade von Freiligrath* (Bote & Bock, 1844); Повеќе детали околку песната може да се прочитаат кај Бешлин, *Евгеније Савојски и Његово Доба*, 510–11.

7.1 Стивнување на војната, делумно остварени воени планови, предигра и завршен акт

Хабсбурзите по освојувањето на Белград, извршиле уште неколку кратки воени акции во Босна и Србија, но без поголем успех. Во Виена се дискутирало за продолжување на освојувањата во подунавјето. Михаел вон Талман сега како член на воениот совет предложил на Еуген, доколку војната продолжил “вашето величество ако тргне со армијата кон крајот на следниот мај би можел да стигне до Софија и Филипопол (Пловдив) или до Никопол и Русток (Русе) на Дунав, пред да се сретне со османлиската армија, бидејќи искуството од минатите војни со Османлиите ни покажува дека непријателската армија нема да биде мобилизирана се до половината на јули“. Талман тврдел дека ако планот бил успешен, Хабсбурзите би имале можност да го окупираат Балканскиот полуостров се до Македонија. Карл VI му сугерирал на фелдмаршалот дека за монархијата би било корисно ако се освои Бихач, а Валахија и Молдавија станат вазални војводства.²⁶⁷ Ситуацијата во западна Европа не им дозволувала на Хабсбурзите да ги остварат плановите за понатамошно проширување на Балканскиот полуостров. Шпанија непосредно по освојувањето на Белград ги нападнала хабсбуршките територии во Италија, односно Сардинија. Покрај тоа што војната со Османлиите продолжила, нејзиниот интензитет бил значително намален. На 5 септември 1717 година поранешниот османлиски командант на Белград, Мустафа паша до Еуген испратил понуда за мировни преговори по принципот *uti possidetis* со тоа што посредник во преговорите да биде тој самиот. Еуген кој го добил писмото на 10 септември по два дена на Мустафа паша му вратил со општ одговор дека императорот не би бил против “добар, искрен и задоволителен договор“. Тој по ова го советвал Карл

²⁶⁶ Jacob van Schuppen, *Eugenius (1663-1736), Prins van Savoye*, 1718, 1718.

²⁶⁷ “Wenn Euer Durchlaucht, gegen Ende des nächstkommenden Mai mit der kaiserlichen Armee weiter aufbrechen sollten, dürften Selbe eher Sofia und Philippopol, oder an der Donau Nicopolis und Rustschuk erreichen, als eine standhaltende türkische Armee antreffen; gestalten die feindliche Hauptarmee vor halbem Juli, wie in allen Kriegen mit der Pforte die Erfahrung gezeigt, ihre Kräfte nicht wird formiren können.”; Kriegsarchiv, “Türkenkrieg 1718”; Fasc. I, 17. Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen, 1891, XVII:280; Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen, XVII:Анекс: документ 14; 438-439; Директни докзи не постојат за тоа дали Еуген сериозно размислувал понатамошно освојување на Балканскиот полуостров, освен во една прилика каде тој му предложил на императорот освојување на Солун и Драч. Подетално кај Roider, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 52–53; За воените акции на хабсбуршката армија во Босна и Србија, подетално кај Бешлин, *Евгеније Савојски и Његово Доба*, 506–9.

дека мир со Османлиите би значел избегнување војна на два фронта. Фелдмаршалот истовремено сугерирал дека на Османлиите не треба да им се покаже очигледната потреба за мир. Принцот побарал императорот да го испрати Талман во кампот кај Семлин со цел да се подготват преелиминарни предлози. Еуген кој имал полни ингеренции од императорот за преелиминарните разговори, дал предлози чие јадро бил принципот *uti possidetis*. Во овие предлози исто како во тие 1690-99 година биле ставени барања за османлиски територијални отстапки и покрај тоа што хабсбуршка армија на тие локации немало. Токму кога императорот ги прифатил овие предлози од Еуген, ситуацијата се променила. Непосредно по хабсбуршкото освојување на Семедриа, големиот везир Мехмед паша на 29 септември испратил писмо до Еуген во кое пишувало дека Османлиите се подготвени да започнат мировни преговори. Испратеното писмо до Еуген пристигнало на 5 октомври, а во него условите кои големиот везир ги поставил биле различни од оние на Мустафа паша и сосема спротивни на хабсбуршките интереси. Османлиите сега барале времено примирје и британска медијација во мировните преговори, при тоа принципот *uti possidetis* и преговори со Венеција не биле споменати. Еуген поради шпанската агресија во Италија предлагал да се прифати барањето за медијација со цел што побрзо да започнат преговорите. Фелдмаршалот не сакал да му дозволи на непријателот воена реконсолидација, па затоа инсистирал одбивање на барањето за времено примирје. Императорот колку и да не преферирал надворешно мешање во преговорите, по инсистирање на Еуген го прифатил ова османлиско барање. Во Виена сега се дискутирало за превземање мерки во однос на потенцијалните медијатори Монтекју и Којлер, за кои биле убедени дека се наклонети кон османлиската страна. Виена испратила барања до Лондон и Хаг за отповикување на нивните тогашни амбасадори и испраќање нови. Хабсбурзите немале среќа во Хаг, но затоа од Лондон реагирале на време. Мотекју бил отповикан, а на негово место бил испратен поранешниот амбасадор во Костантинопол, Роберт Сутон. Во следните неколку месеци и покрај тоа што кореспонденцијата помеѓу Виена и Костантинопол продолжила, напредок во преговорите не бил постигнат. Ова се должело на спротивставените ставови помеѓу султановите советници по прашањето за продолжување на војната или не. На 15 февруари, Еуген Савојски испратил писмо до Мехмед паша, во кое тој ја соопштил подготвеноста на императорот за официјален почеток на мировните преговори со британско-холандска медијација и предложил истите да бидат отворени во раната пролет 1718 година. Покрај тоа што Хабсбурзите уште во ноември 1717 година

предложили неколку локации за почеток на преговорите, Османлиите дури на крајот на март 1718 година се согласиле мировните преговори да се одржат во Пасаровиц.²⁶⁸

Карл VI за свои претставници на престојните мировни преговори ги назначил грофот Дамиан Хуго вон Вирмонд, по препорака на Еуген и членот на воениот совет Михаел вон Талман, препорачан од неговото десетгодишно искуство во Костантинопол. Републиката на Сан Марко, за свои претставници ги назначила потписникот на мирот од Карловиц, Карло Руцини и секретарот Вендрамино Бјанки.²⁶⁹ Големиот везир иако за преговорите во Пасаровиц ги назначил Силахдар Ибрахим ага и Мехмед Јермисекис ефенди, тој продолжил да го блокира процесот за издавање на нивните овластувања. Тој го обструирал овој процес поради тоа што бил дел од групата османлиски советници кои биле за продолжување на војната. Овластувањата конечно биле потпишани од големиот везир пет дена по пристигнувањето на Ибрахим

²⁶⁸ Бешлин, *Евгеније Савојски и Његово Доба*, 513, 515; Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, 1991, 446; Поранешниот командант на Белград, Мустафа паша до Еуген. Ниш, 5 септември 1717 година. *Kriegsarchiv. Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, 1891, XVII:Анекс: документ 12; 429-430; "...einen guten, aufrichtigen und vollständig genugleistenden Vergleich..." ;Еуген до Мустафа паша. Од кампот кај Семлин, 12 септември 1717 година. *Kriegsarchiv. Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVII:Додаток: документ 163; 169-170; Еуген до императорот. од кампот кај Семлин, 12 Септември 1717 година. *Kriegsarchiv. Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVII:194; Додаток: документ 161; 167-69; Големиот везир Мехмед паша до Еуген. Ниш, 29 септември 1717 година. *Kriegsarchiv. Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVII:Анекс: документ 15; 439-440; Хабсбурзите на Османлиите им предложили три локации за одржување на мировните преговори - Пасаровиц, Терговист (Трговиште) и Фетислам (Кладово). *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVII:197; Еуген до големиот везир Мехмед паша. Виена 15 февруари 1718 година. Н. Н. und Staatarchiv, *Acta turcica*, 1718. *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVII:Додаток: документ 199; 226-229; Първев, *Балканите Между Две Империи*, 187-88, 189; Roeder, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 54-55; 30 јули 1718 година. Aubry de La Mottraye, *A. De La Mottraye's Travels Through Europe, Asia, and into Part of Africa; With Proper Cutts and Maps. Containing A Great Variety of Geographical, Topographical, and Political Observations on Those Parts of the World*, vol. II (London: Printed for the author; E. Symon, 1723), Анекс: трето писмо; 63; Околу одолговлекувањето на мировните преговори и настаните од 1717-18 година прочитајте подетално кај Rhoads Murphey, "Twists and Turns in the Diplomatic Dialogue: The Politics of Peacemaking in the Early Eighteenth Century," in *The Peace of Passarowitz, 1718*, Central European Studies (West Lafayette, Ind: Purdue University Press, 2011), 73-92.

²⁶⁹ Настаните од мировните преговори во Пасаровиц може подетално да се прочитаат во историскиот извештај на венецијанскиот секретар, објавен во Падова, 1719 година. Vendramino Bianchi, *Istorica relazione della pace di Posaroviz* (Padova: Giovanni Manfré, 1719).

ага и Мехмед ефенди заедно со холандскиот амбасадор во Ниш. И покрај тоа што процесот за почеток на мировни преговори бил започнат двете страни продолжиле со воените подготовки. Хабсбурзите го извидувале теренот околу Ниш и се подготвувале за воени акции во Босна, а Османлиите започнале со мобилизација на армијата кај Адријанопол. Во Виена на 18 април се одржал состанок помеѓу грофот вон Вирмонд, Руцини и Еуген, по кој хабсбуршкиот и венецијанскиот претставник се подготвиле да тргнат кон Пасаровиц. Следниот ден, воените инжињери испратени од двете страни започнале со подготовките за изградба на павиљонот во кој требало да се одржат преговорите. Грофот вон Вирмонд на состанокот свикан од императорот на 20 април, ги примил потребните инструкции и два дена подоцна се упатил кон Пасаровиц. Во почетокот на мај додека претставниците на монархијата и републиката пристигнувале на местото одредено за преговори, во Константинопол на 9 мај Мехмед паша бил тргнат од позицијата голем везир, а на негово место бил поставен зетот на Ахмед III, Дамад Ибрахим паша. Овие вести стигнале до Хабсбурзите во средината на мај и биле позитивно дочекани, поради тоа што новиот голем везир бил наклонет кон идејата за мир. Уште на првиот прелиминарен состанок, помеѓу двете страни се јавил конфликт од протоколарен карактер, односно османлиските претставници не поседувале полни ингеренции за преговарање. Хабсбурзите инсистирале дека без овие овластувања официјалните преговори не можат да започнат. Полните овластувања за преговорите на османлиските претставници од Константинопол пристигнале на 30 мај. Демад Ибрахим паша на османлиските претставници им дал инструкции да “преговараат со Хабсбурзите по принципот *uti possidetis*, а со Венеција по принципот *justa satisfactionis*“. По долгите подготовки и прелиминарни разговори, мировните преговори во Пасаровиц биле официјално отворени на 4/5 јуни.²⁷⁰

²⁷⁰ Първев, *Балканите Между Две Империи*, 192–93; Бешлин, *Евгеније Савојски и Негово Доба*, 515, 516; Roeder, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 55–56; Османлиските претсавници пристигнале во Пасаровиц на 9 април. Murphey, “Twists and Turns in the Diplomatic Dialogue,” 86; *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, 1891, XVII:341, 349; Виена, 2 март. “The London Gazette,” 1718, no. 5623 (8 - 11 March) ; Виена, 16 март. “Gazette,” no. 5627 (22 - 25 March); Во однос на хабсбуршките воените подготовки види Виена, 5 април. “Gazette,” no. 5632 (8 - 12 April); Виена, 20 април. “Gazette,” no. 5636 (22 - 26 April); Виена, 23 април “Gazette,” no. 5637 (26 - 29 April); Белград, 22 април. “Gazette,” no. 5639 (3 - 6 May); Виена, 30 април. Вон Вирмонд ја напуштил Виена и се упатил кон Белград на 22 април “Gazette,” no. 5640 (6 - 10 May); Виена, 28 Мај. “Gazette,” no. 5647 (21 May - 3 June); Од кампот во близина на Пасаровиц, 16 мај. “Gazette,” no. 5648 (3 - 7 June); Газет овде известува за пристигнувањето

Слика 10. Преговорите во Пасаровиц, 1718 година.²⁷¹

На првиот состанок страните се договориле преговорите да се водат одделено, а доколку се јави конфликт да бидат повикани претставниците на медијацијата. Хуго вон Вирмонд и Михаел вон Талман на првите неколку состаноци се воделе по јадрената инструкција дадена на 20 април, односно барале Османлиите да направат територијални отстапки на места каде немало хабсбуршка армија, но бил освоен административниот центар на таа покраина. Тоа подразбирало предавање на Ниш и Видин. Османлиските претставници категорично ги одбиле овие барања, а големиот везир испратил писмо до Еуген на 11 јуни во кое тој ја изразил желбата за постигнување мировен договор, но стриктно под принципот *uti possidetis*, бидејќи во

на османлискиот ага со полните овластувања на претставниците на султанот и за официјалниот почеток на преговоритр. Од кампот о близина на Пасаровиц, 6 јуни. "Gazette," no. 5652 (17 - 21 June).

²⁷¹ Во долниот дел од сликата се прикажани имињата на учесниците во преговорите. Bernardy, *L'ultima guerra turco-veneziana (MDCCXIV-MDCCXVII)*.

спротивно тој би ја изгубил својата позиција. Еуген по ова се сретнал со Талман и Вирмонд во околината на Пасаровиц ѝ им дал инструкции барањата за османлиски територијални отстапки во места каде немало хабсбуршко воено присуство да ги сведат на минимум. На состанокот одржан на 17 јуни, била повторена истата пракса, каде што хабсбуршките претставници ги бараат тврдината Бихач во Босна и вазалство над Валахија и Молдавија. Османлискиот одговор бил ист како на претходното барање, со тоа што на хабсбуршките претставници веќе “им било јасно дека нешто повеќе од *uti possidetis* не било можно да се постигне“. Три дена подоцна претставниците на двете страни повторно се состанале. На овој состанок се разговарало за освоените територии од страна на Хабсбурзите во Валахија, односно западно од реката Олта. Османлиите го прифатиле договорот потпишан на 24 февруари 1717 година, помеѓу Хабсбурзите и војводата на Валахија, со тоа што сега официјално петте окрузи западно од реката Олта биле предадени на монархијата. Еуген Савојски во писмото од 20 јуни го известил императорот за дотогашниот напредок во преговорите. Тој исто така бил убеден дека работата на претставниците ќе тече непречено и набрзо ќе биде постигнат мир. Седум дена по извештајот на Еуген, помеѓу претставниците на двете страни бил одреден членот за границата која требало да се протега низ територијата на Србија, а на 3 јули бил изработен проект планот за мировниот договор, кој се состоел од 18 членови и бил испратен до императорот за одобрување. На 21 јули во 13:30 на пладне официјално бил потпишан мирот кој ја крунисал првата победа на императорот Карл VI над Османлиите. Мировниот договор е составен од вкупно 20 члена во кои се определени и прецизирани правата и обврските на двете договорни страни.²⁷² Со членот XIV од одредбите во мировниот договор, Хабсбурзите добиле право на трговија во Левантот, а останатите регулации биле регулирани седум дена подоцна. Франц вон Флајшман со Сејфулах ефенди на 27 јули го потпишале дополнителниот трговски договор (*Commerciorum et navigationis tractatus*), со кој биле регулирани прашањата од областа на трговијата, царината, навигацијата и конзуларната заштита. Хабсбурзите со потпишувањето на овој мир, добиле значајни територијални проширувања. Со аквизицијата на банатот Темишвар било завршено реосвојувањето и обединувањето на териториите на круната на Св. Стефан. Монархијата ја поширила својата граница на Балканскиот полуостров со тоа што ја добила територијата од северна Србија, Долен Срем и со една нога влегла во Босна и дунавските војводства. Следната година овие

²⁷² Види Анекс: Документ 2.

договори биле ратификувани од императорот и султанот, а со церемонијалното преминување на новата граница хабсбуршкиот и османлиски амбасадор ги започнале мисиите за обнова на стабилноста помеѓу Виена и Костантинопол.²⁷³

Хабсбурзите со победите кај Петроварадин, Темишвар и Белград во последната војна на Еуген Савојски направиле стариот ривал на Босфорот никогаш повеќе целосно да се опорави, а од друга страна покажале дека тие се единствената сила во Југоисточна Европа која треба да се прашува за европските територии на султанот.

Слика 11. Балканскиот полуостров и хабсбуршките придобивки по мирот од Пасаровиц.²⁷⁴

²⁷³ *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, 1891, XVII:352, 369; Еуген до императорот. Белград, 20 јуни, 1718 година. *Kriegsarchiv. Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVII:Додаток: документ 209; 236-241; Инструкција. Дадена во Виена на 20 април 1718 година. Н.Н. u Staatarchiv, Acta turcica, 1717, 1718 *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, vol. XVII, sec. Анекс: документ 16; 440-462; Handels - und Schifffahrts-Vertrag mit der Pforte. Geschlossen zu Passarowitz, 27 Juli 1718 *Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVII:Анекс: документ 19; 477-483; Виена, 15 јуни. "Gazette," 1718, no. 5653 (21 - 24 June); Хаг, 8 јули. "Gazette," no. 5655 (28 June - 1 July); Келн, 29 Јули. "Gazette," 5663 (26 - 29 July); Първев, *Балканите Между Две Империи*, 164, 194, 196-97; Roeder, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 56; Бешлин, *Евгеније Савојски и Његово Доба*, 517-18; Jovan Pešalj, "Making a Prosperous Peace: Habsburg Diplomacy and Economic Policy at Passarowitz," in *The Peace of Passarowitz, 1718*, Central European Studies (West Lafayette, Ind: Purdue University Press, 2011), 145-46; За повеќе детали околу церемониите и размената на амбасадори помешу Виена и Истанбул во 1719 година подетално кај Ana Milošević, "The Festival Book for the Exchange of Austrian and Turkish Deputations in 1719," in *The Peace of Passarowitz, 1718*, Central European Studies (West Lafayette, Ind: Purdue University Press, 2011), 239-53.

²⁷⁴ Roider, *Austria's Eastern Question, 1700-1790*, 53.

8. Заклучок

Во завршниот дел од овој магистерски труд ќе направам сумирање на најважните заклучоци кои произлегуваат од анализата на обработениот период.

Најпрво, може да се забележи дека Хабсбуршката монархија го започнува својот подем и прераснува во една од Големите сили во Европа во периодот од '80 години на XVII век. Ваквиот подем се должи на порано воспоставената династичка политика и принципите на склучување династички бракови и залагаењата за одржување на *status quo* во регионот. Друг влијателен фактор за подемот на монархијата, особено во раните години на нејзиниот развој и зајакнување на европската сцена, била и воената, финансиска и дипломатска поддршка која австриската гранка од хабсбуршката династија ја добивала од својот “постар брат“, односно од шпанската гранка на хабсбуршката династија. Погоре наведените фактори и помогнале на Хабсбуршката монархија да се извлече од кризата во која таа се наоѓала по Триесетгодишната војна и по која монархијата се нашла во тешка економско-политичка криза, проследена со закана кон интеграцијата на нејзините наследни територии на тогаш помоќната Османлиска империја.

Подемот на Хабсбуршката монархија во овој период повлекува и промена во политичките односи со Османлиската империја. Во периодот пред 1683 година постоела еднострана политичка омраза и агресија кон Виена која доаѓала од Костантинопол. Османлиите постојано ја покажувале оваа политичка омраза преку константните војни, започнати од страна на султанот и неговиот прв советник, големиот везир, додека Хабсбурзите постојано барале начин за избегнување на овие конфликти преку потпишување на мировни договори кои биле на штета на монархијата. Меѓутоа, по битката кај Виена и катастрофалниот османлиски пораз во Големата Турска војна, темпото во хабсбуршко-османлиските односи се променило за 180°. Виена станува доминантната сила, односно агресорот во меѓусебните односи со Костантинопол.

При преговорите за склучување на мировен договор по Големата Турска војна, доаѓа до “европеизација“ на османлиската дипломатија. Ова се одсликува преку прифаќањето на англиско-холандска медијација од страна на султанот. Согласно авторот Џ.К. Хуревиц, пред склучувањето на мировниот договор во Карловиц,

Османлиската Империја прифаќала амбасадори од Европа, но не испраќала свои амбасадори во овие земји, со што ефективно се “дистанцирала“. Ваквиот пристап бил ефикасен се додека не го доживеале првиот значаен пораз во Големата Турска војна. Османлиите кои во преговорите од Карловиц настапиле од позиција на поразена страна, за прв пат испратиле свои официјални претставници. “Европеизацијата“ на османлиската дипломатија продолжила и во понатамошните дипломатски односи преку користењето на медијаторските услуги од различните европски сили.²⁷⁵

Во периодот по потпишувањето на мирот во Карловиц, во Виена се јавиле дилеми кои, останале neodговорени се до почетокот на XX век, во поглед на подемот на Руското царство и неговата политика кон поразената Османлиска империја. Во Виена се дискутирало за тоа дали Руското царство претставувало нова закана кон наследните територии на монархијата, имајќи ја во предвид агресивната политика која царството ја имало кон европските територии на Османлиска империја. Во разговорите на состаноците на дворскиот воен совет, советниците на императорот секогаш биле согласни за една работа, а тоа е дека никако не смее да се дозволи интензивирање на руското влијание на Балканскиот полуостров. И покрај овие сомнежи, Хабсбурзите и натаму биле убедени дека политиката во југоисточна Европа и натаму била диктирана од страна на Виена и Константинопол. Монархијата продолжила да се фокусира на Османлиската империја, од една страна гледајќи ја како слаб противник кого континуирано го поразувала во меѓусебните воени судири и која не можела да се спротистави на идните планови за проширување на монархијата до Константинопол, а од друга страна сеуште се плашела од евентуален обид на Османлиите да ги вратат загубените територии од војните. Хабсбуршката монархија и во годините по 1718 кога војувала со своите западноевропски ривали (Прусија), продолжила со инвестирање во изградбата и усовршувањето на одбранбената линија која се движела по границата со Османлиската империја.²⁷⁶

²⁷⁵ J.C. Hurewitz, “The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversion from Unilateralism to Reciprocity in the Nineteenth Century Belleten,” *Belleten*, no. 25 (1961): 460–61; Aksan, *Ottoman Wars, 1700-1870*, 84.

²⁷⁶ Главниот пример за ова е зајакнувањето на тврдините Петроварадин, Темишвар, Брод и Арад во текот на Седумгодишната војна.

За крај можеме да заклучиме дека хабсуршката политика во периодот од 1680 до 1718 година претрпела големи промени. Од политика на избегнување на војна во почетокот на овој период, се развила во експанзионистичка политика на освојување и проширување на територии. Хабсбурсите станале политички и воено помоќни, но и понатаму останал стравот од стариот непријател – Османлиите.

AHEKC

1.

Мировен договор помеѓу Императорот Леополд I и Султанот Мустафа II

*Потпишан во Карловиц на 29 јануари, 1699 година*²⁷⁷

I. Трансилванија сега е во сопственост на хабсбуршкиот Император. Таа ќе остане под негова сопственост и под негова управа. Од Подолија до границата со покраината Валахија, неговата граница се протега помеѓу покраините Валахија и Молдавија. Ограничена е со планини кои се нејзини стари граници уште од времето пред оваа војна, како и со планини кои исто така се негова стара граница почнувајќи од границата со Валахија па се до реката Мориш (Марос). Двете страни се придржуваат до старите граници и никако не смеат да се заколнат на оваа или онаа страна.

II. Банатот Темишвар чиј центар е истоимената тврдина, Темишвар, со сета своја територија и реките е во сопственост на Султанот. Со Трансилванија, границата се протега од Влахија до реката Мориш, старата граница со Трансилванија која е погоре одредена, своја граница од подрачјето Мориш до реката Тиса покрај брегот на реката Мориш, а и со граница од подрачјето на Тиса до реката Дунав покрај брегот на реката Тиса. Шебеш, Лугош, Липа, Чанад, Кањижа, Бегеј, Бечкерек и Жабјак и сè што се наоѓа на подрачјето на Темишвар, кое е на веќе споменатиот начин ограничено со бреговите на реките Мориш и Тиса, почнувајќи од трансилваниската граница од времето пред војната, нека биде срушено од страна на споменатиот Император, да не се подигнат повторно во иднина, и споменатата покраина целосно да се исчисти. Од сега ниту споменатите места, ниту останатите помали и поголеми места во близина на бреговите на Мориш и Тиса да не се претвораат, да не се градат тврдини. Поданиците на двете страни подеднакво да учествуваат во напојување на стоката, риболовот и останатите погодности со користење на реките Мориш и Тиса, кои се наоѓаат помеѓу

²⁷⁷ Одредбите од договорот ги разгледуваат од овие две книги. Микавица, Гавриловиќ, and Васин, *Знаменита Документа За Историју Српскога Народа: 1538-1918*, 25–35; *A General Collection of Treatys of Peace and Commerce, Manifestos, Declarations of War, and Other Publick Papers.*, vol. IV (London: Printed for J. J. and P. Knapton, J. Darby, D. Midwinter and A. Ward, A. Bettesworth and C. Hitch [and 7 others in London], 1732), 290–301.

двете територии. Товарните бродови на австриските и другите поданици, слободно ќе сообраќаат од Мориш во Тиса и од Тиса во Дунав. Нека сообраќаат непречено, без нанесување на штета и тешкотии во сообраќајот. Рибарските бродови и останатите пловила на темишварските поданици, ќе работат без препреки, а своите бродови-мелници да ги постават на погодни места за да не го попречуваат сообраќајот на трговските бродови. Бидејќи реката Мориш не е голема река, нивото на водата не смее да се намалува со пренасочување на други места и да не се попречува движењето на бродовите. Речните острови остануваат во сопственост на споменатиот цар, поданиците на двете страни да живеат во љубов и мир и со строги наредби да се забранат напади и останати нешта кое се спротивни на одредбите од Договорот за мир.

III. Бидејќи брегот на Бачка е во сопственост на споменатиот Император, нека биде негова сопственост. Тител да не се утврдува повеќе од колку што е утврден.

IV. Од врвот на земјиштето што се наоѓа на овој брег на реката Тиса – на местото каде што Тиса се влева во Дунав – да се одреди права линија точно на спротивната сремска страна, кон Моровиќ, до брегот на реката Босут, а потоа по стариот тек на Босут до месотото каде што се влева во Сава. Да се ископаат дупки и да се постават знаци со камења и колци, се што е од оваа страна да припаѓа на Султанот, а од другата страна да припаѓа на споменатиот Император. Моровиќ да остане срушен како што е, и двете страни да бидат отворени. И речните ресурси на наведените територии да бидат во посед според наведените граници.

V. Бидејќи едниот брег на реката Сава е во сопственост на возвишената држава, а другиот брег е во сопственост на споменатиот Император, од местото каде во Сава се влева реката Босут до местото каде што во Сава се влева реката Уна, реката Сава која е помеѓу две територии, да биде во заедничка сопственост, како и островите кои се наоѓаат во неа. Поданиците на двете страни рамноправно да го користат сообраќајот на бродовите, како и сите други погодности, и да се однесуваат убаво меѓусебно. А подрачјето на Босна, кое се наоѓа на оваа страна од реката Уна, огграничено е од едната страна со брегот на реката Сава, а од другата страна со брегот на реката Уна. Хабсбуршката војска во Дубица, Јасеновац, Добој и Брод која е во споменатите граници, и во сите слични места, да се изнесе и евакуира, и тоа подрачје потполно да се исчисти. Бидејќи Костајница и останатите острови се во реката Уна, низводно од територијата на Новог кон реката Сава спротивниот брег на реката Уна во сопственост

на споменатиот Император, меѓата помеѓу двете граници да се утврди и одреди на основа на тие граници. Местата во сопственост на двете страни од другата страна на реката Уна, окупирана од чуварите на отворено покрај реката Сава, заедно со нивната земја од времето пред војната, повторно да бидат во нивна сопственост. Застапниците на двете страни кои се одредени за повлекување на границите да ги отстранат недоразбирањата, да ја повлечат и одредат границата со знакови во вид на ров, камења, колци и друго. Оној кој ќе се осмели да оштети некој од споменатите знаци, да го промени и измени, искорне и отстрани, да се фати на било кој начин и да биде остро казнет, како опомена за другите. Итно да се одредат застапници кои ќе бидат задолжени за повлекување на границите, да се предупредат и да им се посочи да посветат крајно внимание и грижа за мирот и безбедноста на поданиците на двете страни, без оспорување и пристрасност да ја одвојат земјата на двете страни на најдобар начин. Во Брод, кој се наоѓа на брегот на реката Сава од босанска страна, да се отстранат новите утврдувања при напуштањето на австриската војска која е во нив, и да се ликвидира како град блокиран со утврдувања, да не се утврдува како тврдинска фортификација, да биде седиште и премин на трговците.

VI. Меѓа или граница која е одредена за време на разговорот за мир, од двете страни, со овие одредби (членови), меѓа или граница која потоа, со тек на времето, со обострано знаење ќе биде повлечена и утврдена, во иднина да се третира со крајно почитување и да не се промени под било која причина, модифицирана, проширувана и стеснувана, од ниедна страна, да нема повредување на границата која е подвлечена и утврдена и да нема мешање во сопственоста и управувањето на едната и другата страна, да нема притисок врз поданиците на двете страни наметнување на подложност и никако со притисок и присилување да нема барања за данок (арач) во иднина, било тоа да е за заостанат данок или друг, произволен начин. Споровите праведно да се решаваат.

XVI. Заради утврдување и зајакнување на оваа спогодба, мир, пријателство и добрососедство помеѓу Императорот и Султанот, од двете страни да се одредат и упатат делегати и при движењето и пристигувањето, покрај вообичаените церемонии, да им се оддадат почести и почитување, да им се приреди дочек и придружба. Двете страни да се известат меѓусебно за денот кога амбасадорите ќе тргнат во знак на пријателство, со најдобар избор на дарови кои достоинствено одговараат за двете страни, да тргнат на почеток на следното лето во јуни месец, и да бидат, по стариот

обичај, разменети на границата во Срем, и да се дозволи во двете престолнини да се изнесат и соопштат на пожелен начин, прашања корисни за двете страни во склад со пријателството.

XVIII. Вистината, мирот и добрососедските односи се заклучени под услови кои се востановени со спогодба и согласност од двете страни. Но, кога прифатените заклучоци и услови ќе бидат остварени на сите граници како што е објаснето и кога проблемите со рушење и евакуација (на објектите) ќе бидат приведени кон крајот, по одредувањето на границите, потребно е таа (границата) да биде совршено утврдена и почитувана. Врз основа на ова за да се остварат овие работи, полномошниците со своја придружба, одредени од двете страни заради повлекување на границите, да се најдат безбедно во блага пролет 1110 (1699) година (по X) на некое место кое меѓусебно го сметаат за погодно, и ако биде можно, во тек на два месеци, на местата каде што постои можност да ја одвојат, издвојат и разграничат земјата, со утврдени знаци, како што е горе договорено од потписниците и со крајна внимателност и брзина да ги остварат одредбите помеѓу Императорот и Султанот.

Мировен договор помеѓу Императорот Карл VI и Султанот Ахмед III

Потпишан во Пасаровиц на 21 јули, 1718 година²⁷⁸

I. Провинците Молдавија и Валахија, делумно окупирани од Полска и Трансилванија, ќе бидат разделени како што биле некогаш - со планините, на таков начин што ќе овозможи да се почитуваат границите на старите територии од двете страни без никакви измени; бидејќи деловите од Валахија позиционирани на оваа страна од реката Олта, заедно со делот и тврдината Темишвар се под власт на неговото Свето Величество, согласно со принципот *Uti Possidetis* кој беше прифатен како основа за Мировниот договор; овие територии ќе останат под власт и контрола на неговото Свето Величество, на таков начин што сета територија што се наоѓа на западната страна на реката ќе припадне на Неговото Величество, а териториите на левата страна од реката ќе останат под власта на Султанот.

Делот од реката Олта кој се протега надвор од границите на Трансилванија и се влева во реката Дунав, и од таму по брегот на реката Дунав, кон Орсова, се до местото каде реката Тимок се влева во реката Дунав претставува граница, и како што беше досега утврдено за реката Мориш, реката Олта, во поглед на напојувањето на добитокот и риболовот и слични употреби ќе биде во заедничка употреба за двете страни.

Ќе им биде дозволено на Хабсбуршките товарни бродови и жители да поминат од и до Трансилванија по Дунав; на жителите од Валахија ќе им биде дозволено истото, но само за користење лаѓи за риболов и други чамци без товар; бродовите кои што служат како млинови ќе бидат сместени на погодни места, каде што нема да ја попречуваат пловидбата на трговците, а сето тоа во рамки на договор постигнат помеѓу пограничните управници.

²⁷⁸ Одредбите од договорот ги разгледував од овие две книги. Милица Кисић Божић and Дејана Васин, “На граници два царства у Аустро-турском рату 1716-1718,” *Споменица Историјског Архива “Срем”*, no. 17 (2018): 101–8; *A General Collection of Treatys*, IV:401–13.

На некои благородници, и други граѓани од понизок ранг, кој за време на војната пребегале од турскиот дел на Валахија во териториите кои се под власта на Императорот, со овој Мирвен договор им е дозволено да се вратат кај своите семејства и во мир да уживаат своите престојувалишта, добра и земја како останатите граѓани.

II. Границите на двете страни ќе се протегаат околу 55 километри од местото каде реката Тимок се влева во Дунав; Исперлек Банија со нејзините некогашни територии ќе остане под власт на Султанот, а Ресова (Ресава) под власт на Императорот. Наведените граници продолжуваат од таму, преку планините, кон Параќин, кој останува под власт на Императорот, а Расна (Ражањ) останува на Султанот; Од тука границата продолжува кон Истолац (Сталаќ), преку мала Морава (Западна Морава) покрај нејзиниот брег до Шчак (Ччак), а потоа по копно помеѓу Шчак и Бељина (село Бељина) до Бедка (Пецка), па свива околу Сокол (Соко) оди до Бијељина сместена на брегот на Дрина. Белград, Параќин, Истолац, Шчак, Бедка и Бељина, и нивните некогашни територии се отстапуваат на Императорот, а Сокол и Расна (Ражањ), со нивните некогашни територии, припаѓаат на Султанот..

Поданиците на двете страни заеднички ќе го уживаат користењето на реката Тимок.

III. Сите населби – утврдени или неутврдени, кои се наоѓаат на брегот на реката Сава, на потегот помеѓу реките Дрина и Уна, каде што е сместена армијата на Императорот, во рамките на овој Мирвен договор ќе остане под негова власт. На Неговото Величество, ќе припадне целиот тек на реката Сава со двата брега.

IV. Територијата од местото каде реката Уна се влева во реката Сава до некогашната територија на Нови, териториите на источниот брег од наведената река, која е во владение на Султанот, заедно со Јесеновиц (Јасеновац), Дубица и неколку тврдини и острови со нивните некогашни територии, во кои е стационирана хабсбуршката армија, ќе останат под власт на неговото Величество, согласно со принципите на Мирвениот Договор.

V. Територијата на нов Нови (Нови Град), која се наоѓа на западниот брег на реката Уна кон Хрватска, која по Карловичкиот Мирвен Договор, му припаднала на Султанот, поради бројните недоразбирања, спорови и проблеми кои настанале во текот

на утврдувањето на границите, сега ќе бидат вратени на Императорот, за помирување и задоволување. Тоа е сега разрушеното место со име Паланка и ќе припадне на Императорот, со неговите поранешно утврдени територии.

VI. Териториите кои се позиционирани во Хрватска и оддалечени од реката Сава, согласно Карловачкиот Мировен Договор, каде престојуваат воени одреди на двете страни, остануваат под власт на двете страни, а споровите кои би можеле да настанат ќе ги решаваат посебно одбарни пратеници на двете страни за утврдување на границите, и ќе воспостават прецизни меѓи, ознаки за одвојување.

Како што било уредено во одредбите од Карловичкиот Мировен Договор, исто и во овој Мировен Договор, им се одобрува без посебни ограничувања на двете страни да ги обноват и поправат постоечките тврдини и да изградат нови неутврдени населби за доброто на локалното население. Се забранува изградба на било какви нови утврдувања, под изговор дека се гради нешто што е дозволено.

VII. Со тоа што овој Мировен Договор по сите точки е сложено постигнат, за да навистина заживее и навистина да се испочитуаат сите разграничувања, во рок од два месеца или уште порано, двете страни треба да испратат искусни, мирољубиви пратеници од доверба, чија задача ќе биде прецизно да ги разграничат, утврдат и означат сите меѓи, одредени со горенаведените членови, со цел во најкраток рок да стапат на сила соодветните одредби.

VIII. Границите и одредбите утврдени со овој договор, откако ќе бидат дополнително потврдени од пратениците упатени веднаш или во догледно време, мораат да се уважуваат и да бидат почитувани како светост, така да ниту со каков било разлог или изговор не се преправаат ниту менуваат, а на двете страни строго им се забранува да истакнуваат било какво право или сила на територија која не им припаѓа, туѓите поданици сега и во иднина да ги апсат, да им наметнуваат данокили на било кој друг начин да ги вознемируваат, злоставуваат или загрозуваат. Не смее да има ни најмало отстапување од она што во овој договор како целина е наведено.

IX. Кога било и доколку се јави потреба да на брз и ефикасен начин се реши некое недоразбирање, спор или несогласување во поглед на придржување кон членовите на оваа спогодба, при прва прилика треба да се соберат еднаков број претставници од двете страни кои ќе бидат озбилни, чесни, разбрани и мирољубиви, кои би се состанале

на погодно место без воена придружба и внимателно и добронамерно ќе ги сослушаат сите проблеми и мирно и пријателски ќе ги разрешат. На тој начин тие би воспоставиле систем и поредок кој ќе може и сите други да го применуваат на своите поданици и така и под закана на најстроги казни, би се издејствувало овој Мирвен Договор навистина во целост да се почитува.

Доколку пак се појават проблеми со такви размери со кои представниците не се способни да се изборат со нив, тогаш проблемите треба да бидат изнесени на императорот или на султанот за тие да изнајдат начин да ги разрешат и отстранат во што е можно пократок рок, со цел без разлог и непотребно да се одолговлекува со нивното разрешување. Двобоите и предизвикувањата на двобој веќе биле забранети по светите одредби на овој договор, а со овој член се прогласуваат за противзаконски. Кој и да започне двобој или да учествува во него строго ќе биде казнет како престапник.

X. Најстрого се забрануваат непријателски упади и запоседнување на туѓо, било какви напади – од заседа или отворени, пљачкања, пустошење на територии кои припаѓаат на границата на двете страни. Престапниците фатени во кршење на овие одредби ќе бидат уапсени на лице место и соодветно казнети без можност за помилување и тоа по законот и правото на територијата на која се уапсени. Оттуѓените добра ќе бидат внимателно испитана и во согласност со сознанијата праведно вратени на вистинските сопственици. Капетаните, воените заповедници и управители од двете страни се должни своите функции да ги извршуваат беспрекорно праведно без никакви исклучоци, а казната за нив за непридржување кон ова нема да биде само губиток на честа или функцијата туку и смрт.

XI. Што се однесува на свештенството, верниците и празнување на обичаите на христијанската вера по начелата на римокатоличката црква, се она што во минатото било одобрено од турските султани со разни укази, посебни едикти или општи уредби, дополнително ќе им биде потврдено од сегашниот султан, и тоа на начин што верниците ќе можат да ги обноват, повторно да ги осветат своите цркви и да ги користат како и порано. На никого нема да му биде дозволено противзаконски да ги вознемирува, да им наметнува парични давачки и слично, од кој и да се сталеж или материјална состојба, па така ќе продолжат да уживаат во вообичаената племенитост на султанот. Возвишениот и моќен император ќе прати кај турскиот султан дипломат на кој ќе му биде дозволено да превземе посебни ингеренции во врска со

христијанската вера, ацилак во светиот град Ерусалим и други места каде што има христијански цркви.

XII. Затворениците од двете страни, заробени за време на оваа или претходна војна, може да се надеваат дека ќе бидат ослободени од јавните затвори во светло на овој добродушен Мировен Договор. Не можат да останат во мизеријата и несреќата во заробеништво без тоа да не се толкува како кршење на милоста на Императорот, дарежливост и благородништво - затоа сите ќе бидат ослободени во рок од 61 ден од потпишувањето на овој Мировен Договор, во согласност со старите добри обичаи.

Особено што и војводата Никола Скарлати, неговите синови и слуги, моментално заробени во Трансилванија, треба да бидат разменети за бароните Петрас и Штајн, притворени во Седумте кули во Цариград, а според одредбите на овој договор, ова мора да се стори во рок од 31 ден на границата со Влашка. Што се однесува до оние што се во лично заробеништво или ги држат Татарите, нив ќе им биде дозволено да ја издејствуваат својата слобода со што поскромно откуп. Доколку затвореникот и оној што го заробил не успеат да постигнат договор, локалните судии ќе ги решат сите постојни несогласувања. Доколку ни тоа не вроди со плод, затворениците ќе бидат ослободени со откупната цена што ја платиле оние што ги заробиле, а тоа ќе се докаже и плати пред сведок или под заклетва, а сопствениците не смеат да инсистираат на поголема откуп од алчност. Бидејќи турскиот султан нема да испрати свои луѓе да се погрижат за ослободување на затворениците, тој ќе смета на чесноста и интегритетот на администраторите на императорот да ги обврзат господарите на притворените да ги ослободат со откуп што самите го платиле, така што се што е наведено ќе биде спроведено со чесност на двете страни. Додека затворениците од двете страни не бидат ослободени, пратениците треба да обезбедат барем милостиво постапување со нив.

XIII. Според веќе наведените одредби на овој Мировен Договор, трговците на обете империи ќе ја обавуваат својата работа непречено, безбедно и мирно. Трговците и поданиците од провинциите кои веќе се под власт на хабсбуршкиот император и кои ќе мора да патуваат на покана на императорот од своите христијански земји, ќе имаат право без оглед на народот на кој припаѓаат да се движат слободно, да влегуваат и да ја напуштаат османлиската територија, со посебни императорски документи и писма за кои посебно ќе преговараат специјално избрани пратеници. Во османлиските области ќе бидат поставени конзули и преведувачи (повторно по договор на пратениците), чија

задача ќе биде да овозможат непречена трговија. На ист начин и трговците на територијата под власт на императорот ќе ги добијат правата што ги уживаат христијаните ослободени од данок, и тие ќе ја чувствуваат истата корист и сигурност од овој договор. Од народот на Алжир, Тунис и Триполи строго се бара во иднина да не преземаат никакви активности што би ги прекршило одредбите на овој Мирвен Договор.

На населението во Улцињ, сместено на морскиот брег, исто така, треба да им биде забрането да се занимаваат со пиратство, напаѓање и оштетување на трговски бродови; фрегатите и пиратските бродови треба да им бидат одземени и да им се забрани да изградат нови. Доколку споменатите пирати продолжат и понатаму спротивно на одредбите на овој Мирвен Договор да напаѓаат трговски бродови, се осмелуваат да им приоѓаат и да им нанесуваат штета, тие не само што ќе треба да вратат сè што ограбиле, да платат отштета и да ги ослободат сите затвореници, туку и ќе бидат кривично гонети во согласност со постојните закони и казнети како пример за другите. Со цел да се избегне каква било измама во трговијата, сè што за тоа ќе решат и утврдат посебните за тоа избрани пратеници, ќе биде додадено и вклучено во одредбите на овој договор.

XIV. И понатаму ќе биде забрането да се дава поддршка и прибежиште за зловни луѓе, криминалци и бунтовници. Двете страни имаат обврска да апсат разбојници или криминалци, дури и ако се жители на другата страна, доколку ги најдат на нивна територија и соодветно да ги казнат. Доколку не го сторат тоа, тие се должни да им ги предадат на капетаните, односно на управителите на местото каде ги затекнале како се кријат, кои имаат овластување да ги казнат. Ако и тие не го сторат тоа, тие ќе паднат во немилост на нивниот император / султан, ќе ја изгубат својата јавна функција или ќе бидат казнети наместо криминалците. Со цел дополнително да се спречи овој вид на злосторство, на ниту една страна не им е дозволено да поддржуваат или да хранат ајдуци, разбојници и таканаречени бегалци, односно сите оние кои, надвор од јурисдикцијата на императорот или султанот, живеат од грабежи. И оние луѓе кои ги поддржуваат ќе бидат исто казнети. Дури и ако се фатат во престап, и ја бараат вообичаената можност за откуп, нема да им се даде таква можност, туку ќе бидат преместени во што поодалечени места, далеку од пограничните области.

XV. За да не се наруши мирот и спокојството на населението во пограничните области, Ракочи, Березени, Антонио Естерхазиј, Форгатш, Адам Вади, Михаило Кзакиј и други унгарци кои за време на војната се одметнале од императорот и побарале засолниште на османлиските територии, ќе бидат сместени во османлиски области подалеку од границите, и на нивните жени ќе им биде дозволено да ги следат и да живеат со нив каде што ќе им биде одредено да престојуваат.

XVI. На барање на претставниците на Неговото Височество во овој Мировен Договор да се вклучи и Кралот на Полска, претставници на Султанот одговориле дека сè уште има одредени спорови кои прво мора да се разрешат со цел Султанот и полскиот Крал да склучат цврст и долготраен Мировен Договор, а Полска слободно да предложи ако има нешто на тема за Чозим или што било друго преку порака или писмо да ја информира Портата за тоа, со цел да се донесат правични и правилни одлуки за сè.

XVII. Овој Мировен Договор и воспоставеното пријателство на двајцата владетели да се потврди дополнително, од двете страни ќе бидат испратени делегати кои по воспоставена церемонија ќе бидат дочекани, примени и угостени од преминување на границата до враќањето назад, и кои во знак на пријателство ќе донесат подароци кои сами ќе ги одберат, а владеелите ќе ги одобрат. Откако владетелите ќе ја воспостават комуникацијата, ќе се сретнат на граница во месец март во текот на рамноденицата и ќе ги разменат подароците на начин одамна воспоставен за тоа. На дипломатите ќе им биде дозволено на дворот да ги посоветуваат владетелите во врска со овие прашања и да побараат се што им е потребно.

XVIII. Дворските правила и норми за примање, угостување и почитување на јавните службеници, како додека патуваат, така и за време на официјалниот престој - ќе бидат почитувани и применувани од двете страни, по веќе востановени обичаи и со истите почести, а се во согласност со рангот и ингеренциите на дипломатите. На легатите на императорот и на нивните луѓе ќе им биде дозволено да носат облека по сопствен избор, без никакви ограничувања. Исто така сите службеници на императорот ќе уживаат во сите права, привилегии и слободи ки ги уживаат и службениците од други земји кои се пријатели на отоманската порта, дури и поголеми, да со тоа се истакне дека го представуваат австрискиот цар, и ќе им биде допуштено сами да ги понесат своите преведувачи. Куририте и другите службеници кои постојано ќе се

движат од територија на австрискиот цар на турските територии и обратно, мораат да имаат непречен и безбеден премин и гостопримство, со цел патувањето да им помине што поудобно.

XIX. Претставниците на обајцата владетели кои ќе добијат полномошно треба свечено да се обврзат дека ќе се погрижат одредбите и членовите на овој Мировен Договор да бидат ратификувани од императорот или султанот, и документите да бидат официјално разменети во рок од 30 дена или порано, сметајќи од датумот на потпишување на договорот.

XX. Овој мировен договор, со Божја помош, ќе биде на сила следните 24 лунарни години и ќе почне да важи на денот на потпишувањето. По тој период или кога ќе поминат половина од пропишаните години, страните потписнички можат, доколку сакаат, да го продолжат овој Договор за повеќе години. Така, со слободна волја и меѓусебен договор, сега се склучува мир меѓу Моќното и Возвишено Императорско-Кралско Величество од Австрија и Моќниот и Возвишен Османлиски Султан, нивните наследници, империи и кралства, сите територии на море и на копно, градови, населби, поданици и штитеници. Овој Мир ќе се почитува како свет, посветено и без нарушување.

Со голема сериозност ќе се бара од сите гувернери, воени команданти, односно од армијата и сите можни штитеници да ги почитуваат одредбите и членовите на овој мировен договор во секој поглед, обидувајќи се да не ги нарушат и загрозат постигнатото пријателство и мир под кој било изговор. Нека се воздржат од било какви кавги и да ги негуваат добрососедски односи, имајќи предвид дека во спротивно ќе бидат строго казнети. Кримскиот хан и сите други татарски племиња, какво и да е нивното име, исто така се обврзуваат на почитување на овој Мировен Договор, да се помират и да негуваат добри односи со своите соседи. Соодветно на тоа, забрането им е какво било непријателско дејствување на териториите на хабзбуршкиот император и против неговите поданици или штитеници. Доколку било кој од Татарите се осмели да ги прекрши овие одредби од мировниот договор, тие ќе бидат изложени на најстрога казна. Така, од датумот на потпишување на овој договор, настапува мир, спокој и безбедност на поданиците на двете страни, сите меѓусебни непријателства престануваат и сите уживаат во мир и безбедност. И, за да можат сите непријателства навистина да исчезнат што е можно поскоро, одредбите од овој Мировен Договор

треба да бидат испратени до граничните управители што е можно поскоро. Ќе биде одреден рок од 20 дена, оние од далечните земји, особено на границите, да бидат информирани за склучувањето на овој мир. По истекот на тој период, било кое непријателско дело од двете страни ќе биде неотповикливо предмет на соодветна казна. На крај, овие 20 члена од договорот, кои двете страни ги усвоиле и склучиле, да бидат почитувани во секоја смисла - а бидејќи пратениците на султанот веќе донеле важечки и легитимен потпишан документ на договорот на турски јазик - тоа на латински јазик, како автентичен и валиден документ на договорот на турски јазик, и ние го донесуваме на латински, како автентичен и важечки документ со полномошно на Императорот и неговите сопствени печати и потписи. Документот е сочинет на конгресот во Пожаревац, Србија, каде под шаторот се сретнавме на 21 јули 1718 година.

Дамиан Хуго,

Михаел вон Талман

Гроф вон Вирмонт

Библиографија

Извори

- A Brief Accompt of the Turks Late Expedition, Against the Kingdome of Hungary, Transylvania, and the Hereditary Countries of the Emperour: Together with and Exact Narrative of the Remarquable Occurrences at the Siege of Newhausel.* R. Hodgkinson, and T. Mab, 1663.
- A Letter from an Eminent Merchant in Constantinople to a Friend in London.* London: A. Jones, 1683.
- A Relation Or Diary of the Siege of Vienna. Written by John Peter a Valcaren, Judge-Advocate of the Imperial Army.* London: Nott and Wells, 1684.
- A True and Exact Relation of the Imperial Expedition in Hungaria, in the Year 1684: Wherein Is Contained an Impartial and Full Account of the Siege and Defence of the City of Buda. As Also, the Most Remarkable Actions from Day to Day of the Elector of Bavaria. With an Accurate Delineation of the Aforesaid Siege. Collected and Brought Together with Great Care by a Chief Military Officer There.* R. Taylor near Stationers-Hall, 1685.
- A True and Exact Relation of the Raising of the Siege of Vienna, and the Victory Obtained over the Ottoman Army. the 12th. of September 1683.* Dublin: Colledge-Green, 1683.
- A True Relation or Journal of the Siege and Taking by Storm of the Famous City of Belgrade by the Christian Army under the Conduct of the Victorious Elector of Bavaria, on the 6th Day of September, 1688 with an Account of Its Scituation, Fortifications, &c., and Also of the Great Victory Gained by Prince Lovis of Baden over the Turkish Army, Commanded by the Bassa of Bosnia.* London: Printed for Richard Baldwin, 1688.
- An Historical Description of the Glorious Conquest of the City of Buda, : The Capital City of the Kingdom of Hungary, by the Victorious Arms of the Thrice Illustrious and Invincible Emperor Leopold I. Under the Conduct of His Most Serene Highness, the Duke of Lorraine, and the Elector of Bavaria.* London: Printed for Robert Clavell, 1686.
- [John Shirley], JS. *A True Account of the Heroick Actions and Enterprises of the Confederate Princes against the Turks and Hungarian Rebels, during the Last Glorious Campaign but More Particularly the Siege and Taking of Newheusel. Together with the Defeat of the Turkish Army near Gran. To Which Is Added the Flight and Seizure of the Grand Rebel, Count Teckely, by the Turks; and the Manner of His Treatment.* London: William Thackery in Duck-lane, 1685.
- Bianchi, Vendramino. *Istorica relazione della pace di Posaroviz.* Padova: Giovanni Manfrè, 1719.
- Benaglia, Giovanni. *Außführliche Reiß-Beschreibung, Von Wien nach Constantinopel, und wieder zurück in Teutschland ... Deß Hoch-Gebohrnen Grafen und Herrn, Herrn Albrecht Caprara: Welche Er als Ihro Römisch-Keyserl. Maj. Extraordinari-Gesandter und Gevollmächtigter, Den Stillstand mit der Ottomannis. Pforten zu verlängern, verrichtet,* 1687.
- Niggel, Simpertus. *Diarium oder außführliche curiose Reiß-Beschreibung von Wien nach Konstantinopel und von dar wider zuruck in Teutschland ... welche Wolfgang Graf zu Oettingen als kaiserl. Groß-Botschafter ... glücklich vollendet.* Augspurg: Schlüter, 1701.
- Starhemberg, Ernst Rüdiger von. "A True Copy of a Letter from Count Starembergh : To the Duke of Lorraine, Concerning the Present Condition of Vienna." Reprinted in Edinburgh, 1683.
- Theatri Europaei Continuati Dreyzehender Theil Das ist: Abermalige Außführliche Fortsetzung Denck und Merckwürdigster Geschichten: Welche, ihrer gewöhnlichen Eintheilung nach, an verschiedenen Orten durch Europa, Wie auch in denen übrigen Welt-Theilen, vom Jahr 1687. an biß 1691. sich begeben und zugetragen. Insgesamt auß der Sachen, ... und communicirten Actis und Urkunden zusammen gezogen; Auch mit vielen darzu nöthigen*

Kupffer-Stücken und Bildnüssen außgezieret, und verlegt Durch Matthaei Merians Sel. Erben. Vol. XIII. Francfurt, 1698

“The London Gazette,” 1682.

“The London Gazette,” 1683.

“The London Gazette,” 1685.

“The London Gazette,” 1686.

“The London Gazette,” 1687.

“The London Gazette,” 1688.

“The London Gazette,” 1689.

“The London Gazette,” 1690.

“The London Gazette,” 1691.

“The London Gazette,” 1693.

“The London Gazette,” 1694.

“The London Gazette,” 1697.

“The London Gazette,” 1698.

“The London Gazette,” 1699.

“The London Gazette,” 1704.

“The London Gazette,” 1717.

“The London Gazette,” 1718.

Литература

A General Collection of Treatys of Peace and Commerce, Manifestos, Declarations of War, and Other Publick Papers. Vol. IV. London: Printed for J. J. and P. Knapton, J. Darby, D. Midwinter and A. Ward, A. Bettesworth and C. Hitch [and 7 others in London], 1732.

A Pallas Nagy Lexikona. Vol. VIII. Gesztely–Hegyvám. Budapest: Pallas Literary and Press Corporation, 1894.

Abou-El-Haj, Rifa'at Ali. “Ottoman Attitudes Toward Peace Making: The Karlowitz Case.” *Der Islam* 51, no. 1 (January 1, 1974): 131–37.

Abou-El-Haj, Rifa'at. “Ottoman Diplomacy at Karlowitz.” *Journal of the American Oriental Society* 87, no. 4 (1967): 498–512.

Abou-el-Haj, Rifaat A. “The Formal Closure of the Ottoman Frontier in Europe: 1699-1703.” *Journal of the American Oriental Society* 89, no. 3 (1969): 467–75.

Acsády, Ignác. *Magyarország története*. Athenaeum, 1898.

Aksan, Virginia H. *Ottoman Wars, 1700-1870: An Empire Besieged*. 1st ed. *Modern Wars in Perspective*. Harlow, England: Longman/Pearson, 2007.

Angeli, Moritz von. “Der Feldzug gegen die Türken im Jahre 1685.” *Mitteilungen des k.u.k. Kriegsarchivs*, 1885, 197–257.

———. “Die kaiserliche Armee unter dem Oberkommando des Markgrafen Ludwig von Baden in den Feldzügen 1689 — 92 gegen die Türken.” *Mitteilungen des k.u.k. Kriegsarchivs*, 1877.

Augustin Sauer. *Rom und Wien in Jahre 1683: Ausgewählte Actenstücke aus römischen Archiven zur II. Säcularfeier*. Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckrei, 1883.

Ball, B. W. *A Great Expectation: Eschatological Thought in English Protestantism to 1660*. *Studies in the History of Christian Thought*, v. 12. Leiden: Brill, 1975.

Banks, John. *The History of Francis-Eugene Prince of Savoy*. By an English Officer, Who Served Under His Highness in the Last War with France. 2nd Edition. London: James Hodges, 1742.

- Baron Lexington, Robert Sutton. *The Lexington Papers, Or, Some Account of the Courts of London and Vienna, at the Conclusion of the Seventeenth Century: Extracted from the Official and Private Correspondence of Robert Sutton*. London: John Murray, 1851.
- Bassett, Richard. *For God and Kaiser: The Imperial Austrian Army, 1619-1918*. New Haven: Yale University Press, 2015.
- Benczédi, László. "Hungarian National Consciousness as Reflected in the Anti-Habsburg and Anti-Ottoman Struggles of the Late Seventeenth Century." *Harvard Ukrainian Studies* 10, no. 3/4 (1986): 424–37.
- Bernardy, Amy A. *L'ultima guerra turco-veneziana (MDCCXIV-MDCCXVII)*. Firenze: G. Civelli, 1902.
- Blaskovics, Josef. "The Period of Ottoman-Turkish Reign at Nové Zámky (1663-1685)." *Archiv Orientální* LIV (1986).
- Bojani, F. *Innocent XI : sa correspondance avec ses nonces 1680-1684*. Vol. III. *Affaires Politiques, I*. Roulers: Jules de Meester, 1912.
- Bonney, Richard, and David J. B. Trim. *Persecution and Pluralism: Calvinists and Religious Minorities in Early Modern Europe, 1550-1700*. Peter Lang, 2006.
- Boritzka, Jiří. "Die Türkenkriege in Ungarn in den Jahren 1684–1688: Der Kaiser und seine Verbündeten im Kampf gegen den „Erbfeind“." *West Bohemian Historical Review* 2, no. 1 (2012): 91–113.
- Braudel, Fernand. *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. Berkeley, Calif: University of California Press, 1995.
- Bues, Almut, ed. *Zones of Fracture in Modern Europe: The Baltic Countries, the Balkans, and Northern Italy*. *Quellen Und Studien / Deutsches Historisches Institut Warschau* 16. Wiesbaden: Harrassowitz, 2005.
- Cantemir, Demetrius. *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire*. Translated by Nicholas Tindal. Vol. I. II vols. London: J. J., and P. Knapton, 1734.
- . *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire*. Translated by Nicholas Tindal. Vol. II. II vols. London: A. Millar, 1756.
- Cardini, Franco. *Il Turco a Vienna: Storia Del Grande Assedio Del 1683*. 1st ed. I Robinson. Letture. Roma: Laterza, 2011.
- Carsten, F. L. *The New Cambridge Modern History: Volume 5, The Ascendancy of France, 1648-88*. Vol. V. Cambridge: Cambridge University Press, 1961.
- Cartledge, Bryan. *The Will to Survive: A History of Hungary*. London: Hurst, 2011.
- Čepreganov, Todor, Biljana Mufisofska, Aneta Shukarova, Mitko B. Panov, Dragi Georgiev, Krste Bitovski, Ivan Katardziev, Vanche Stojchev, and Novica Veljanovski. *History of the Macedonian People*. Skopje: Institute of National History, 2008.
- Contarini, Camillo. *Istoria della guerra di Leopoldo primo imperadore e de' principi collegati contro il Turco dall'anno 1683. sino alla pace*. Vol. II. Venice: Michele Hertz and Antonio Bortoli, 1710.
- Dalairac, [François-Paulin] M. *Polish Manuscripts, or, The Secret History of the Reign of John Sobieski the III, of That Name, King of Poland*. London: Printed for H. Rhodes, 1700.
- Davies, Norman. *God's Playground A History of Poland: Volume 1: The Origins to 1795*. Vol. I. New York: Columbia University Press, 2005.
- Deák, Farkas. *A Bujdosók Levéltára : A Gróf Teleki-Család Maros-Vásárhelyi Levéltárából*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1883.
- Du Mont, Jean. *Corps Universel Diplomatique Du Droit Des Gens; Contenant Un Recueil Des Traitez d'alliance, de Paix... de Toutes Les Conventions... & Autres Contrats, Qui Ont Été Faits En Europe, Depuis Le Regne de l'empereur Charlemagne Jusques à*

- Présent ; Avec Les Capitulations Imperiales et Royales... & En Général de Tous Les Titres... Qui Peuvent Servir à Fonder, Établir, Ou Justifier Les Droits et Les Interets Des Princes et Etats de l'Europe. Vol. V. Amsterdam; Hague: P. Brunel, R. & J. Wetstein, P. Husson, 1728.
- . Corps Universel Diplomatique Du Droit Des Gens; Contenant Un Recueil Des Traitez d'alliance, de Paix... de Toutes Les Conventions... & Autres Contrats, Qui Ont Été Faits En Europe, Depuis Le Regne de l'empereur Charlemagne Jusques à Présent.; Avec Les Capitulations Imperiales et Royales... & En Général de Tous Les Titres... Qui Peuvent Servir à Fonder, Établir, Ou Justifier Les Droits et Les Interets Des Princes et Etats de l'Europe. Vol. VI. Amsterdam; Hague: P. Brunel, R. & J. Wetstein, P. Husson, 1728.
- . Corps Universel Diplomatique Du Droit Des Gens; Contenant Un Recueil Des Traitez d'alliance, de Paix... de Toutes Les Conventions... & Autres Contrats, Qui Ont Été Faits En Europe, Depuis Le Regne de l'empereur Charlemagne Jusques à Présent ; Avec Les Capitulations Imperiales et Royales... & En Général de Tous Les Titres... Qui Peuvent Servir à Fonder, Établir, Ou Justifier Les Droits et Les Interets Des Princes et Etats de l'Europe. Vol. VII. Amsterdam; Hague: P. Brunel, R. & J. Wetstein, G. Smith, Henri Waesberge, Z. Chatelain, 1731.
- Duerloo, Luc. *Dynasty and Piety: Archduke Albert (1598-1621) and Habsburg Political Culture in an Age of Religious Wars*. Routledge, 2016c.
- Durant, Will. *The Age of Louis XIV. The Story of Civilization, VIII*. Vol. 8. New York: Simon & Schuster, 1963.
- Eberh Passer, Justus. *Berichte des Hessen-Darmstadtischen Gesandten Justus Eberh. Passer an die Landgräfin Elisabeth Dorothea über die Vorgänge am kaiserlichen Hofe und in Wien von 1680 bis 1683*. Edited by Ludwig Baur. Wien: Gerold, 1867.
- Evans, Robert John Weston, and Peter H. Wilson, eds. *The Holy Roman Empire, 1495-1806: A European Perspective*. Brill's Companions to European History, v. 1. Leiden ; Boston: Brill, 2012.
- Faroqhi, Suraiya, and Halil İnalcık, eds. *An Economic and Social History of the Ottoman Empire: 1600 - 1914*. Vol. II. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2004.
- Faroqhi, Suraiya N., ed. *The Cambridge History of Turkey: The Later Ottoman Empire 1603 - 1839*. Vol. III. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen, Nach Den Feldakten Und Anderen Authentischen Quellen Herausgegeben von Der Abtheilung Für Kriegsgeschichte Des K. K. Kriegs-Archives. Vol. XVI. XXII vols. 2. Wien: Verlag des K. K. Generalstabes, 1891.
- Feldzüge Des Prinzen Eugen von Savoyen, Nach Den Feldakten Und Anderen Authentischen Quellen Herausgegeben von Der Abtheilung Für Kriegsgeschichte Des K. K. Kriegs-Archives. Vol. XVII. 2. Wien: Verlag des K. K. Generalstabes, 1891.
- Finkel, Caroline. *Osman's Dream: The Story of the Ottoman Empire 1300 - 1923*. New York, NY: Basic Books, 2005.
- Florovsky, A. V., John Keep, and Leslie Collins. "Russo-Austrian Conflicts in the Early 18th Century." *The Slavonic and East European Review* 47, no. 108 (1969): 94–114.
- Frazer, Charles A. *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire, 1453-1923*. London ; New York: Cambridge University Press, 1983.
- Frey, Linda, and Marsha Frey. "The Latter Years of Leopold I and His Court, 1700-1705: A Pernicious Factionalism." *The Historian* 40, no. 3 (1978): 479–91.
- Frost, Robert I. *After the Deluge: Poland-Lithuania and the Second Northern War, 1655-1660*. Cambridge Studies in Early Modern History. Cambridge [England] ; New York: Cambridge University Press, 1993.
- Gazi, Stephen. *A History of Croatia*. New York: New York : Barnes & Noble Books, 1993.

- Goldstein, Ivo. *Croatia: A History*. London: McGill-Queen's Press - MQUP, 1999.
- Gounaris, Basil C. "The Turks Are Like Women; Quidquid Volunt, Valde Volunt." Alexandros Mavrocordatos, William Paget, and the Preliminaries of the Karlowitz Treaty (1697/98)." *Südost-Forschungen*, no. 71 (2012): 1–18.
- Guarient, Franz-Anton. *Codex Austriacus ordine alphabetico compilatus, das ist: eigentlicher Begriff und Inhalt aller unter deß Ertzhauses zu Oesterreich. . . einlaufenden Generalien*. Vol. I. VI vols. Wien: Voigt, 1704.
- . *Codex Austriacus ordine alphabetico compilatus, das ist: eigentlicher Begriff und Inhalt aller unter deß Ertzhauses zu Oesterreich. . . einlaufenden Generalien*. Vol. II. VI vols. Wien: Voigt, 1704.
- Guignard comte de Saint-Priest, François-Emmanuel. *Mémoires sur l'ambassade de France en Turquie et sur le commerce des Français dans le Levant*. Paris: E. Leroux, 1877.
- Güllüoğlu, Abdullah. "Ottoman Diplomacy in the First Years (1683–1685) of the Ottoman 'Long War.'" *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences, The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy*, LXIX (2020): 91–109.
- Haffemayer, Stéphane. "Public and Secret Networks of News: The Declaration of War of the Turks against the Empire in 1683." In *News Networks in Early Modern Europe*, edited by Joad Raymond and Noah Moxham, 805–23. Brill, 2016.
- Hauptmann, Gerba. "Die Kaiserlichen in Albanien 1689." *Mitteilungen des k.u.k. Kriegsarchivs*, 1888, 115–78.
- Hermenegildus, Jireček. *Codex Juris Bohemici: Constitutiones Regni Bohemiae anno 1627 reformatae*. Vol. V. Prague: Bibliopola Academiae Litterarvm Caesareae Vindobonensis, 1888.
- Heywood, Colin Joseph. "English Diplomacy Between Austria and the Ottoman Empire in the War of the Sacra Liga, 1684-1699, with Special Reference to the Period 1688-1699." PhD, University of London, School of Oriental and African Studies, 1970.
- . "'This Great Work': Lord Paget and the Processes of English Mediating Diplomacy in the Latter Stages of the Sacra Lega War, 1697–1698." *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences, The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy*, LXIX (2020): 35–55.
- Höbelt, Lothar. "From Slankamen to Zenta: The Austrian War Effort in the East during the 1690s." *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences, The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy*, LXIX (2020): 153–75.
- Hochedlinger, Michael. *Austria's Wars of Emergence: War, State and Society in the Habsburg Monarchy 1683 - 1797. Modern Wars in Perspective*. London: Taylor & Francis., 2003.
- Hötte, Hans H. A. *Atlas of Southeast Europe: Geopolitics and History. Handbook of Oriental Studies. Section 1 the near and Middle East 108*. Boston, MA: Brill Nijhoff, 2015.
- Hsia, R. Po-chia. *Companion to the Reformation World*. Oxford: Blackwell Ltd, 2004.
- Huber, Alfons. *Österreichs diplomatische Beziehungen zur Pforte, 1658-1664*. *Archiv für österreichische geschichte* (Bd. LXXXV, II. Hälfte, Si. 509). Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, 1898.
- Hurewitz, J.C. "The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversion from Unilateralism to Reciprocity in the Nineteenth Century Bellethen." *Bellethen*, no. 25 (1961): 455–66.
- Hurmuzaki, Eudoxiu de, ed. *Documente Privitoare La Istoria Românilor*. Vol. VI. Bucharest, 1878.

- Ingrao, Charles W. *Habsburška monarhija, 1618-1815*. Novi Sad: Centar za Regionalizam, 2014.
- Ivanova, Dzheni. "Ottoman Subjects, Habsburg Allies. The Reaya of the Chiprovtsi Region (Northwestern Bulgaria) on the Front Line, 1688–1690." *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences, The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy*, LXIX (2020): 110–30.
- Ive, Mažuran. *Povijest Hrvatske Od XIV-XVIII Stoljeća*. Zagreb: Golden Marketing, 1998.
- JAZU. *Starine*. Vol. XIX. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1887.
- . *Starine*. Vol. XXX. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1902.
- Jones, David. *A Compleat History of the Turks: From Their Origin in the Year 755 to the Year 1701. Containing the Rise, Growth, and Decay of That Empire*. London: A. Bell and E. Harris, 1701.
- Kaiserliche Akademie der Wissenschaften. *Archiv für Kunde österreichische Geschichts-Quellen*. Vol. XVI. CIX vols. Wien: Kaiserl. Königl. Hof - und Staatsdruckerei, 1856.
- Kann, Robert A. *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*. Berkeley: University of California Press, 1974. <http://archive.org/details/historyofhabsbur00kann>.
- Kański, Jack J. *History of German Speaking and Nordic Nations: A Concise Outline*. Kibworth Beauchamp, Leicestershire: Matador, 2019.
- Karagöz, Hakan. "The 1717 Siege of Belgrade and the Ottoman War Equipment Captured by the Habsburgs after the Siege." *Belgrade 1521-1867*, 2018, 129–54.
- Klaić, Nada. *Izvori Za Hrvatsku Povijest III, Na Izvorima Historije*. Zagreb: Školska knjiga, 1959.
- Klopp, Onno. *Das jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg bis zum frieden von Carlowitz 1699*. Graz: Verlags-buchhandlung Styria, 1882.
- Kluczycki, Franciszek Ksawery. *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia: Acta Regis Joannis III Ad Res Imprimis Expeditionis Viennesis Anno 1683 Illustrandas*. Vol. VI. *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia Ab Anno 1507 Ad Annum 1795*. Kraków: Akademia Umiejętności, 1883.
- Kohen, Elli. *History of the Turkish Jews and Sephardim: Memories of a Past Golden Age*. Lanham, Md: University Press of America, 2007.
- Köpeczi, Béla, ed. *History of Transylvania*. East European Monographs, no. 581, (593, 599). New York: Columbia University Press, 2001.
- Kreutel, Richard F. *Kara Musfata vor Wien: Das türkische Tagebuch der Belagerung Wiens 1683, verfaßt vom Zeremonienmeister der Hohen Pfoite*. Vol. I. *Osmanische Geschichtsschreiber*. Graz: Verlag Styria, 1955.
- Kršev, Boris N. "Statuta Valachorum – Pravna Osnova Nastanka Vojne Granice - Krajine." *CIVITAS : Časopis Za Društvena Pitanja*, Novi Sad, 2011.
- La Colonie, Jean Martin de. *The Chronicles of an Old Campaigner M. De La Colonie, 1692-1717*. Translated by Walter C. Horsley. London: John Murray, Albemarle Street, 1904.
- La Mottraye, Aubry de. A. *De La Mottraye's Travels Through Europe, Asia, and into Part of Africa; With Proper Cutts and Maps. Containing A Great Variety of Geographical, Topographical, and Political Observations on Those Parts of the World*. Vol. II. III vols. London: Printed for the author; E. Symon, 1723.
- Le Clerc, Jean. *Histoire d'Emeric, comte de Tekeli: ou, Memoires pour servir a sa vie. Oū l'on voit ce qui s'est passé de plus considerable en Hongrie depuis sa naissance jusqu'à present*. Cologne: Chez Jacques de la Verité, 1693.
- Lendvai, Paul. *The Hungarians: A Thousand Years of Victory in Defeat*. Translated by Ann Major. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2003.
- Loewe, Carl. *Prinz Eugen, der edle Ritter: Ballade von Freiligrath*. Bote & Bock, 1844.

- Lukinich, Imre. *A Szatmári Béke története és okirattára. Magyarország újabbkori történetének forrásai.* Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1925.
- Majer, Hans Georg. "Ottoman Knowledge of the Imperial Commanders." *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences, The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy, LXIX (2020):* 131–50.
- Maresch, Franz. "Das Jahr 1683." *Historisches Jahrbuch* 5, no. 2 (1884): 181–215.
- Marsigli, Luigi Ferdinando. *Stato Militare Dell' Imperio Ottomano, Incremento e Decremento Del Medesimo. Vol. II.* Hague; Amsterdam; Pietro Gosse, 1732.
- Maurice, Ashley. *Louis XIV and The Greatness Of France.* New York: Free Press, 1965.
- Mears, John A. "Count Raimondo Montecuccoli: Servant Of A Dynasty." *The Historian* 32, no. 3 (1970): 392–409.
- Milošević, Ana. "The Festival Book for the Exchange of Austrian and Turkish Deputations in 1719." In *The Peace of Passarowitz, 1718, 239–53.* Central European Studies. West Lafayette, Ind: Purdue University Press, 2011.
- Mitchell, A. Wess. *The Grand Strategy of the Habsburg Empire.* Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2018.
- Murphey, Rhoads. *Ottoman Warfare, 1500-1700.* London: UCL, 1999.
- . "Twists and Turns in the Diplomatic Dialogue: The Politics of Peacemaking in the Early Eighteenth Century." In *The Peace of Passarowitz, 1718, 73–92.* Central European Studies. West Lafayette, Ind: Purdue University Press, 2011.
- Naima, Mustafa. *Annals of the Turkish Empire from 1591 to 1659 of the Christian Era.* Translated by Charles Fraser. Vol. I. London: Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland, 1832.
- Newald, Johann. *Beiträge zur Geschichte der Belagerung von Wien durch die Türken ihm Jahre 1683. Vol. 1.* Wien: Kubasta und Voigt, 1883.
- Nolan, Cathal J. *The Age of Wars of Religion, 1000-1650: An Encyclopedia of Global Warfare and Civilization.* Greenwood Encyclopedias of Modern World Wars. Westport, Conn: Greenwood Press, 2006.
- Onno, Klopp. *Corrispondenza epistolare tra Leopoldo I. imperatore ed il P. Marco d'Aviano, Capuccino: dai manoscritti originali tratta e pubblicata.* Graz: Libreria "Styria" Editrice, tipografia del' I.R. Universita in Graz, 1888.
- Papp, Sándor. "The System of Autonomous Muslim and Christian Communities, Churches, and States in the Ottoman Empire." *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries, January 1, 2013,* 373–419.
- Parvey, Ivan. *Habsburgs and Ottomans Between Vienna and Belgrade (1683-1739).* New York: East European Monographs, 1995.
- . "The War of 1683–1699 and the Beginning of the Eastern Question." *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences, The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy, LXIX (2020):* 73–87.
- Pešalj, Jovan. "Making a Prosperous Peace: Habsburg Diplomacy and Economic Policy at Passarowitz." In *The Peace of Passarowitz, 1718, 141–57.* Central European Studies. West Lafayette, Ind: Purdue University Press, 2011.
- Pezzl, Johann. *Eugens Leben und Thaten. Vol. III. Oestreichische Biographien 3.* Wien, 1791.
- Pribram, Alfred Francis. *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg.* Berlin: G. Reimer, 1891.
- Pribram, Alfred Francis, and Moriz Landwehr von Pragenau. *Fontes Rerum Austriacarum 56-2.* Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, 1903.

- Priorato, Galeazzo Gualdo. Continuatione dell'istoria di Leopoldo cesare nella quale si descrive la ribellione d'Ungheria e quanto è successo dal principio della congiura sino all'anno 1676 [da Galeazzo Gualdo Priorato]. Wien: Helena Thurnmeyerin, 1676.
- Prokosch, Erich. Krieg Und Sieg in Ungarn: Die Ungarnfeldzüge Des Grosswesirs Köprülüzâde Fâzil Ahmed Pascha, 1663 u. 1664 Nach Den "Kleinodien Der Historien" Seines Siegelbewahrsers Hasan Ağa. Osmanische Geschichtsschreiber 8. Graz: Verlag Styria, 1976.
- Rady, Martyn C. The Emperor Charles V. New York: Routledge, 2014.
- Rady, Martyn C. The Habsburg Empire: A Very Short Introduction. First edition. Very Short Introductions. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Reddaway, W.F., J.H. Penson, O. Halecki, and R. Dyborski, eds. The Cambridge History of Poland: From the Origins to Sobieski (To 1696). Cambridge: Cambridge University Press, 1950.
- Renner, Victor von. Wien im Jahre 1683, Geschichte der zweiten Belagerung der Stadt durch die Türken. Wien: R. v. Waldheim, 1883.
- Roider, Karl A. Austria's Eastern Question, 1700-1790. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1982.
- Roider, Karl A. "The Pragmatic Sanction." *Austrian History Yearbook* 8 (1972): 153–58.
- Sachslehner, Johannes. Anno 1683 - Die Türken vor Wien: Überarbeitete und erweiterte Neuauflage. Pichler Verlag, 2013.
- Schimmer, Karl August. Geschichte von Wien von der ältesten bis auf die gegenwärtige Zeit. Wien: Sollinger, 1844.
- . The Sieges of Vienna by the Turks. Translated by Francis Egerton. London: William Clowes and Sons, Stamford Street and Charing Cross, 1879.
- Setton, Kenneth Meyer. The Papacy and the Levant (1204-1571). Vol. 4: The Sixteenth Century from Julius III to Pius V. *Memoirs of the American Philosophical Society* 162. Philadelphia: American Philosophical Soc, 1984.
- . Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991.
- Šimrak, Janko. "Marčanska Eparhija." *Bogoslovska smotra*, (Zagreb., October 1930).
- Starețu, Ștefan. "Medieval Name and Ethnicity: Serbs and Vlachs." *Balkanica Posnaniensia Acta et Studia* 22, no. 1 (November 19, 2015): 81.
- Stavrianos, Leften Stavros. The Balkans Since 1453. New York: C. Hurst & Co. Publishers, 2000.
- Stevens, Carol B. Russia's Wars of Emergence: 1460 - 1730. *Modern Wars in Perspective*. Harlow: Pearson Longman, 2007.
- Stoye, John. Marsigli's Europe, 1680-1730: The Life and Times of Luigi Ferdinando Marsigli, Soldier and Virtuoso. New Haven: Yale University Press, 1994.
- . The Siege of Vienna: The Last Great Trial between Cross & Crescent. New York: Pegasus Books, 2006.
- Strohmeier, Arno. "Text and Picture in Habsburg Diplomacy at the Sublime Porte (16th – 18th Centuries)." *Text and Image: Essential Problems in Art History*, January 1, 2016, 7–23.
- . "The Symbolic Making of the Peace of Carlowitz: The Border Crossing of Count Wolfgang IV of Oettingen-Wallerstein during His Mission as Imperial Grand Ambassador to the Sublime Porte (1699–1701)." *The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences, The Ottoman Empire and its heritage: politics, society and economy*, LXIX (2020): 213–35.
- Sturdy, D. J. Fractured Europe, 1600-1721. *Blackwell History of Europe*. Oxford, UK; Malden, Mass: Blackwell Publishers, 2002.

- Szabó, János B. “‘Splendid Isolation’? The Military Cooperation of the Principality of Transylvania with the Ottoman Empire (1571–1688) in the Mirror of the Hungarian Historiography’s Dilemmas.” *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* 53 (January 1, 2013): 301–39.
- Tallett, Frank, and D. J. B. Trim. *European Warfare, 1350-1750*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2010.
- Thaly, Kálmán, ed. *Archivum Rákócianum: II. Rákóczi Ferencz Levéltára, Bel- És Külföldi Irattárakból Bővítve*. 1877th ed. Vol. III. *Diplomatia, II*. Budapest: Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, 1877.
- Turnbull, Stephen R. *The Ottoman Empire, 1326-1699*. New York; London: Routledge, 2003.
- Tzu, Sun. *The Art of War*. Edited by István Aggott Hönsch. Translated by Lionel Giles. *Pax Librorum Pub. H*, 2009.
- Uebersberger, Hans. *Russlands Orientpolitik in den letzten zwei Jahrhunderten, auf Veranlassung seiner Durchlaucht des Fürsten Franz von und zu Leichtenstein*. Vol. I. Stuttgart: Detusche Verlags-Anstalt, 1913.
- Unknown. *Peace Conference in Karlowitz in 1699. Late XVII - early XVIII century*.
- Valentić, Mirko, Lovorka Čoralić, and Ivo Perić, eds. *Povijest Hrvata*. Zagreb: Školska knjiga, 2003.
- Veselá-Přenosilová, Zdenka. “Quelques chartes turques concernant la correspondance de la Porte Sublime avec Imre Thököly.” *Archiv orientální* XXIX (1961).
- Vico, Giambattista. *Statecraft: The Deeds of Antonio Carafa*. Translated by Giogio A. Pinton. New York: Peter Lang, 2004.
- Ward, A.W., G.W. Prothero, and Stanley Leathes, eds. *The Cambridge Modern History Atlas*. Cambridge: Cambridge University Press, 1912.
- Whaley, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire*. *Oxford History of Early Modern Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Wheatcroft, Andrew. *The Enemy at the Gate: Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe*. New York: Basic Books, 2009.
- Wiesner, Merry E. *Early Modern Europe, 1450-1789*. Second edition. *Cambridge History of Europe*, volume 2. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Wolf, John B. *The Emergence of the Great Powers, 1685-1715*. Westport, Conn: Greenwood Press, 1983.
- Wright, A. D. *The Early Modern Papacy: From the Council of Trent to the French Revolution, 1564-1789*. *Longman History of the Papacy*. Harlow, England; New York: Longman, 2000.
- Wurzbach, Constant von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Vol. 14. 60 vols. Laicharding-Lenzi. Wien: Verlag der Universitäts-Buchdruckerei von L. C. Zamarski, 1865.
- Yilmaz, Yasir. “The Road to Vienna: Habsburg and Ottoman Statecraft during the Time of Grand Vizier Kara Mustafa Paşa (1676-1683).” *Dissertation*, Purdue University, 2015.
- Yilmaz, Yasir. “An Ottoman Peace Attempt at the Habsburg Court during the Ottoman-Holy League War: Zülfikâr Efendi in Vienna, 1688-1693.” *Thesis*, Bilkent University, 2008.
- Young, William. *International Politics and Warfare in the Age of Louis XIV and Peter the Great: A Guide to the Historical Literature*. iUniverse, 2004.
- Zoepfl, Heinrich. *Grundsätze des allgemeinen und des constitutionellmonarchischen Staatsrechts, mit besonderer Rücksicht auf das gemeingültige Recht in Deutschland, nebst einem kurzen Abrisse des deutschen Bundesrechtes und den Grundgesetzen des*

deutschen Bundes als Anhang ... Dritte vermehrte ... Ausgabe. Heidelberg: Winter, 1846.

- Андонов-Пољански, Христо, ed. Документи За Борбата На Македонскиот Народ За Самостојност и За Национална Држава. Vol. I. Скопје: Универзитет Кирил и Методиј, 1981.
- Бешлин, Бранко. Евгеније Савојски и Његово Доба. Нови Сад: Матица Српска, 2014.
- Витковић, Гаврило, ed. Гласник Српскога ученог друштва: Граѓа за новију српску историју. 5. Belgrade: Državna Štamparija, 1874.
- Гаврилов, Борислав. Европа на крџтопџт (1579 – 1678). Соџиа: Универзитетско издателство „Св.Климент Охридски“, 2013.
- Ѓорѓиев, Ванчо. “Карпошово востание (1689).” Востанијата во Македонија, Карпошово востание, 2015, 81–94.
- Грујић, Радослав. “Три Писма Тесара Леополда I Цариградским Патријарсима.” Споменик 51 (II разред) (1913): 13—15.
- Йонов, М. П. “Политиката На Австрија и Политическите Движения в Бџлгарија От Края На XVI До Края На XVII Век.” Годишник На Соџийския Универзитет, Филозофско-Исторически Факултет LI, no. 2 (1959).
- Кисић Божић, Милица, and Дејана Васин. “На граници два царства у Аустро-турском рату 1716-1718.” Споменица Историјског Архива “Срем“, no. 17 (2018): 88–109.
- Лапе, Љубен. Одбрани Текстови За Историјата На Македонскиот Народ. III. Vol. I. Скопје: Универзитет Кирил и Методиј, 1975.
- Микавица, Дејан, Владан Гавриловић, and Горан Васин. Знаменита Документа За Историју Српскога Народа: 1538-1918. Монографије 48. Нови Сад: Филозофски Факултет, 2007.
- Първев, Иван. Балканите Между Две Империи: Хабсбургската Монархия и Османската Държава : 1683-1739. 1st ed. Соџиа: Универзитетско Издавателство Св. Климент Охридски, 1997.
- Радонић, Јован. Прилози За Историју Срба у Угарској у XVI, XVII и XVIII Веку. Vol. I. Књиге Матице Српске: Зборник Историских Документа II, 25 и 26. Нови Сад: Матица Српска, 1909.
- Руварц, Иларион. Одломци о грофу Ѓорђе Бранковићу и Арсенију Црнојевићу патријарху: С три излета о таковзаној сеобе српског народа. Београд: Српска Краљевска Академија, 1896.
- Суботић, Каменко. “Уговори између Леополда I и српског народа.” Летопис Матице Српске, no. 184 (1895): 1–12.
- Танић, Дејан. “Мисија раваничких калуђера у Русији 1693 године.” Корени : часопис за историографију и архивистику, no. I (2003): 11–20.
- Томоски, Томо. “Еден изгубен документ за австриската војна во Македонија во 1689 година.” Годишен зборник на Филозофски факултет, Еден изгубен документ, 15, no. 6 (1963): 121–32.

Електронски линкови

Elsie, Robert, trans. “Notes and Reflections on the Glorious Arms of Imperial Forces in 1689.” Albanian History. Accessed January 15, 2021. http://www.albanianhistory.net/1689_Kosovo-Turkish-War/index.html.

Wheatcroft, Andrew, Claire Norton, and Jeremy Black. In Our Time: The Siege of Vienna. Interview by Melvyn Bragg. BBC, May 14, 2009. <https://www.bbc.co.uk/sounds/play/b00k9h9g>.